

ПРИВАТНА КОЛЕКЦІЯ

КРАВДАЙ СКУНТАРІ

сплячі красуні

КАВАБАТА ЯСУНАРІ

СПЛЯЧІ КРАСУНІ

川端康成

眠れる美女

眠れる美女

富士の初雪

弓浦市

並木

夫のしない

雨だれ

無言

愛する人達

母の初恋

女の夢

ほくろの手紙

燕の童女

夫唱婦和

子供一人

ゆくひと

КАВАБАТА ЯСУНАРІ

СПЛЯЧІ КРАСУНІ

ЛА "ПИРАМІДА"
ЛЬВІВ
2007

**ББК 84.5 Япо
К 44**

Кавабата Ясунарі. Сплячі красуні: Повість, новели / Перекл. з япон. Мирон Федоришин. — Львів: ЛА «Піраміда», 2007. — 208 с. (*Видавничий проект сучасної літератури «Приватна колекція»*. Серія: «Майстри Українського Перекладу»).

В основі творчості всесвітньо відомого письменника Ясунарі Кавабати (1899—1972) лежить традиційне японське уявлення про прекрасне. Для більшості його творів притаманне тонке відтворення найпростіших людських почуттів, розкриття внутрішнього світу людини в гармонійному поєднанні з природою, підкреслене захоплення старовиною, витончена художня форма та щирість інтонації.

У книгу вибраної прози Кавабати Ясунарі ввійшли просякнута еротикою й трагізмом психологічна повість «Сплячі красуні» та переповнені внутрішнім ліризмом новели зі збірок «Перший сніг на Фудзі» й «Любовні новели».

Переклав з японської Мирон Федоришин

В оформленні книги використано твори японського художника Xipocir'e It'рюсаі (1797—1858).

**Copyright © 2007, The Heirs of Yasunari Kawabata.
All rights reserved**

Перекладено за виданнями:

*Кавабата Ясунарі. Немуреру бідзьо. «Сінцьося», Токіо, 1967.
Кавабата Ясунарі. Фудзі но хацуокі. «Сінцьося», Токіо, 1958.
Кавабата Ясунарі. Айсуру хітотаці. «Сінцьося», Токіо, 1972.*

ISBN 978-966-441-022-6

© Кавабата Ясунарі, 2007
© Федоришин М., переклад, 2007
© Автор проекту: Гabor B., 2007
© Художнє оформлення: Кісі А., 2007
© ЛА «Піраміда», 2007

Зміст

СПЛЯЧІ КРАСУНІ	7	
ПЕРШИЙ СНІГ НА ФУДЗІ		75
Перший сніг на Фудзі	77	
Містечко Юміура	92	
Алея	99	
Те, чого не робив чоловік	109	
Злива	116	
Німий	122	
ЛЮБОВНІ НОВЕЛИ		133
Мамине перше кохання	135	
Наснилось дівчині	154	
Лист про родимку	163	
Дівчина з «Ластівки»	171	
Чоловік каже — жінка слухає	180	
Дитина	190	
Вона вже йде	201	

眠

れ

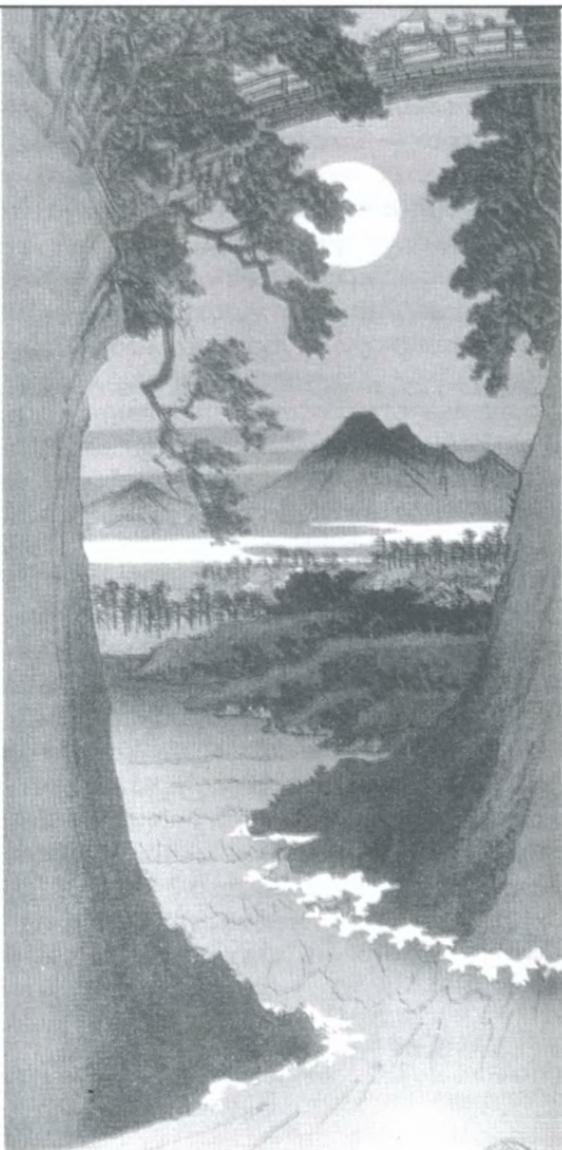
る

美

女

春
曉
月
夜
圖

СПЛЯЧІ КРАСУНІ

I

— Тільки не робіть ніяких лихих витівок. І пальця в рот сплячій дівчині теж не стромляйте, — остерегла старого Егуці жінка в готельчику.

На другому поверсі, окрім кімнати на вісім дзьо¹, де Егуці розмовляв із жінкою, було ще хіба зо дві спальні; та й унизу, звідки він щойно піднявся, виглядало тісно й ніщо не показувало на кімнати для гостей — отож чи й годилося назвати готелем цей будиночок. Таблички, що це готель, ніде не було видно. Певно, таємницю цього дому не виставляють напоказ. Ніде ні шереху. Тільки жінка, що вийшла до замкненої брами і з якою оце розмовляв, а більше не видно ні душі. Спершу старий Егуці не міг второпати, хто ж вона — господиня тут чи служниця. Проте гостеві не пристала надмірна цікавість.

Жінці вже перейшло за сорок: сама невисока, голос молодий, мов зумисне лагідний, вона ворушила тонкими вустами, майже не розтуляючи їх, і чи й дивилася на співрозмовника. Її чорні, аж темні очі світилися тим блиском, що розвіює настороженість й недовіру в співбесідника. У залізному казанку, що висів на хібаці², кипіла вода, й тим окропом жінка запарила чаю; і сорт, і порція чаю мимоволі схиляли Егуці до думки, що це таки напрочуд гарне й загадкове місце. В токонома³ висіла картина Каваї Гьокудо, очевидна репродукція — лагідний осінній краєвид гірського села. В тій кімнаті на вісім дзьо не було нічого незвичайного.

— І не намагайтесь розбудити дівчину, бо все одно не розбудите. Вона в глибокому сні й нічогісінько не тямить, — ще раз застерегла жінка. — Від першої до останньої хвилини вона в цілковитій безтямі й не знає, що спала з вами. Ale нехай вас це не бентежить.

Старий Егуці не показував, що в голові рояться всілякі сумніви.

¹Д зъо — міра житлової площи, 1,5 кв. м.

²Х і баці — переносна жаровня для опалювання кімнат.

³Токонома — стінна ниша.

— То гарна дівчина. А сюди приходять лише гості, на яких можна покластися.

Егуці не одвів очі, а поглянув на наручний годинник.

— Котра година?

— За чверть одинадцятого.

— О, вже досить пізно! Старі люди рано лягають, бо й рано встають, отож ласково прошу...

Жінка підійшла до сусідньої кімнати й відімкнула двері, мов лівша, лівою рукою. Взагалі дрібниця, але Егуці, бачачи, як вона відмикає двері, аж затамував подих. Жінка заглянула всередину, просунувши за двері голову. Він здивувався, бо збоку виглядало так, ніби то для неї цілком звично отак зазирати в сусідню кімнату. На перев'язі обі¹ був візерунок з якимось загадковим великим птахом. Що то за птах, Егуці не знов. І чому в декоративно стилізованого птаха такі справжні очі й ноги? Авеж, то не якийсь лиховісний знак, лише невдалий візерунок, і коли ця жінка й навіювала якесь зловісне відчуття, то через отого птаха. Саме тло пояса мало блідо-жовту, майже білу забарву. У сусідній кімнаті стояли сутінки.

Жінка знову зачинила двері, але вже не замикала: ключ поклава на столик перед Егуці. По тих заглядинах обличчя її нітрохи не змінилося та й голос бринів так само рівно.

— Оце вам ключ і, будь ласка, спокійно відпочивайте. А не зможете заснути, біля подушки є снодійне.

— А заморського вина немає?

— Ні. Спиртного тут немає.

— І не можна бодай краплину перед сном?

— Ні.

— Дівчина в сусідній кімнаті?

— Вже міцно спить і чекає на вас.

— Он як! — Егуці стороپів. Коли ж це вона туди ввійшла? І відколи спить? Чи не тому жінка зазирала за двері, аби впевнитися, що дівчина спить? Від свого приятеля-старого, який добре знов з цей заклад, він чув, що дівчина спить і не прокидається. І от він тут, хоч і досі не віриться.

— Перевдягнетесь тут? — Жінка немов хотіла допомогти йому. Егуці мовчав.

— Ніби хвилі десь шумлять. Чи вітер...

¹ О б і — широкий пояс до кімоно.

— Хвилі шумлять. На добраніч. — Жінка вийшла.

Старий Егуці залишився сам. Погляд його перебіг по невеличкій кімнаті, а тоді зупинився на дверях до сусідньої. Дерев'яні двері з криптомерією. Їх зробили пізніше, аніж поставили дім. Це викликало думку, що й перегородка спершу була фусума¹, що вже потім, аби мати таємну кімнату «сплячих красунь», її переладнали. Стіна була у тон інших, та ніби трішки світліша.

Егуці взяв залишеного ключа. То був нехитрий ключ. А що він його взяв, то можна було подумати, що хоче йти до сусідньої кімнати. Проте Егуці не підводився. Жінка вже казала йому про хвилі, та він лише допіру почув, які вони бурхливі. Здавалося, хвилі б'ють об високу кручу, на якій стоїть цей маленький будиночок. У голосі вітру був гомін близької зими. Мабуть, ця кімната або ж душевний неспокій старого Егуці навіювала відчуття близької зими, бо при наймні тут, біля хібаці, не було холодно. Та й тут тепла місцевість. Ані знаку, що від вітру на деревах осиплеється листя. Але Егуці прийшов сюди проти ночі, тож не бачив околиці, хоч добре чув запах моря. Коли він увійшов у браму, то побачив, що як на такий будиночок гайок чималенький і там багато високих дерев — сосни й клени в осінньому багрянці. На вечірньому тлі неба чорні японські сосни вражали своєю величчю. Колись цей будинок напевно був дачею.

Егуці припалив цигарку рукою, в якій тримав ключа, затягнувся кілька разів і відразу загасив об попільничку. Тоді запалив другу й уже поволі попихував собі. Він би мав уже струснути з себе легкий дрож неспокою, та ба — холодна порожнечча не зникала. Перед сном Егуці звичайно трішки випивав спиртного, та однаково не міг міцно заснути і завжди бачив погані сни. Він не раз згадував вірші молодої поетеси, померлої від раку. Власне, слова про те, що в години безсоння чорна ніч жахає «жабами, хортами й мерцями», і ніколи не міг їх забути. От і зараз на згадку про ті слова йому подумалося, чи спляча, ні — приспана в сусідній кімнаті дівчина — бува, не схожа на жабу чи мерця; тож і не важився йти туди. Він не знав, чим її приспано, а що вона поринула в глибокий неприрод-

¹ Ф у с у м а — розсувна переділка в японському будинку.

ний сон і нічого не тямila, то, може, від наркотика її тіло поблякло, як олово, під очима темні кола, а під шкірою випинаються гострі ребра. Може, вона в'яла, холодна, опухла. А може, вишкірила бридкі посинілі ясна й заходиться хрипом. Що ж, за свої шістдесят сім років Егуці переживав з жінками й неприємні ночі. А таке не забувається. Хоч воно тайлося не у вигляді, а в жалюгідному спотворенні жіночого життя. У свої літа Егуці не хотілося долучати ще одну неприємну ніч з жінкою. Це останньої хвилі, коли він прийшов сюди, його опосіли такі думки. Та чи є щось бридкішого від старого діда, що цілу ніч лежить біля дівчини, яка не пробудиться, бо її приспано? Чи не привела його сюди найогидніша спокуса старості?

Жінка говорила про гостей, на яких можна звіритись. Мабуть, усі, хто приходив сюди, були певні люди. І той, що розповів Егуці про цей дім, був один із таких старих. Причому такий, що вже не відчував себе мужчиною. Бідолаха, певно, гадав, що й Егуці дійшов такої немочі. А що господиня дому звикла до відвідувачів, то й вона дивилася на Егуці без остраху, в очах її не було й тіні підозри. Та старий Егуці ще втішався життям, тому й не був «гостем, на якого можна звіритися», хіба що сам постарається бути таким. З огляду на настрій у цю хвилю, на місце й сплячу дівчину. І його обсіли думки, що насувається огідна старість і недалеко той день, коли сам дійде до жалюгідного становища старих гостей цього дому. Втім, уже сам його прихід сюди засвідчував це. Тим-то Егуці й гадки не мав ламати гідкі чи прикрі заборони для старих, які навідувалися сюди. Якщо не маєш на мислі, то й не зламаєш на-вмисне. Це міг бути таємний клуб з обмеженим членством, та Егуці прийшов сюди не викривати його чи порушувати його засади. І вже те, що він не запалився цікавістю, свідчило про нікчемну старість.

«Одні гості кажуть, що сплять і бачать приємні сни, а інші кажуть, що згадують дні молодості», — спали старому на думку слова цієї жінки; та його обличчя не порушила навіть усмішка. Він зіперся рукою об стіл, підвівся й відчинив двері до сусідньої кімнати.

— Ох!

Мимовільний згук вихопився в Егуці, коли він побачив яскраво-червону запону. Тъмяне освітлення робило запо-

ну ще червонішою, сріблило мерехтом кімнату, і він мовби опинився перед якимось видивом. Запона огортала кімнату з чотирьох боків. Двері, в які він увійшов, теж мали бути заслонені, тим-то край запони й відсунуто. Егуці взяв двері на ключ, затягнув запону і глянув на дівчину, що спала на підлозі. Вона не вдавала, що спить; вже сам її подих свідчив, що вона міцно спить. Від негаданої дівочої вроди старому перехопило дух. Та негаданою була не тільки дівоча врода, а й молодість. Він не бачив її тіла, бачив тільки обличчя, звернуте до нього, бо лежала вона на лівому боці. Дівчині, певно, не було й двадцяти. Старому Егуці здалося, що в його грудях затріпотіло крилами ще одне серце.

З-під ковдри виглядала права рука дівчини, а ліва, під ковдрою, начеб простиглася навскіс; права рука лежала на подушці біля самого обличчя. Та лише великий палець був наполовину під щокою, а решта ледь зігнуті в сонній омлаві. Зігнуті так, що виднілися малесенькі ямочки в місцях виросту пальців. Теплий рум'янець густішав від долоні до кінчиків пальців. Рука була гладенька й біла.

— Ти спиш? І не прокинешся? — Старий Егуці промовив це, перш ніж торкнутися дівочої руки; тоді стиснув її в своїх долонях й труснув. Старий бачив — дівчина таки не пробуджується. Егуці, тримаючи її руку, зазирнув в обличчя: що то за дівчина? Її брів ще не торкалася фарба, а вії були рівні-рівнесенькі. Він відчув запах дівочого волосся.

Несподівано шум хвиль подужчав; тому, певно, що Егуці зачудовано дивився на дівчину. Він почав перевдягатися. Коли ж завважив, що світло падає згори, й звів очі, то під японським розмальованим папером побачив дві лампочки. З незвичним спокоєм старий міркував про те, чи пасує таке світло до яскраво-червоного оксамиту і чи не відсвіти то від оксамиту роблять дівчину прекрасним видивом. Проте світло було надто слабке, аби колір оксамиту скрашував дівоче личко. Потроху його очі звикали до того світла й воно видалося йому зясним, бо сам звик спати в темряві; та, мабуть, світла не можна було гасити. Завважив він і те, що ковдра напрочуд гарна.

Егуці обережно забрався під ковдру, мовби боячися збудити дівчину, яка, він знов, однаково не проснеться. На ній, схоже, не було ніякого вбрання. Та коли Егуці заліз

під ковдру, вона не озвалася жодним порухом — ні грудей, ні стегон. Дівчина мусить мати швидкий відрух, хоч як би вона спала. Але Егуці згадав, що це — незвичайний сон, тож і простягся так, аби не торкатися дівчини. Вона зігнула ногу в коліні й просунула його трошки вперед, отож Егуці стало незручно. Він не бачив, але відчув: дівчина, що спала на лівому боці, не поклала правого коліна на ліве й не подалася вперед, мовби для захисту, а відкинула його назад з простягнутою рукою. Плечі й стегна опинилися під різним кутом до тіла. Дівчина, видимо, була невисокою на зріст.

Пальці руки, яку Егуці спершу потрусив, й собі були в полоні глибокого сну й лежали безвладно. Він потягнув свою подушку, і дівоча рука зсунулася на постіль. Старий зіперся на подушку ліктем і, дивлячись на ту руку, пробелькотів:

— Зовсім як жива.

Було очевидно, що дівчина жива, але він промимрив те замість слів «яка вона гарна». І його голос розлігся в кімнаті якимось зловісним відгомоном. Чи дівчина, так немилосердно приспана, не позбувається частки свого життя? Чи ті години, такі неспинні в своєму бігові, не кануть у безвістъ? А що живих ляльок нема, то вона не лялька, просто з неї зробили живу забавку, яка не збудить хтивих думок у старого чоловіка, вже не мужчини. Хоча, може, вона й не забавка, а легіт життя для старих людей. А чи й саме життя, до якого вільно безбоязно доторкнутися. Егуці був далекозорий, тож дівоча рука перед ним виглядала ще ніжнішою і гарнішою. Гладенькою на дотик, а очі не вловлювали ніяких вад.

Старий завважив, що мочка її вуха достатоту така, як і теплий рум'янець, що густішав від долоні до кінчиків пальців. Вухо виглядало з-під волосся. І навіть рум'янець мочки так пашів дівочною свіжістю, що старому аж у грудях тъохнуло. Егуці вперше прийшов у цей таємничий дім, його привела сюди проста цікавість. А тепер думав собі, чи то старі й немічні дідки не знаходять тут ще більшої радості й смутку. Волосся дівчини було розпущене. Може, вмисне розпущене, аби старі перебирали його пальцями. Коли він лягав на подушку, то відгорнув волосся, і тоді з'явилось все вухо. Волосся за вухом мало білий полиск. Її шия та

плечі вражали дівочою цнотою. Ні знаку жіночої повноти. Старий задумано одвів погляд і роззирнувся по кімнаті. У скриньці лежало тільки його вбрання, а її вбрання ніде не видно. Може, забрала господиня, а, може, дівчина прийшла сюди гола, подумав Егуці. І вжахнувся. Дівчина лежала тут, аби дивитися на неї, як хочеш. Тепер уже без жаху він збагнув, що на те дівчину й приспано. Прикрив ковдрою її голе плече й заплющив очі. Здавалося, дівчина пахла малям. Той молочний запах немовляти був млосніший від запаху дівчини. «Невже?!» — Важко було повірити, що вона вже мала дитину, а в грудях стільки молока, що воно аж капає з сосків. Егуці ще раз поглянув на її чоло, щоку й дівочі обриси, від вилиць до шиї. Хоч він і так усе добре бачив, але для певності трішки підняв ковдру з її плечей і заглянув туди. Атож, вона ще ніколи не годувала молоком. Він торкнувся її грудей кінчиком пальця, але той лишився сухий. І хоч дівчині не було й двадцяти, навіть з огляду на не зовсім доречне слово «маля», її тіло вже не повинно б пахнути молоком. То був просто запах жінки. Але Егуці й на крихту не сумнівався: щойно він чув запах маляти. Чи йому на мить здалося? Так чи інакше, годі збагнути. І чому те могло здатися? Може, той запах зродився з раптової порожнечі в його серці? Такі здогади навіяли Егуці сум і тугу. А втім, то була радше моторошна скруха старечості, ніж сум і туга. Потім це змінилося жalem і ніжністю до дівчини, яка пашла теплом молодості. Та враз він мовби відігнав холодну спокусу й відчув музику в дівочому тілі. Музику безмежного кохання. Егуці роззирнувся, мовби шукав дороги до втечі; стіни заслонені оксамитовою запоною і, здавалося, тут немає жодного виходу. Яскраво-червоний оксамит, що вбирає світло зі стелі, був лагідний і непорушний. Він тримав у полоні сплячу дівчину й старого.

— Вставай! Вставай! — Егуці щосили труснув дівчину за плечі, тоді підняв її голову: — Вставай! Вставай!

Його спонукав до цього вихор ніжних почуттів до дівчини. Мабуть, старому стало нестерпно, що дівчина спить, не мовить жодного слова й навіть не бачить його обличчя, не чує його голосу; що спить і сном-духом не відає, що діється тут і що біля неї чоловік на ім'я Егуці. Жоден його відрух не передався дівчині. І годі сподіватися, що вона

пробудиться; старий відчув на руці тягар сонної голови, а за доказ її життя міг узяти хіба те, що дівчина ледь насутила брови. Егуці завмер.

Якби він розбурхав дівчину зі сну, то розвіялася б таємницість цього дому, що про неї старий Kіga, який порадив йому це місце, сказав: «наче спиш із найсвятішим Буддою». Безперечно, стари «гості, на яких можна звіритися», потребували такої спокуси, ризику, розваги, яку їм можна довіряти. А сама жінка нізащо не прокинеться. Старий Kіga казав йому, що лише тоді відчуває себе справжньою людиною, коли лежить біля приспаної дівчини. Якось він прийшов до Егуці в гості й через вікно побачив, як на сужу осінню траву впало щось червоне.

— Що там таке? — спитав він і пішов подивитися. То були червоні ягоди дерева аокі. Їх нападало без ліку. Kіga підняв одну й приніс із собою, вертів її в пальцях і розповідав Егуці про цей загадковий дім. Мовляв, старість вже така нестерпна, що хоч-не-хоч, а навідується до того дому.

— Здається, давним-давно минулися дні, коли я впадав у розпач від жінки як жінки. А знаєте, є дім, де жінку присипляють так, що вона нізащо не пробуджується.

Чи то не щось схоже на сплячу жінку, яка не мовить і слова, не чує ні згуку, та промовляє до старого над усі слова й слухає над усі згуки старого, котрий уже як мужчина не пара жінці? А це був перший досвід Егуці з такою жінкою. Сама ж дівчина, певно, мала вже не одну таку нагоду зі старими. Вона, така невинна з личка, перехилилася набік і лежала довірливо-безтязма, спокійно дихаючи в сні напівпритомної летаргії. Може, хтось із старих пестив дівоче тіло, а хтось, мабуть, заходився риданням. Та дівчина того не знала. Але навіть такі думки не остудили його запалу. Хоч він і виймав руку з-під її голови обережно, мов торкався чогось крихкого, та ще й досі ворушилося бажання брутально розбуркати дівчину.

Коли старий Егуці витягнув руку з-під її голови, дівчина трохи обернула обличчя, ворухнула плечима й лягла горілиць. Егуці відсунувся — ану ж вона прокинеться. Ніс і вуста розпростертій дівчини у світлі зі стелі сяяли молодістю. Вона піднесла ліву руку і сягнула нею до рота, мовби хотіла прикусити вказівного пальця; скидалося на те, що це її сонна звичка, та вона лише ледь притулила пальця

до вуст. Але від того доторку вуста розтулились і зблиснули зуби. Досі дівчина дихала носом, а тепер уже й ротом, і навіть частіше. Егуці подумалося, чи не боляче їй. Та все казало, що ні; а що її вуста розтулились, то обличчя мовби осяяла усмішка. Шум хвиль об високу кручу зновучувся виразніше. По тому, як вони відступали, можна було здогадатися, що біля кручині є великі скелі. Здавалося, що вода, яка затрималася між скелями, здоганяє відпливу. Тепер, коли дівчина дихала ротом, подих її пахнув міцніше, ніж коли вона дихала носом. Однаке то не був запах молока. Егуці знову спитав себе, звідки взявся був той запах. І подумав, чи то часом не пахощі жінки в цій дівчині.

Старий Егуці й тепер мав онука, що пахнув молоком. І образ дитини постав перед його очима. Три дочки вже заміжні, та він добре пам'ятав не тільки малих онуків, а й дочок, коли ще немовлятами брав їх на руки. А може, той молочний запах його кревних-немовлят ожив як докір самому Егуці? Ні, той запах, мабуть, ішов з його серця, з жалю до сплячої дівчини. Егуці й собі ліг горілиць, не торкаючись дівчини, і стулів очі. Чи не ліпше випити снодійного, яке лежить біля подушки? Атож, воно слабше від того, яке дали дівчині, тому й прокинеться скоріше від неї. Інакше розвіялись би таїна й чари цього будинку. Егуці розгорнув паперовий згорточек біля подушки й побачив там дві таблетки. Якщо вип'є одну, забудеться так, мов і не в сні, і не наяву, а вип'є дві — непробудно засне. Егуці дивився на таблетки й думав; чи варто спізнати таке забуття. І відразу найшли безглазді спогади про молоко.

— Молоко. Пахне молоком. Пахне грудною дитиною, — мовила жінка, коли складала його вбрання. Її обличчя мінилося, очі люто втупилися в Егуці. — Ваша дитина. Ви, коли йшли з дому, брали її на руки, так? — Жінка несамовито махала руками: — Ненавиджу, ненавиджу!

Вона встала й кинула на підлогу його вбрання.

— Ненавиджу, так і знайте. Прийти сюди, перед тим тримавши дитину.

Її голос був жахкий, а погляд несамовитий. Так повелається одна його знайома гейша. Хоч і давно знала, що Егуці має дружину й дітей. Та навіть ледь відчутний запах грудної дитини був їй огидний і викликав спалах ревнощів. Відтоді він і та гейша почувалися ніяково.

Запах, який так обурив гейшу, був від його наймолодшої дочки. Втім, Егуці ще до одруження мав коханку. Родичі дівчини щось запідоziли, тож їхні нечасті таємні побачення стали бурхливими. Якось Егуці, відкинувшись голову, побачив, що на її грудях ледь проступила кров. Першої миті Егуці злякався, та зненацька нахилився і ніжно злизав ту кров. Дівчина витала десь у піднебессі й нічого не помічала. Навіть коли вона пробудилася зі своїх марень і Егуці сказав їй про це, вона, здавалося, не відчула болю.

Дивно, чому ці два спогади зринули саме тепер — з такого далекого минулого. Він не йняв віри, що це від сплячої дівчини пахло молоком, бо ж усього можна сподіватися від таких спогадів. Хоч вони ніби й з далекого минулого, та ніколи не знаєш, чи людська пам'ять і людські спогади мають такі давні й нові переживання за справді далекі й близькі. Чи ж не раз буває, що дитячі літа шістдесятирічна людина пам'ятає і згадує ясніше й виразніше, ніж учораши ні події. Хіба на старість не буває такого аж надто часто? І хіба не буває, що дні дитинства визначають вдачу людини і ведуть через усе життя. Може, й даремно, але і тепер у свої шістдесят сім років він вважав, що найкращий урок для мужчини він мав від тієї дівчини; вона перша навчила його, як чоловічі губи можуть видобути кров з будь-якої частини жіночого тіла, і саме її груди він забарвив кров'ю. Але опісля він уже остерігався цілувати жінку до крові.

Може, воно і ще марніше, але за днів молодості дружина директора однієї великої фірми, жінка середніх літ і світська пані, а як вірити людям, навіть розумна, призналася йому:

— Перш ніж заснути, я рахую мужчин, яким не боронила б себе цілувати. Рахую на пальцях. Невинна розвага. І знаєте, стає сумно, коли не можу нарахувати й десяти. — Вона говорила йому це, вальсуючи. Несподіване зізнання жінки Егуці сприйняв так, що йому, мабуть, вона б не боронила цілувати себе. І він, молодий, мимоволі послабив пальці, в яких тримав її долоню.

— Я тільки рахую їх, — недбало докинула жінка. — А молодий пан Егуці, певно, засинає без смутку. Бо якби і охопив його смуток, то досить пригорнути дружину; втім, коли-небудь спробуйте й самі. Іноді це, знаєте, для мене добрий лік. — Голос жінки був сухий, і він нічого не відпо-

вів. Жінка сказала, що тільки рахує, але можна було здогадатися, що в тій розвазі вона напевно уявляє і чоловіче обличчя, і чоловіче тіло. А щоб нарахувати десятьох, треба, відай, чимало часу та уяви, подумав собі Егуці. І тут йому вдарив у ніздрі запах парфумів, що віддавали любосним трунком жінки перейшлих літ. Перед сном вона подумки уявить собі й Егуці, якому б не боронила себе цілувати, і то була її потаємна воля. Егуці тут уже не мав слова: не міг ні боронитися, ні скаржитися; він відчував, що це ганебно, так мимоволі і неосвідчено бути втіхою для жінки середніх літ. Та він і досі не забув тих слів. Щоправда, згодом зринала непевна думка, що то вона хотіла розпалити молодого Егуці. А чи й просто вигадала на веселу потіху. Однак у пам'яті залишилися самі ті слова. Та жінка давно вже вмерла, і тепер старий Егуці вже не сумнівався в її словах. Цікаво, скільки чоловічих поцілунків витворила вона в уяві за своє життя.

У свої вже похилі літа Егуці безсонними ночами й собі інколи згадував ту пораду і на пальцях рахував жінок. Але він ніколи не обмежувався такою буденницею, як поцілунок, а завжди згадував жінок, з якими спізняв кохання. От і цієї години під примарний запах молока, відчутний біля сплячої дівчини, згадалася давня кохана. Чи не кров на її грудях навіяла йому запах, якого не мала ця спляча красуня? Що ще лишається старому, як не забутись у спогадах про давніх, перейшлих жінок, пестячи дівчину в непробудному сні, — сумна втіха, хоч Егуці був радше в сумовитій бездумності. Він тільки ледь торкнувся грудей дівчини, чи, бува, не з'явиться молоко. А спогади не вселили шаленої думки вчинити так, щоб вона була вражена, коли проакинеться і побачить кров на своїх грудях. Перса дівчини були гарні. І старому сяйнула химерна думка: чому серед усіх живих істот світу тільки груди людської самиці такі гарні? Чи краса жіночих грудей не є сяєвом слави людській історії?

Про жіночі вуста, певно, можна сказати те саме. Старий Егуці згадав жінок, що уживали помаду на сон, і жінок, що змивали її перед сном; після цього губи в одних ставали бліді, а в інших прозирала змиршавіла суворість. При лагідному світлі зі стелі і відсвітах запони годі сказати, чи на обличчі сплячої дівчини є тоненький шар пудри,

але добре видно, що вій не підстригала. Вуста й зуби, які ото проступили, світилися дівочою невинністю. Годі було гадати, що в рот її поклали якесь вигадливе пахнило, це пахнув подих, коли жінка дихає ротом. Егуці не любив широких темних пипок, він трошки підняв ковдру з дівочого плеча й побачив, що її пипки маленькі і ясно-рожеві. Цю дівчину, звичайно, він поцілував би. Якщо юна дівчина здатна так причарувати людину його літ, то старі люди, приходячи в цей дім, нестяжно радіють і ладні на всяку ціну і всякий ризик, думав собі Егуці. Серед старих, певно, були й ненаситні, і він мимоволі уявив їх. А дівчина спить і нічого не відає. Чи вона справді неторкнута й чиста, як оце здається? Егуці не вдавався до тієї пекельної і гідкої розваги, бо дівчина гарно спала. Може, від інших старих Егуці різнився тим, що зберіг у собі щось від мужчини? Для них дівчина мусила спати непробудним сном. Старий Егуці вже двічі, хоч і стримано, пробував розбудити дівчину. Він і сам не знав, що вчинив би, якби вона раптом проснулася; те йшло, певно, від замилування. А чи не від внутрішньої порожнечі й остраху?

— А якщо заснути? — Старий похопився, що промірив це під ніс, хоч міг говорити вголос. — То буде не вічний сон. Ні для дівчини, ні для мене.

Він засинав швидко, отож і цієї незвичайної ночі заплющив очі, щоб прокинутись аж уранці. Але йому муляв зігнутий лікоть дівчини, що притулила до вуст вказівний палець. Егуці взяв її долоню і поклав собі під бік. Прикладав вказівного й середнього пальця і намацав пульс дівчини. Він був ніжний, рівний. А спокійний подих трохи повільніший, ніж в Егуці. Іноді над будиночком зривався вітер, але в ньому вже не чулося стужного подиху. А шум хвиль, що вдаряли об кручу, хоч і подужчав, та то вже був лагідний плюскіт; здавалося, він лине з моря, як музика в тілі дівчини, якій вторує биття грудей і рівний пульс. Під ту музику перед заплющеними очима старого танцював білий метелик. Егуці відпустив дівочу руку. Тепер він ніде не торкався дівчини. Жоден запах — ні подиху, ні тіла, ні волосся не переважав іншого.

Старому Егуці пригадалися ті кілька днів, коли він зважився кружними північно-західними дорогами на таємну втечу до Кіото з дівчиною, що на її персах виступила кров.

Чи не тому це так виразно уявилося йому, що спляча дівчина овіала його легким теплом?

Коли їдеш залізницею через західні провінції, то раз у раз трапляються маленькі тунелі. Щойно поїзд пірнав у тунель, як дівчина злякано притискала до Егуці коліна і хапала його за руку. А коли знову вигулькували на світло, то над невисокою горою чи маленькою заплавою бачили веселку.

«Ой, яка гарна», «Ой, яка чарівна», — хвалила дівчина навіть найменшу веселку; щоразу, коли поїзд виходив з тунелю, вона дивилася туди й сюди й знаходила веселку; інколи траплялися бліді, майже непомітні. Та врешті така безліч веселок видалася дівчині поганою прикметою.

— Чи немає за нами погоні? Чує мое серце, що в Кіото нас схоплять. А вже як відвезуть назад, то й на крок не пустять з дому, — підсумувала вона.

Егуці (він щойно закінчив університет і почав працювати) розумів, що ім нема за що жити в Кіото, і коли не накладуть на себе руки, то однаково повернуться до Токіо; але маленькі веселки викликали в його уяві чистоту дівочого тіла, і ті спогади довго не полішали його. Це було в Канадзава, у готелі над річкою. Тієї ночі падав дрібний сніг. Егуці так вразило побачене, що йому аж забило дух і виступили сльози. Потім за десятиліття свого життя він уже ніколи не бачив у жінок такої чистоти і відколи йому відкрилася та чистота дівочої плоті, він мав її і за чистоту серця; щоправда, згодом не раз глузував із себе («ото вигадав»), але то вже було живе видиво в плині потягу. І тепер, на старості літ, цей спогад був ще сильніший і ніщо не могло зітерти його. В Кіото дівчину спіймав і повіз додому повірений родини; невдовзі її видали заміж.

Якось вони несподівано зустрілися біля ставка Сінобадзу в парку Уено. Дівчина йшла з дитиною на спині. Дитина була в білій вовняній шапочці. То була пора, коли вже підріс лотос у ставку. І тепер Егуці лежав біля сплячої дівчини й міркував, чи білий метелик перед його заплющеними очима, бува, не відгомін тієї білої дитячої шапочки.

А тоді, біля ставка Сінобадзу, він запитав:

— Ти щаслива?

— Ато ж, щаслива, — квапливо відповіла вона. Та й що іще могла відповісти.

— А чому ти прийшла сюди з дитиною?

На це вона нічого не відповіла, тільки глянула йому в очі.

— Хлопчик чи дівчинка?

— Як же, дівчинка. Хіба не видно?

— А дитина часом не моя?

— О ні, ні! — аж наче сердито закрутила вона головою.

— Ну що ж... Але якщо це моя дитина, а ти не хочеш сказати, то скажи хоч через кілька десят років, коли схочеш сказати.

— Ні, таки ні. Я не забула, що кохала тебе, але не вигадуй зайвого. То тільки дитині на шкоду.

— Ну що ж? — Егуці не хотів силоміць заглядати в личко дитини, але довго дивився вслід жінці. І вона обернулася. А що Егуці дивився їй вслід, то пішла швидше. Більше він її не зустрічав. Егуці чув від людей, що вона померла років десять тому. За свої шістдесят сім років він пережив не одну смерть і родичів, і знайомих, але спогади про ту дівчину не згасали. Його думки спинялися на білій дитячій шапочці, чистоті дівочого тіла, крові на грудях, і навіть тепер все те вважалося, мов наяву. Старий Егуці думав, що oprіч нього ніхто на цьому світі не знає про незрівнянність тієї чистоти і що недалекий час, коли він навікі забере це з собою. Тоді дівчина сором'язливо, але слухняно дала волю очам Егуці, бо, мабуть, така вже дівоча вдача; та сама вона чи й мала гадку про ту свою чистоту. Вона нічого не бачила.

У Кіото вони встали раненько і пішли навпростеъ до рогою через бамбуковий гай. На ранковому сонці листя дерев мінилося сріблом. У споминах старості видається, що бамбукове листя було тонке, ніжне, з чистого срібла, і стовбури з чистого срібла. По один бік дороги цвіли будяки і камелії. Хоч воно й не пасувало порі року, але такою запам'яталася йому та дорога. Потім вони рушили вгору вздовж кришталево-прозорого потічка і опинилися біля водоспаду, який шумів і мерехтів бризками в сонячному сяєві. А серед тих мерехтливих бризок стояла гола дівчина. Насправді того не було, та від певного часу старому Егуці здавалося, що було саме так. Вже й постарів, і тоді не раз соснові пагорби в околицях Кіото оживляли в його

пам'яті ту дівчину. Але рідко коли вона поставала в його уяві так виразно, як цієї ночі. Чи не причиною тому юність сплячої дівчини?

Старий Егуці не стуляв очей і не було надії на сон. Він не хотів згадувати інших жінок, oprіч дівчини, що вишукавала найменші веселки. Він не хотів ні торкатися, ні зусебіч розглядати сплячу дівчину. Егуці перевернувся долілиць і знову розгорнув паперовий згорток коло подушки. Господиня казала, що то снодійне. Чи таке, яке дали цій дівчині? По хвилі вагання Егуці поклав у рот таблетку й запив добрячим ковтком води. Він не мав звички вдаватися до снодійного, хоч уживав на сон щось міцного; тим-то, мабуть, скоро заснув. І приснилося, ніби лежить в обіймах чотириногої жінки і ті ноги обвили його тіло. Вона мала й руки. Егуці ледь розтулив очі, і хоч чотири ноги — дивовижна, та йому не було моторошно, бо все заступила непереборна спокуса. В голові змайнула думка, чи те снодійне, бува, саме не для таких снів.

Тепер дівчина повернулася спиною до нього. Егуці був радий, що її голова трохи відсунулася; у напівдрімоті він розчісував пальцями її довге розпущене волосся. І так заснув.

А другий сон був і зовсім жахливий. У пологовій палаті його дочка народила потвору. Коли старий пробудився, то не міг згадати, що за потворство то було. Не міг, бо, мабуть, не хотів. У кожному разі то була небачена потвора. Немовля відразу забрали від матері й поклали в палаті за запоною; бідолаха встала і почала шматувати дитину. Хотіла викинути. Лікар у білому халаті, приятель Егуці, стояв поруч. Сам Егуці теж був там і все бачив. Заціпенілий від жаху, він пробудився. Його вразив яскраво-червоний колір оксамитової запони, що обносила кімнату. Старий затулив обличчя руками й потер чоло. Яка моторошна примара! Важко повірити, що в снодійному цього дому тайтесь пекельна сила. Може, воно тому, що він прийшов сюди на потворну розвагу, а побачив сон потворної розваги? Старий Егуці не знав, котру зі своїх трьох дочок бачив уві сні, та й не хотів знати. Всі три народили живих і здорових дітей.

Тепер Егуці хотілося одного — встати й піти додому. Шоб забутись у глибокому сні, він випив ще одну таблет-

ку. Холодна вода перейшла через горло. Спляча дівчина лежала спиною до нього. Хіба не може статися, подумав собі, що ця дівчина народить погану чи препаскудну дитину. І старий Егуці поклав руку на кругле плече дівчини:

— Обернися до мене.

І мов у відповідь дівчина повернулася до нього. Несвідомо поклала одну руку йому на груди і притулилася ногою, яка тремтіла від холоду. Така молода дівчина не повинна б змерзнуть. Дівчина ледь чутно озвалася, чи то ротом, чи то носом:

— І тобі сниться поганий сон?

Але старий Егуці вже поринув у обійми міцного сну.

II

Старий Егуці не думав, що вдруге піде в будиночок сплячих красунь. Після першої перебutoї там ночі він і гадки не мав знову навідатися туди. Принаймні так здавалося, коли проکинувся і пішов додому.

Але через півмісяця Егуці зателефонував у той дім, чи міг би прийти ввечері. Озвалася жінка, схоже, та сама, якій уже перейшло за сорок; у трубці голос її звучав, як холодний шепіт з іще тихішої місцині.

— Ви кажете, що вже виходите. А о котрій будете тут?

— Та, мабуть, по дев'ятій.

— Так швидко ми не впораємося. Дівчини ще нема, а якби й була, ще не спала б.

Старого це приголомшило.

— До однадцятої я присплю її, отож приходьте на той час, я чекатиму.

Хоч жінка говорила неквапом, серце старого мало не вискачувало з грудей:

— Гаразд, буду на одинадцяту. — Його голос захрип.

Егуці мало не пожартував, чи не можна без присипу, бо хотів би побачити дівчину притомну, але слова застригали в горлі. Перед ним глухою стіною стояв закон, який оберігав таємницю того дому. А що то був загадковий закон, то його ніхто не смів порушити. Бо хоч раз переступи його, і той дім стане звичайним борделем. Розвіються сумовиті радоші й оманливі mrії старих. Самого Егуці відпо-

відь, що о дев'ятій дівчина ще не спатиме, що присплять її аж на одинадцяту, незмірно вразила, аж подих перехопило. Може, то був острак від несподіваної замани в світ людського життя із сірості буднів? Адже дівчина спатиме й нізащо не прокинеться.

Хтозна, це заскоро чи й надто пізно, що Егуці через півмісяця йде в дім, куди вже не гадав приходити; він і не хотів опиратися цій спокусі. Тепер Егуці не мав наміру знову вдаватися до гідкої розваги старих; та й він ще не змиршавів настільки, як ті старі безсильки, що навідувалися сюди. Однак перша ніч зі сплячою дівчиною не залишила неприємних спогадів. Хоч це, безперечно, був негідний вчинок, але Егуці навіть здалося, що за свої шістдесят сім років він ще не мав такої чистої ночі з жінкою. Так він подумав собі, коли прокинувся вранці. Була восьма година, так довго він не звик спати — певно, снодійне далося взнаки. Тіло старого навіть не торкалося тіла дівчини. В теплі й ніжному запаху дівочого тіла це пробудження було солодким, як у дитини.

Дівчина спала обличям до нього. Голова трошки нахиlena вперед, груди випнуті, під підборідям на неторканій ший з'явилася легенька смужка. Довге волосся спадало з подушки. Він перевів погляд з її гарно складених губ на вій брови: жодного сумніву, що дівчина ще незаймана. Вона була так близько, що його старечі очі не годні були розгledіти волосинок на віях чи бровах. Дівоче тіло, на якому старечі очі не розрізнили пушка, вражало лагідністю. Ні на личку, ні на ший не було родинок. Старий навіть забув нічні жахи від раптового почуття кохання до дівчини і в його серце закралася по-дитячому наївна думка, що й дівчина його кохає. Він намацав її груди й леген'ко взяв їх у долоню. Його раптом пойняло дивне відчуття, що це груди матері ще до його зачаття. Старий прийняв руку, але той дотик пронизав його всього.

І тоді він почув, що в сусідній кімнаті розсують фу-суму.

— Ви збудилися? — окликнула господиня. — Сніданок уже готовий.

— Ато ж, — відповів Егуці.

Ранкове сонце пробивалося крізь віконниці й скісно падало на запону. Але ті промені не зливалися з лагідним світлом стелі.

— Можна подавати? — спитала жінка.

— Так.

Егуці зіперся на лікоть, щоб встati, і легенько погладив волосся дівчини. Старий розумів, що гостей випроваджують, поки дівчина не пробудилась, але жінка неквапливо подавала йому сніданок. Цікаво, чи довго спатиме дівчина. Та випитувати не личило, і він ніби знічев'я докинув:

— Гарна дівчина.

— Умгу. Гарні сни вам снилися?

— Ато ж, гарні.

— Вітер і хвили стихли, справжня золота осінь, — перевела жінка розмову на інше.

Коли за півмісяця старий Егуці вдруге прийшов сюди, то почуття ганьби, сорому й збентеження переважало тодішню цікавість. А що мусив чекати від дев'ятої до одинадцятої, то це ще більше додавало спокуси.

Відчинила браму й повела його в дім та сама жінка, що й минулого разу. В ніші-токонома висіла та сама картина Гьокудо. Чай був такий само смачний, як і тоді, його серце билося дужче, ніж першої ночі, але він сидів так, мов завісідник того дому. Старий обернувся і глянув на краєвид села в горах, що вражав яскраво-червоними барвами.

— Тут тепло, тому листя клена висихає й червоніє, чи не так? Я добре не розгледів, бо в саду темно, — мовив він, аби не мовчати.

— Авжеж, — байдуже кинула жінка. — Вже стемніло. Я дала електричну ковдру, вона подвійна і з двома вимикачами. Гости самі можуть регулювати температуру.

— Я ще не користувався електричною ковдрою.

— Якщо буде гаряче, можете вимкнути свою половину. Але другої половини не вимикайте. — Старий зрозумів це так, що на дівчині немає нічого.

— Цікаво: двоє під однією ковдрою, а температура, яку хто хоче.

— То американський виріб. Але прошу не жартувати зле й не вимикати другої половини. Гадаю, ви розумієте, що хоч як їй буде холодно, вона не прокинеться.

— ...

— Сьогодні там досвідченіша дівчина, ніж минулого разу.

— Як?

— Вона теж гарна. Але не заподіюйте їй нічого злого, навіть якщо вона не гарніша.

— Не та, що минулого разу?

— А вам не подобається, що сьогодні інша дівчина?

— Знаєте, я не дуже перебірливий.

— Неперебірливий? Причому тут перебірливість чи неперебірливість? — В її голосі відчувається ніби презирство. — Ніхто з гостей цього дому не дозволяє собі перебірливості. Сюди приходять лише ті, на кого можна покластися.

Ця вузькогуба жінка навіть не глянула на старого. Егуці, що мало не тремтів від образи, не знав, що відповісти. Та й що скажеш такій бездушній, нетерпимій господині цього закладу?

— Ви собі думаете, що то неперебірливість. Але й дівчина не знатиме, з ким спала. Ні ота, ні ця дівчина сном духом не знатиме, що мала коханця. Тим-то й говорити про неперебірливість дещо...

— Справді, то ж не людські стосунки.

— Як це?

От тобі й на! Він приходить сюди та ще й сміє казати, що стари, які вже не відчувають себе мужчинами, милуються приспаними дівчатами без «людських стосунків».

— Хіба то зле — бути неперебірливим? — Жінка всміхнулася напрочуд молодою посмішкою, щоб заспокоїти старого. — Якщо вам так сподобалася тамта дівчина, то наступного разу я присплю вам її. Але щоб потім не казали, що нинішня краща.

— Он як? Ви казали, що вона досвідченіша, але чим? Адже й вона так само міцно спить.

— Таки так...

Жінка встала, відімкнула двері до сусідньої кімнати. Зазирнула в неї і поклала ключа перед старим Егуці:

— Прошу. На добранич.

Егуці, лишившися на самоті, налив із залізного казанка кип'ятку в чайничок і неквапно попивав чай. Він хотів заспокоїтись, але чашка тремтіла в руках. «То не від старості, тъху, я ще не гість, на якого можна покластися», — промінрив собі під ніс. А що як він зламає заборону цього дому і помститься за всіх старих, зневажуваних і принижуваних тут? Та й чи не буде це для дівчини більш людяно? Він не знав, наскільки міцне снодійне дали дівчині,

але сподівався, що матиме досить чоловічої жаги, аби розбудити її. Проте, хоч він і заносився такими думками, чуття його були не такі рішучі.

Жалюгідна неміч бідолашних старих, гостей цього дому, вже й для Егуці не за горами. А до якої міри торкнувся він безмежних обширів і бездонних глибин жіночої зваби за свої шістдесят сім років? Тим часом життя іде і обіч старих, що не день приходить на світ нова жіноча плоть, молодя плоть, ростуть вродливі дівчата. Чи в гріху цього таємничого дому не тайтися жадання недобачених снів і туга засмучених стариганів за втраченими днями? Егуці й раніше думав, чи ті непробудно приспані дівчата не є для старих свободою без огляду на вік? І, мабуть, дівчата, що сплять і нічого не кажуть, кажуть якраз те, що до вподоби старим.

Егуці встав і відчинив двері до сусідньої кімнати — на нього вйнуло запашним теплом. Старий усміхнувся. Чи, може, збентежився? Дівчина спала, поклавши долоні на ковдру. На нігтях ясно-рожевий лак. Густа помада на вустах. Дівчина лежала горілиць.

— Значить, вона досвідчена? — промимрив Егуці і підійшов ближче. Він побачив: щоки дівчини не просто рум'яні, а ж червоні від теплої ковдри. Тепер пахло міцніше. Верхні повіки дівчини були пухкі, щоки повні, а шия така біла, що в ній відсвічувалася яскраво-червона оксамитова запона. Заплющені очі справляли враження, ніби це спить юна чарівниця. Навіть коли Егуці трохи відійшов, щоб перевдягнутися, його огортає теплий запах дівчини. Кімнату переповнювало тепло.

Здавалося, що тепер старий Егуці не буде такий стриманий, як минулого разу. Сонна чи жива, така дівчина хоч-не-хоч звабить чоловіка. Так звабить, що якби Егуці й зламав заборону, то міг би сказати, що винна сама дівчина. Егуці заплющив очі й затамував подих, певно, розкошуючи близькою втіхою: саме це збудило в його тілі молодече тепло. Господиня казала правду, що нинішня дівчина гарніша. І тепер готель видавався старому ще загадковішим, бо ж десь знайшли таке юне диво. Лячно було торкатися його, і він лежав, розчуленій, серед теплої міlostі. Егуці не знався на парфумах, але запах, безперечно, йшов від дівчини. Якби забутися отак у солодкому сні, то

не треба більшого щастя. Старий пригорнувся до дівчини. У відповідь вона звично повернулася до нього й сковала руки під ковдру, мовби хотіла обійняти його.

— Гм, то ти не спиш? Не спиш? — Егуці відсунувся і потрусив її за підборіддя. Мабуть, ті рухи додали свіжої сили пальцям старого, бо коли дівчина невдоволено ховала обличчя в подушку, губи її трішки розтулились, і Егуці вказівним пальцем торкнувся зубів дівчини. Він лежав непорушно, не забираючи пальця. А дівчина хоч би ворухнула вустами. Атож, вона не вдавала, що спить, а насправді міцно спала.

Егуці не сподівався, що цієї ночі буде інша дівчина, тож і висловив подив господині; хоча добре розумів — довгі години під снодійним не можуть не вплинути на здоров'я дівчини. Виходило, що Егуці та інші старі так чи інакше мусили бути «неперебірливими» задля здоров'я дівчат. Ale чи не було так, що на другому поверсі могли прийняти лише одного гостя? Егуці не знав, що там унізу, та коли й там приймають гостей, то теж, мабуть, лише в одній кімнаті. Тим-то й не сподівався, що тут багато приспаних дівчат для старих. Цікаво, чи всі вони гарні кожна по-своєму, як ото дівчина його першої ночі й нинішня?

Здавалося, що зуб дівчини, до якого торкався Егуці, намочений чимось липким і воно бралося до пальця. Вказівним пальцем старий намацуав ряд зубів, просуваючи його між губами. Кілька разів перейшовся туди й назад. Хоч зовні зуби здавалися сухими, але зсередини були вологі й ніби слизькі. Один зуб праворуч був кривий. Вказівним і великим пальцями він хотів розтулити їй зуби; та хоч дівчина спала, проте міцно стисла зуби і не розтуляла їх. Коли Егуці прийняв пальця, на ньому лишилася червона пляма. Як зітерти ту помаду? Якщо витре об пошивку, то виглядатиме, що пляму залишила сама дівчина, бо та лежала долілиць. Егуці чомусь бриджився брати запомаджений палець до рота. Він витер його об маківку дівчини. Коли він зчищав вказівного й великого пальця, вся п'ятірня старого перебирала її волосся; він занурив пальці в її волосся і щораз різкіше куйовдив зачіску. Між його пальцями і волоссям дівчини ледь потріскувало. Запах волосся посилився. До цього, певно, спричинилася електрична ковда-

ра, та й запах з-під ковдри йшов міцніший. Егуці на всі лади перебирає її волосся і милувався його блискучими й гарними пасмами, які, особливо на білій шиї, виглядали як намальовані. Дівчина мала коротку зачіску догори. На чолі начесано довге й коротке волосся, яке мовби звисало. Старий відслонив чоло і дивився на брови та вій. Пальці іншої руки він занурював у волосся так глибоко, аж торкався шкіри.

— I вона ще не збудилася, — мовив старий Егуці. Тоді вхопив дівчину за маківку й добряче струснув. Дівчина ворухнула бровами, мовби їй неабияк боліло, і перевернулася долілиць, опинившись іще ближче до старого. Дівчина вийняла руки з-під ковдри, а праву долонею вниз поклада на подушку, сама лігши на неї щокою. З-під щоки Егуці бачив тільки пальці, трішки розчепірені, так що мізинець був під віями, а вказівний виступав з-під губ. Великий палець ховався під підборіддям. Помада ледь нахиленіх вуст і чотирьох довгих пальців скучилися на білій подушці. Її ліва рука теж була зігнута в лікті, а верх руки майже сягав очей старого. На противагу повним, пухким щокам, її пальці здавалися тонкі й довгі, і це навело його на думку про довжину ніг. Старий намацав ступнею ногу дівчини. На лівій руці пальці теж були трошки розчепірені і лежали безвладно. Егуці ліг щокою на ту руку. Дівчина здигнула плечима на той тягар, але не годна була вивільнити руки. Якийсь час старий лежав нерухомо. А що дівчина вийняла руки з-під ковдри, то плечі трохи піднялися і під ними завидніли молоді округlostі. Егуці натягнув ковдру її на плечі і ніжно взяв у долоні ці місця. Він переходив губами по руці щораз вище й вище. Його вабив запах плечей і потилиці. Враз по її плечах і спині перебіг дивний трепет, але відразу й стих. Старий усім тілом пріпав до дівчини.

Зараз Егуці помститься на цій приспаній невільниці за всіх старих, які терплять у цьому домі зневагу й приниження. Він зламає заборону. Хоч і знає, що вже не зможе прийти сюди. Він брутально поводився з дівчиною, аби розбудити її. Та враз його стримав безперечний доказ її дівочості.

— Ух! — вихопилося в Егуці. Він дихав безладно, тиск підскочив. Певно, більше від несподіванки, ніж від неперебаченої затримки. Старий заплющив очі, заспокоюю-

чись. Він уже в похилих літах, тож заспокоювався швидко. Егуці, легенько погладжуючи її волосся, розплюшив очі. Дівчина й далі лежала долілиць. Старому муляла думка, чому це така юна дівчина вже повія — бо хто ж ішле, як не повія? Та коли перший шал минув, його почуття до дівчини й до самого себе змінилися, хоч і не вернулися до колишнього замилування. Він не відчував жалю. Жінці, яка спить і нічого не тямить, хоч що роби, однаково. Але звідки взялося те негадане здивування?

Егуці, введений в оману спокусливо вродою дівчини, мало не вчинив лихого, тепер знову думав про те, чи старі гості цього дому не приходять сюди з ішле сумнішою радістю, сильнішим голодом і глибшим смутком, ніж можна було сподіватися. Хоча це без журна втіха старості й звичайне повернення до днів молодості, але, може, десь глибоко в тому тайтися таке, що вже ніколи не повернеться, як не кайся; таке, чого не вгамуєш, хоч головою бийся об стіну. Та обставина, що «досвідчена» звабниця ще незаймана дівчина більше засвідчує жахливе звиродніння старих, аніж їхню турботу про свою честь і повагу. Цнота дівчини — то мовби безчестя старих.

Мабуть, дівчині затерпла рука під правою щокою, бо вона підняла її над головою і кілька разів зігнула й розігнула пальці. Дівчина мимоволі торкнулася руки, якою він перебирає волосся. Егуці схопив ту руку. Пальці були прохолодні й гнучкі. Старий стиснув їх, мовби хотів розчавити. Дівчина підвела лівим плечем майже наполовину тіла вгору і скинула ліву руку так, немов хотіла закинути йому на шию. Однак була якась безсила, млява і не дотяглася до шиї. Її сонне обличчя було зовсім близько і в старечих очах Егуці здавалося блакло-блім, але напрочуд густі брови, тіністі вій, пухляві верхні повіки й щоки, довга шия — все це, як і першої миті, навіювало враження, що вона — звабниця. Перса ледь звисали, але були повні, а пипки, як для японки, великі й пухкі. Старий провів рукою по її спині, потім по стегнах. Від стегон ноги були виструнчені. Може, тому вона і здавалася дещо нескладною, що вона й досі дівчина.

Старий Егуці дивився на її личко й шию. Шкіра така, що в ній ледь відбивається барва червоної оксамитової запони. Хоч старі забавляються цим тілом так, що навіть

господиня назвала її «досвідченою», а все ж вона ще дівчина. Що ж, ті старі вже змиршавіли, та й дівчина глибоко спить. Егуці сяйнула думка, мов помисл батьківського серця, думка про долю цієї звабниці-чарівниці. Це означало, що й Егуці вже старий. Звісно, дівчина спить заради грошей. А старі, що платять гроші, відчувають блаженство, лежачи біля такої дівчини. А що дівчина не прокидається, то старі мають безмежний простір до найхимерніших марень і спогадів про жінок і не відчувають свою чоловічу неповноцінність. Може, тому й охоче платять більше, аніж за інших жінок? Може, то єдина розрада для старих, що дівчина й гадки не має, з яким немічним дідом спала. І старі нічого не знають про життя і вдачу дівчат. Навіть не знають, як вbrane, аби хоч із того щось збегнути. Та й напевно йдуть сюди не тому, що потім не мають жодних делікатних клопотів. А може, їх вабить сюди загадкове світло з глибокої пітьми?

Однак старий Егуці не звик мати справу з дівчиною, яка ні словом не озветься, ні оком не змигне; тобто з такою, яка зовсім не знає людини на ім'я Егуці; він не міг позбутися дивного відчуття, що тут йому чогось бракує. Він хотів побачити очі цієї спокусниці, хотів почути її голос і порозмовляти. Егуці не мав тієї непоборної спокуси обмачувати дівчину руками, це навіть засмучувало його. Ale тепер, вражений дівочою цнотою, що не осмілився зламати заборону, він піде стезею старих. Дівчина хоч і спить, але жива, і в ній це помітніше, ніж у першій, і з запаху, і з дотику, і з порухів її тіла.

Коло подушки, як і тоді, лежали дві снодійні таблетки для Егуці. Ale сьогодні він подумав, що не варто кватитися до сну, нехай ще трохи помилується дівчиною. Хоч і спала, вона раз у раз ворушилася. За ніч перевертавася, мабуть, разів двадцять-тридцять. Дівчина лягла спиною до нього, але відразу повернулася обличчям. Потім почала намацувати його. Егуці поклав їй руку на коліно і пригорнув до себе.

— У-у, ні-і-і... — Здавалося, дівчина промовила це якось аж безголосо.

— Ти не спиш? — Старий дужче потограв її коліно, ану ж прокинеться. Безвладне коліно зігнулося й підалося уперед. Егуці заклав їй руку під шию і сколихнув, щоб підняти.

— Ой, куди це я йду? — мовила дівчина.
 — Ти вже не спиш? Прокинься!
 — Ні, ні! — Дівчина опустила обличчя на його плече. Мабуть, уникала струсів. Її чоло торкалося шиї старого, а гривка колола в ніс; волосся було жорстке й кололо до болю. Він задихався від п'янкого запаху, тому відвернув обличчя.

— Що ви робите? Не треба, — сказала дівчина.
 — Я ж нічого не роблю, — відповів старий, а дівчина промовляла уві сні. Чи уві сні вона сприйняла так якийсь рух Егуці, чи їй снилися лихі витівки іншого старого іншої ночі? І хоч то були уривки сонної мови, серце старого забилося сильніше, бо то скидалося на розмову між ним і дівчиною. Може, вранці йому вдасться розбудити її. А тепер він говорить сам і не знає, чи ті слова доходять до її сонної свідомості. А може, дівчина заговорила уві сні через тілесні відрухи старого, ніж через слова? Він міркував, як повестися — безжалісно вдарити чи скрутити — та врешті-решт узяв її в обійми. Дівчина не опиралася і не озивалася. Дихала важко. Її солодкий подих вдаряв старому в обличчя, а його подих уривався. Та, з якою міг робити що завгодно, знову овіяла його звабою. Якби він збавив її честі, то як би вона жалкувала завтра? Як склалося б її дальнє життя? Так чи інакше, а до ранку вона, мабуть, нічого не помітить.

— Матусю, — покликала дівчина якимось жалібним скриком. — Стійте, стійте. Чи ви вже йдете? Простіть, простіть...

— Що тобі сниться? То сон, сон. — Старий Егуці ще міцніше стиснув її в обіймах, аби відігнати той сон. Жаль у поклику дівчини вразив Егуці в саме серце. Він так міцно пригорнув її, що дівочі перси розплилися на його грудях. Дівчина ворухнула руками. Невже уві сні вона сприйняла його за свою матір і хотіла обійняти? Ні, хоч вона й приспана, хоч ще дівчина, але вона таки чарівниця. Здавалося, за свої шістдесят сім років старий Егуці ще не зливався так із тілом юної звабниці. Якщо легенда була колись життям, то вона — дівчина з тієї легенди.

Йому здалося, що чарівниця не вона, а її зачарували. Бо «хоч вона спала, але була жива»; власне, хоч її свідомість була глибоко приспана, але жіночим єством не спа-

ла. Вона стала жіночим тілом без свідомості. Чи вона була настільки вишколена, що навіть господиня назвала її «досвідченою»?

Егуці послабив руку, якою міцно обіймав дівчину; тепер він тримав її легенько, а коли знову поклав її голу руку так, ніби обіймала його, то дівчина й справді легенько обняла старого. Егуці притих і не рухався. Заплюшив очі. Блаженство огорнуло його: то було щось невимовно прекрасне. Йому здавалося, що нарешті збагнув радість і щастя старих, гостей цього дому. Тут їх діймали не лише старечий смуток, огіда й ницість. Хіба не сколихувала душі щедрота молодості? Мабуть, украй постарілий чоловік не міг знайти сильніше забуття, як потонути в паощах ніжного дівочого тіла. Але що вони думали тоді? Чи вважали, що не гріх купувати жертвовну дівчину, приспану саме для них, а чи думка про таємний гріх побільшувала радість. Старий Егуці в своїй нечулості, здавалося, і сам забув, що дівчина — невинна жертва, і мацав ногою пальці її ніг. Бо хіба ще там він не торкався дівчини. Пальці її ніг були довгі й гнучкі. Вони згиналися майже так само легко, як пальці рук, і вже саме це дало йому відчуття непереборної звabi чогось потаємно жіночого. Ця дівчина здатна й уві сні самими пальцями ніг провадити любосну розмову. Однак найбільше старого вабила якась по-дитячому нехитра, але чарівна музика в руках її пальців, і він принишко слухав її.

Дівчина, певно, дивилася сон, та чи вже добачила? Егуці подумав собі, що то, може, й не від сну, а від його раптових струсів вона набула звички опиратись і висловлювала це своїми словами? Але чи так воно насправді? Хоч дівчина не озивалася й словом, але вона аж пашіла дивовижною здатністю самим тілом розмовляти зі старим уві сні. І чи не тому його мучило бажання почути від неї хоч одне живе слово, хоч таке, як ото уві сні, бо він іще не звик до таємниць цього дому. Він роздумував, що сказати, до чого вдатися, аби дівчина хоч сонно озвалася до нього. Тож і проказав:

— Тобі вже нічого не сниться? То був сон про матір, що пішла кудись? — Старий погладив її по спині. Дівчина здигнула плечима і знову лягла долілиць. Схоже, вона любила так спати. Дівчина повернула обличчя до Егуці,

правою рукою обхопила ріжок подушки, а ліву поклада йому на обличчя. Та з вуст ані пари. Його овіяв легкий подих сну. Рука на обличчі ворухнулася, щоб зручніше вмоститися, але старий обіруч узяв її долоню і затулив собі очі. Кінчики довгих нігтів трішки кололи його вухо. Зап'ястя зігнулося над правим оком і найтонше місце руки лягло на повіку. Він не хотів міняти пози і притис її руку до своїх очей. Запах тіла, що тепер пестив очі, був незвичний для Егуці і такий дивний, що на нього найшли видива. Саме такої золотої пори року під високим муром давнього храму в Ямато цвіли кілька зимових піонів, а біля веранди храму Сісен квіти білі камелії; а ще весняні квіти — кремена й вістарія в Нара, й камелія, що скрасила своїм цвітом Камелієвий храм.

Так, ці квіти — то спогад про трьох доньок, яких Егуці видав заміж. Ті квіти він бачив у своїх мандрівках з доньками чи котроюсь із них. Вони, ставши жінками й матерями, чи й пам'ятають це, але він добре пам'ятив і час від часу розповідав про це своїй дружині. Мати по заміжжі дочок, певно, не так відчуває розлуку з ними, як батько; та й коли вона була з ними, її не зворушували квіти, бачені в мандрівках з іще незаміжніми доньками. А ще були квіти з мандрівок без матері.

Егуці заворожено вдивлявся у ті квіти, які то з'являлися, то зникали, і знову з'являлися в глибинах очей, на яких лежала дівоча рука. У душі ожили почування тих днів, коли невдовзі по заміжжю дочок він почав задивлятися на гарненьких незнайомих дівчат. Йому подумалось, чи ця спляча красуня, бува, не одна з тодішніх дівчат. Старий прибрав свою руку, а її рука і далі лежала на його очах. З трьох дочок тільки наймолодша бачила сипаву камелію того храму; то було в день прощальної мандрівки, тижнів за два до весілля, і видіння тих квітів поставало найчастіше. Бо в шлюбі наймолодшої доньки таївся для нього тяжкий біль. Її руки добивалося двоє молодиків, і в тому змаганні дочка позбулася цноти. Отож Егуці взяв її в мандрівку, щоб збадьорити.

А що в камелії вся голівка опадає відразу, як стята, то цій квітці приписують лихі прикмети. Але в Камелієвому храмі росло одне велике дерево, яке мало чотириста років, воно квітувало квітами п'яти барв, і ті волохаті квіти не

опадали відразу, а по пелюстці; тим-то, мабуть, і називали ту камелію сипавою.

— Під час цвітіння за день осипається п'ять-шість кошиків, — казала йому дружина священика.

Подейкували, що квітучу заметіль великої камелії найкраще спостерігати проти сонця. Веранда, де Егуці сидів з дочкою, виходила на захід, а сонце вже сідало. Тобто вони його не бачили — густа корона і завія квітів великої камелії заступили проміння весняного сонця. Здавалося, камелія поглинає все світло, і веранду в затінку дерева огорнув вечір. Камелієвий храм містився в гамірному кварталі Кіото, і опріч того високого дерева тут не було нічого прикметного. Втім, Егуці прикипів очима до великої камелії і ніщо інше його не цікавило; серце його так розкошувало в п'яному полоні квітів, що він вже й не чув гамору міста.

— Як гарно, правда? — мовив Егуці доњиці.

Молода дружина священика відповіла:

— Часом глянеш уранці, а іх нападало стільки, що й землі не видко.

Вона залишила їх на самоті й вийшла. Чи на одному великому дереві цвігуть квіти п'яти барв чи кількох — то не важило, тут були справжні червоні квіти, були білі, ще й крапчасті, але Егуці не так цікавили ці подробиці; його зачарувало те дерево взагалі. Чотиристалітня камелія, густо-рясно всипана квітами! Призахідне сонце губилося в квітучій короні і здавалося, що там тепло-тепло. Вітру начеб і не було, але по краях віття сколихувалося.

Але не схоже, що наймолодшу дочку, як Егуці, захоплювала ця знаменита сипава камелія. Її погляд був звернутий на дерево, але занурений у саму себе. З трьох дочек Егуці найбільше любив її, а як наймолодша вона була розпещена. Особливо по тому, як дві старші дочки вийшли заміж. Старші дочки прохопилися матері заздрісно, чи, бува, батько не хоче лишити наймолодшу сестру вдома, тобто взяти приймака. Егуці почув про це від дружини. Наймолодша дочка виростала весела. Батьки вважали нерозважливим, що в неї багато приятелів серед хлопців, а вона в їхньому гурті почувалася ще веселішою. Двоє з тих хлопців подобалися дівчині, і батьки знали про це, передусім мати, яка часто пригощала їх у своєму домі. Один з них і збавив дочку дівочості. Якийсь час вона ходила мов-

чазна, навіть у дома, і роздратована, бо коли перевдягалася, її рухи були гарячкові. Мати відразу завважила, що з дочкою щось негаразд. Почала допитуватись, і дочка без вагання призналася. Той молодик працював в універмазі й мав квартиру в багатоповерховому будинку. Виходило так, що дочка пішла до нього на перше запрошення.

— Вийдеш за нього заміж? — спитає мати.

— Ні, нізащо, — кинула донька, а мати стороپіла. І подумала, що молодик, певне, вдався до сили. Жінка розповіла чоловікові, і вони довго радились. Егуці почувався так, мовби йому пошкодили діамант, що його він мав у руці. І був вражений, коли почув, що дочка поспішно заручилася з другим молодиком.

— Як гадаєш, так буде добре? — питалася дружина, нахиливши до нього.

— А чи призналася вона йому? Чи звірилася? — його голос був суворий.

— Ой, я цього не питала. Бо і я була ошелешена. Запитати?

— Не варто.

— Люди здебільшого вважають, що такого краще не говорити нареченому, певніше замовчати. Але те ще залежить від вдачі і настрою дівчини. Може статися так, що через це вона потім тяжко терпітиме.

— А ми ще не сказали, чи згодні на ті заручини.

Егуці, звісно, не дивувало, що дівчина, яку звів один, мерцій виходить заміж за іншого. Батько знав, що обидва любили його дочку. Він знав одного й другого і вважав, що кожен з них до пари наймолодшій дочці. Та чи її поспішні заручини не через злість? Чи вона не прихилилася до другого, бо посварилася з першим? Або з ненависті, жалю чи прикрощів? Чи вона розчарувалася в одному і безтязмно вхопилася за іншого? Могло статися, що така дівчина, як його найменшенька, одвернулася від молодика, який вдався до сили, а прихилилася до другого. Та й хто певно скаже, що то вчинок помсти й відчаю.

Егуці й гадки не мав, що таке станеться з його найулюбленишою донькою. Мабуть, така доля всіх батьків. Егуці був спокійний, бо дочка мала рішучу вдачу, а серед хлопців почувалася впевнено й розкuto. Але тілом вона нічим не різнилася від інших жінок на світі, отож хлопець і міг

вдатися до сили. І коли Егуці уявив собі дочку за таких обставин, то відчув приниження і ганьбу. Такого болісного почуття він не зазнавав, коли виряджав у весільну мандрівку старших дочок. Навіть якщо в неї був тільки спалах юнацького кохання, то що йому залишалося, oprіч думок про жіноче тіло, не здатного опертися грубій силі. Хіба не страшна така скруха для батька?

Тоді Егуці не визнав заручин наймолодшої дочки, хоч і не спротивився. Про жорстоке змагання двох молодиків за їхню доньку батьки довідалися згодом. Коли Егуці повіз дочку в Кіото подивитися на сипаву камелію, весілля вже наближалося. У вітті великої камелії чулося лагідне бринніння: певно, дерево обсліни бджоли.

Через два роки після одруження наймолодша дочка народила сина. Її чоловік не міг намиливатися дитиною. В неділю молоде подружжя приходило до них у гості, і коли дочка хазяйнувала з матір'ю на кухні, її чоловік вправно годував дитину молоком. Це наводило Егуці на думку, що в молодого подружжя все гаразд. Хоч і вона жила в Токіо, але нечасто навідувалася до батьків. А коли приходила, Егуці питав:

— То як ти поживаєш?

— Як поживаю? Нівроку, — відповідала та.

Може, й не годиться багато розповідати батькам про своє заміжжя, але йому здалося, що дочка, особливо з її вдачею, мала б більше розповісти про свого чоловіка. Тимтільки Егуці не вдовольнила її відповідь і навіть трохи засмутила. Але вона погарнішала, як розквітла квітка. Певно, якби то був перехід від дівчини до жінки з якимось душевним надламом, то квітка не виглядала б так пишно. Після народження дитини її тіло набуло такої біlostі, мов її шкіру ретельно випрано зусебіч; та й вдачею вона полагіднішала.

То чому це? Чи не тому зринали ті видива в домі «сплячих красунь», коли він лежав, поклавши дівочу руку на очі, а перед очима мерехтіла сипава камелія в квітучому буйянні й інші квіти? Звичайно, ні його дочку, ні оцю спляччу дівчину пишнотою не порівняти з сипавою камелією. Втім, пишноту дівочого тіла годі осягнути поглядом чи спільнюю постіллю. Таке марно порівнювати з цвітом камелії. Від дівочної руки углиб очей проникав легіт життя, його незбагненна мелодія і незборима спокуса, і для старого то

було повернення до життя. Рука, що довго лежала на його очах, вже тиснула і старий прийняв її. А що він не мав куди подіти руки, а тримати витягненою на своїх грудях йому було важко й незручно, то дівчина перевернулася і лягla обличчям до старого. Вона зігнула руки перед грудьми і сплела пальці; вони торкалися грудей старого Егуці. Долоні не були стулени, і здавалося, що вона склала їх для молитви. Старий узяв її холодні руки в свої. Йому здалося, що тепер він і сам молиться, тож заплющив очі. Але то, певно, був просто смуток старої людини, яка торкнулася рук сплячої дівчини.

Старий почув шум нічного дощу на тихому морі. Далекий гуркіт видавався не рокотом машини, а громом зими, і важко було збегнути достоту. Егуці розплів дівочі пальці, випрямив один по одному і розглядав їх. Йому кортіло взяти в рот ці тонкі дівочі пальці й покусати. Що вона подумала б уранці, якби пробудилася й побачила на мізинці сліди зубів і кров? Егуці притягнув до себе її руку. А потім задивився на пишні дівочі перса з пухкими темнавими пипками. Він підняв їх, бо трошки звисали. Вони були не такі теплі, як тіло під електричною ковдрою. Старий Егуці хотів припасти чолом у впадину між грудьми і вже навіть був нахилився, та його овіяв запах дівочого тіла, і він завагався. Старий перевернувся на живіт і випив відразу дві таблетки снодійного, що були коло подушки. Минулого разу, коли вперше прийшов у цей дім, спочатку випив одну, а коли прокинувся від поганого сну, то й другу; він уже знов, що то тільки снодійне. Старий Егуці незабаром поринув у сон.

Розбудило його гірке ридання дівчини. Та раптом плач змінився сміхом. Вона сміялася досить довго. Егуці потоправ дівчину за перса.

— Тобі щось сниться? Щось сниться? Що тобі сниться?

Нарешті сміх ущух і запала зловіснатиша. Старий Егуці теж був під дією таблеток і заледве здобувся поглянути на ручного годинника, якого поклав коло подушки. Пів на четверту. Він притиснувся грудьми до дівчини, притягнув до себе її стегна й солодко заснув. Уранці його знову розбудила господиня.

— Ви вже проснулись?

Егуці не відповів. Чи жінка не стоїть коло потаємної кімнати і не притулила вуха до дверей? Старий аж здригнувся на такий здогад. Мабуть, дівчині було душно під електричною ковдрою, бо вона розкрилася до плечей і одну руку поклала на голову. Егуці підтягнув ковдру вгору.

— Ви вже проснулися?

Егуці знову промовчав, скуливши під ковдрою. Його підборіддя торкалося дівочих грудей. Раптом у нестримному пориві Егуці обхопив дівчину руками та ногами й узяв під себе.

Господиня кілька разів легенько постукала в крипто-мерієві двері:

— Пане, пане...

— Я вже встав, вдягаюся. — Йому здалося, що коли не відповість, то жінка зараз відчинить двері і ввійде сама.

В сусідній кімнаті вже стояло начиння для вмивання і зубний порошок. Господиня, прислуговуючи йому за сніданком, поцікавилася:

— То як вам велося? Гарна дівчина?

— Таки гарна. Справді гарна, — погодився Егуці. — А о котрій вона прокинеться?

— О котрій, питаете? — повторила жінка.

— Можна побуди тут, поки вона прокинеться?

— Ні, у нас так не заведено. — Жінка враз захвилювалася. — Навіть найближчий гість цього дому не сміє жадати такого.

— Але ж вона така гарна.

— А чи не краще не бачити людського нікчемства, а мати справу тільки зі сплячою дівчиною? А що вона сном-духом не знатиме про ніч із таким добродієм, то не завдасть вам найменших клопотів.

— Даруйте, але я пам'ятаю, як вона виглядає. Якби ми зустрілися на вулиці чи де...

— А-а... Ви хочете поговорити з нею? Прошу вас, не робіть цього. То був би злочин.

— Злочин?

— Ато ж.

— Злочин?

— Я прошу вас не сердитись, а сприймати сплячих дівчат як сплячих.

Старий Егуці хотів докинути, що він іще не такий безпорядний старий, але вчасно стримався.

- Уночі ніби падав дощ?
- Хіба? А я чомусь не чула.
- Але то справді шумів дощ.

На морі, що виднілося з вікна, за осяяним сонцем берегом колихалися легенькі хвилі.

III

Утретє старий Егуці пішов у дім «сплячих красунь» через вісім днів: між першими й другими відвідинами минуло півмісяця, а тепер — удвічі коротший проміжок. Чи не піддався і Егуці спокусливим чарам приспаних дівчат?

— Нині практикантка, тож не знаю, чи вам сподобається. Але наберіться терпіння, — мовила господина, наливаючи чаю.

- Знову інша дівчина?

— Ви повідомили перед самим приходом, то вже що є, те є. Якщо вам до вподоби котрась дівчина, то треба сповістити заздалегідь, за два-три дні.

- Он як. А що значить — практикантка?

- Новенька. Маленька дівчина.

Старий Егуці стороїв.

— Вона ще недосвідчена і боїться. Питала, чи не можна ще з кимось. Але що ні, то ні, бо гостеві буде ніяково.

— Дві? Може бути й дві. Та коли вона спить, як мертвав, то хіба щось тямить, аби боятися?

— Воно правда, але зважте, що вона ще не обвиклася. Тож будьте до неї прихильні.

- Я їй нічого не зроблю.

- Я розумію це.

— Практикантка, — пробелькотів старий Егуці. — Ото диво!

Жінка своїм звичаєм прочинила двері, зазирнула всередину і сказала:

- Вона спить, прошу.

І вийшла. Старий сам налив собі ще трохи чаю і ліг на бік, підперши голову рукою. Його опосіла холодна байдужість. Він знехотя, мов через силу, підвівся, відчинив двері і заглянув у таємничу оксамитову кімнату.

«Маленька дівчина» мала маленьке личко. На одній щоці виднілося пасмо густого, мов коса, збитого волосся, а на

другій лежала рука долонею догори; пальці торкалися вуст, і від того личко її здавалося ще меншим. Рука на щоці лежала так, що зап'ясток був аж під оком, а безвладні пальці під носом затуляли губи. Довгий середній палець сягав підборіддя. На щоці була ліва рука, а права лежала зверху і пальці легко тримали край ковдри. На дівчині не було жодних скрас. І жодного знаку, що вона перед сном змивала рум'яна.

Старий Егуці обережно ліг коло дівчини, стараючися не торкатися її тіла. Та навіть не ворухнулася. Але старого огорнуло тепло дівочого тіла осібно від тепла електричної ковдри. Воно було схоже на тепло простого первісного життя. Можливо, те йшло від запаху волосся й шкіри. Але річ була не тільки в тому.

— Й років шістнадцять, — промимрив Егуці. Сюди приходять старі, не здатні обходитися з жінкою як мужчини. І цієї третьої ночі тут він подумав собі, що навіть просто лежати з такою дівчиною примарна втіха, хапливі пошуки життєвих радощів, які одійшли в минулі. Цікаво, а чи були такі, що хотіли б навіки заснути біля приспаної дівчини? Здавалося, в тім є щось сумне, бо юне дівоче тіло мало б викликати в старого бажання вмерти. Що ж, може з-поміж гостей цього дому Егуці був надто вразливий, а інші хотіли просто вдихати молодість приспаної дівчини і розважатися з непробудною жінкою.

Біля подушки, як і раніше, лежали білі таблетки снодійного. Егуці взяв їх, але там не було ні літер, ні знаку, отож він не знов, що то за ліки. Звичайно, це не той засіб, що дали дівчині. Егуці подумав собі, що наступного разу попросить, аби жінка і йому дала таке саме снодійне, що й дівчині. Вона, мабуть, не дасть йому того, але якби він сам дістав його і заснув тут, як мертвий? Старого охопила спокуся заснути мертвим сном біля глибоко приспаної дівчини.

Слова «заснути мертвим сном» нагадали йому одну жінку. Три роки тому навесні він привів її до готелю в Кобе. Вона була з нічного клубу і прийшла туди вже за північ. Він випив віскі, яке знайшлось в кімнаті, й запросив її. Жінка випила так само, як і Егуці. Старий перевдягнувся в готельну ютаку¹, а що для неї другої не було, то

¹ Ю т а к а — легке кімоно для спання і прогулянки (в японських готелях входить у постільний комплект).

взяв її на руки й поклав у ліжко в спідній білизні. Він обняв її за шию і легенько гладив по спині, але жінка рішуче підвелася:

— Я не можу так спати! — I посқидала з себе геть усе, жбурляючи на крісло перед дзеркалом. Старий сторопів, але потім подумав, що так, мабуть, водиться у легковажких жінок. Однак вона була напрочуд спокійна. Егуці відсунувся.

— Ще ні?

— Не лукавте, пане Егуці, не лукавте, — двічі проказала жінка й знову принишкla. Спиртне вдарило йому в голову, і він одразу заснув. А вранці Егуці прокинувся від того, що жінка стояла перед дзеркалom і зачісувалася.

— Ти встала так рано.

— Бо маю дітей.

— Дітей?

— Еге ж, двійко. Ще маленьких.

Жінка відразу пішла, хоч Егуці ще й не вставав. Він здивувався, що в цієї стрункої жінки двоє дітей. Її тіло не виказувало цього. Перса виглядали так, мовби їх ще не торкалися вуста маляти.

Коли Егуці виходив з готелю, то відчинив валізу, щоб узяти свіжу сорочку: там усе було гарно поскладано. За десять днів у Кобе все у валізі так перемішалося, що він мусив перерити все до дна, аби знайти те, що потрібно; подарунки, куплені чи одержані в місті, він кидав навмання до валізи, і від того безладу вона так розбухла, що не зачінялася. А що віко було підняте, то вона могла заглянути всередину; та й коли він шукав цигарки, напевно бачила там безлад. I все-таки чому їй забаглося порядкувати? I коли вона те встигла? Навіть брудна білизна й усе інше дбайливо складено, а на таку мороку їй довелося згаяти чимало часу. Невже вночі, коли Егуці спав, вона встала і ретельно поскладала у валізі речі?

— Хм. — Старий непорозуміло дивився на впорядковану валізу. — Навіщо вона це зробила?

Наступного вечора жінка прийшла в японський ресторан, де він призначив їй побачення. Вона була в кімоно.

— Ти носиш кімоно?

— Так, іноді. Гадаю, мені пасує, — трохи збентежилася жінка. — Ополудні мені зателефонувала приятелька. Вона була ошелешена. Спитала, чи все гаразд.

— І ти про все розповіла?

— Так, від неї я нічого не приховую.

Потім вони пішли на прогулянку в місто, ѿ Егуці купив її краму на кімоно і пояс обі; відтак знову повернулися до готелю. З вікна було видно вогні кораблів, що входили в гавань. А вони стояли біля вікна й ціluвалися. Егуці опустив жалюзі й затягнув фіранки. Показав на вчоращню пляшку віскі, але вона заперечно похитала головою. Жінка не хотіла втрачати влади над собою, та ѿ без того заснула, мов канула в провалля. А вранці прокинулася, коли Егуці вже вставав.

— Ах, я спала, як убита. Достоту, як убита.

Вона нерушно лежала з розплющеними очима. Її очі були чисті та ясні, але трішки засмучені.

Жінка знала, що сьогодні Егуці повертається до Токіо. Її чоловік — працівник іноземної торгової фірми одружився з нею за свого перебування тут, а два роки тому повернувся до Сінгапуру. За місяць він знову буде тут. Минулого вечора вона розповіла йому ѿ про це. Доти Егуці не знав, що ця молода жінка заміжня і дружина іноземця. Вона була з тих, що без намови йдуть до нічного клубу. Одного вечора Егуці заманулося сходити туди. За сусіднім столиком в товаристві двох європейців сиділи чотири японки. Серед них і жінка середніх літ, його знайома, і вона привіталася до Егуці. Та жінка, мабуть, супроводила їх сюди. Коли іноземці пішли до танцю, вона спитала Егуці, чи не потанцює той з молодою жінкою. Посеред другого танцю Егуці запропонував їй втекти звідси. Її ніби ѿ сподобалася така витівка. Жінка без вагань пішла з ним у готель, і коли вона ввійшла в номер, Егуці почувся ніяково.

Так Егуці допустився гріха із заміжньою жінкою, та ще ѿ японкою, дружиною іноземця. Вона, певно, залишила дітей з годувальницею чи нянею і не виявляла сорому, властивого заміжній; отож його не діймало почуття гріха, хоч на серці ѿ було не зовсім добре. Словами про те, що вона спала, як убита, лишилися йому, як пісня молодості. Тоді Егуці мав шістдесят чотири роки, а ѿ лише двадцять чотири чи двадцять п'ять. Старий навіть подумав, що то, вважай, його остання ніч з молодою жінкою. За якісь дві ночі, власне, за одну ніч жінка, що спала, як убита, стала незабутньою для нього. Вона надіслала йому листа, в якому

писала, що якби ще колись він був у тих місцях, то охоче зустрінеться з ним. У листі, який надійшов через місяць, вона сповіщала, що її чоловік повернувся в Кобе, але вона однаково радо зустрілася б з Егуці. Це саме жінка писала і за місяць опісля. Але потім листи вже не надходили.

— Ага, та жінка завагітніла, втрете. Неодмінно так, — пробурмотів Егуці через три роки, лежачи біля дівчини, що спала, як убита, й згадуючи ту жінку. Досі він чомусь про це й не подумав. Він аж здивувався, чому оце тут йому сяйнула така думка; та що більше думав, то сильніше впевнювався в своєму здогаді. Чи вона перестала писати, бо завагітніла? На цю думку він мало не всміхнувся. Старого заспокоїло те, що жінка завагітніла по поверненню чоловіка з Сінгапуру, і це змило її гріх з ним. В уяві постало тіло тієї жінки як щось дороге його серцю. Але воно не викликало плотського потягу. Її гладеньке й струнке тіло уявилось йому як символ молодості. Думка про вагітність була несподіваним здогадом Егуці, але він не сумнівався, що воно справді так.

— Пане Егуці, я вам подобаюся? — запитала жінка в готелі.

— Так, подобаєшся, — відповів Егуці. — Це звичайне жіноче запитання, еге ж?

— А все-таки... — Жінка затнулася і вже ні про що не питала.

— Тобі не кортить знати, що мені в тобі подобається? — жартома докинув Егуці.

— Добре, я вже мовчу.

Коли вона спитала, чи подобається йому, він був певен, що так. І тепер, через три роки, старий Егуці не забув цього запитання. Цікаво, чи й після третьої дитини її тіло таке саме, мовби ніколи не народжувала дітей? Егуці відчув, що та жінка дорога його серцю.

Старий наче зовсім забув про приспану дівчину. Але якраз вона викликала спогади про ту жінку з Кобе. Лікоть руки, що лежала на обличчі, заважав йому, тож він узяв її за зап'ясток й поклав під ковдру. Від тепла електричної ковдри дівчина розкрилася аж до лопаток. Лагідна округлість маленьких плечей була так близько перед очима старого, що майже торкалася іх. Здавалося, що вона вміститься в його долоні, і він уже хотів спробувати, але стримався. І

лопатка була рівна, безтіла. Але Егуці не погладив навіть цього місця. Тільки відслонив довге волосся з правої щоки. В лагідному свіtlі, яке падало зі стелі й відбивалося в яскраво-червоній усебічній запоні, личко дівчини здавалося невинним і ніжним. Навіть брови ще не знали скрас. Довгі вії були одна в одну і здавалося, що їх можна взяти кінчиками пальців. Нижня губа на самій середині трошки грубша. Зубів не було видно.

Старий Егуці лежав і думав, що немає гарнішого над невинне личко сплячої жінки. Може, це найлюбіша втіха на цьому світі? Хоч яка чарівна врода, а віку сплячого личка не приховаєш. Навіть у людини пересічної молоде спляче личко гарне. А може, тут добирають тих дівчат, личка яких гарні саме уві сні? Йому здавалося, що від самого споглядання маленького сплячого личка цієї дівчинки відходять у небуття буденні марнота й клопоти щоденного життя. Якби він випив снодійного й заснув з цими думками, то це, безперечно, була б щаслива ніч. Але старий тільки лежав із заплющеними очима. Мовби жалкував заснути, бо коли вже дівчина викликала в нього спогади про жінку з Кобе, то, може, пробудить у пам'яті щось іще.

Старого Егуці не скоро полишило майже живе відчуття того, що жінка з Кобе, зустрівши по двох роках розлуки чоловіка, відразу завагітніла: несподіваний здогад, але Егуці не сумнівався, що це справді так. Старий тішив себе думкою, що ті два дні з ним не лягли ганьбою і безчестям на дитину, яку вона зачала й народила. Егуці здавалося, що її вагітність і народження дитини воістину благословленні. В ній почало жити і розвиватися молоде життя. І воно вже тепер нагадало Егуці про його старість. Але чому вона так спокійно віддалася йому, без найменшого збентеження і сорому? Він прожив майже сімдесят літ, але з таким іще не стикався. Вона не схожа була ні на повію, ні на розпусницю. Тоді Егуці навіть менше діймало почуття гріха, ніж тепер, коли лежав обіч загадково приспаної дівчини. Вранці, ще в постелі, Егуці замиловано дивився, як вона квапиться додому, до дітей. Він думав, що то, мабуть, його остання ніч з молодою жінкою, і та жінка стала для нього незабутньою. Але й вона не забула старого Егуці. Хоч та зустріч не діткнула їх глибоко і назавжди залишилась таємницею, та жоден з них уже не забуде її. Аж

дивно, що про жінку з Кобе йому нагадала маленька «спляча красуня». Старий розплющив очі, погладив пальцем її вій. Дівчина насупила брови, відвернулася і розтулила рот. Язик лежав унизу, скулений, мов ховався. По самій середині дитячого язика пролягала гарнесенька борозенка. Старий Егуці відчув спокусу і заглянув у розтулений рот дівчини. Якщо стиснути горло, чи скорчиться той язичок? Старий згадав, як колись давно зустрів повію, ще більшу дитину за цю дівчинку. Егуці не мав такого бажання, але її запросив господар. А вона щоразу давала волю своєму тонкому довгому язикові. Він був слизький і Егуці відчував відразу. А знадвору долітали голоси — бубна й дуди, звеселяючи серце. Мабуть, то був якийсь святковий вечір. Дівчина мала довгасті розкосі очі й вольове обличчя. І хоч її серце не лежало до Егуці, вона знала своє.

— Нині свято, так? — спитав Егуці. — Мабуть, тобі хочеться туди?

— Ой, ви вгадали! Так воно і є. В мене було побачення, але покликали сюди.

— Тоді гаразд, — Егуці ухилився від слизького язика. — Гаразд, йди собі. Бубон у храмі, так?

— Але господиня лаятиме мене.

— Не бійся, я все залагоджу.

— Справді?

— Скільки ж тобі років?

— Чотирнадцять.

Дівчина зовсім не соромилася чоловіків, не почувалася ні приниженою, ні покинутою, і нічим не переймалася. Вона й одягалася сквално та недбало й поспішила на свято до міста. Егуці попихкував цигаркою і якийсь час слухав бубон, дуду і вигуки вуличних торговців.

Егуці не пам'ятив, скільки років мав тоді, але, як видно, вже дійшов віку, що без жалю відпустив на свято дівчину. Принаймні тоді він не був такий старий, як тепер. Оця дівчина на кілька років старша від тієї і проти неї мала жіночніше тіло. Але і велика різниця, бо ця спить непробудним сном. Якби зараз озвався святковий бубон, вона нічого не почула б.

Насторожений слух старого наче вловлював подув холодного осіннього вітерцю над кручею надворі. В обличчя йому війнув теплий подих з розтуленого рота дівчини.

Лагідне світло, відбиваючись від яскраво-червоного оксамиту, падало в саму середину. Він подумав собі, що язик цієї дівчинки не такий слизький і холодний, як у тієї. Його охопила ще більша спокуса. Ця дівчина перша із «сплячих красунь» показала язика. В грудях старого ворухнулося бажання вчинити щось разючіше, ніж встремити в рот пальця й торкнутися язика.

І такий лихий вчинок не уявлявся Егуці чимось жорстоким та жахливим. Яке найбільше зло може заподіяти жінці чоловік? Заміжня жінка в Кобе і чотирнадцятирічна повія були митями довгого життя і відплинули, мов хвиля від берега. Його шлюб і виховання дітей — очевидне добро, але його тривала, неподільна влада над ними, опіка над їхнім життям чи й насильство над уподобанням — то радше зло. Певно, коли обертаєшся лише в колі людських звичаїв і порядків, то втрачаєш почуття зла.

Та й лежати обіч приспаної дівчини очевидне зло. Якби ти збавив її віку, то це було б іще очевидніше. Але це, мабуть, неважко: стиснути її горло, затулити рот і ніс, щоб не дихала. Дівчина спала з відкритим ротом, показуючи дитячого язика. Якби Егуці торкнувся його пальцем, то він напевне втягнувся б, як у немовляти. Він поклав її руку під ніс і на підборіддя й стулив рота. Щойно він прибрав руку, як рот знову розтулився. В її гарних вустах, хоч і розтулених уві сні, старий бачив дівочу юність.

Бажання лихого вчинку з'явилося, мабуть, тому, що дівчина надто вже юна; та йому спало на думку, що, може, серед старих, які потай навіduються до притулку «сплячих красунь» є і такі, що приходять не тільки посумувати за минулою молодістю, а й забути все лихе, вчинене за своє життя. Що ж, старий Kīga, який порадив йому цей дім, не зрадив таємниці інших гостей. А їх напевне було небагато. Егуці здогадувався, що ті люди запізнали чимало втіх у житті, а не навпаки. Хоч були й такі, що зривали ті радощі дорогою зла і оберігали їх, нанизуючи одне зло на інше. Та їхні серця не знали розради, знали радше страх і розпач. І коли вони лежать, торкаючись голої приспаної дівчини, то їхні душі, певно, тремтять від страху перед близькою смертю і плачуть за втраченою молодістю. Може, є і такі, що відчули властиве колись щасливим людям каяття за скосні гріхи. Ті старі не мають Будди, перед яким

можуть клякнути й молитися. І навіть якщо котрийсь із них стисне дівчину в обіймах чи заллеться холодними слозами, гірко заплаче чи заридає, однаково дівчина нічогісінько не знатиме й нізащо не прокинеться. Старі не відчували сорому, і це вражало їхнє самолюбство. Вони могли на одчай душі розкаюватись і сумувати. Чи не є для них «спляча красуня» немов Будда? І водночас жива плоть. Молоде тіло і ніжний запах дівчини для таких миршавих старців і розрада, і розгрішення.

Ці думки заспокоїли його, і старий Егуці заплющив очі. Аж дивно, ця дівчина — така незграбна, зовсім ще дитина, найменша з трьох «сплячих красунь», яких знав досі — навіяла отакі думки. Старий стиснув її в обіймах. Досі він не хотів навіть волосинкою торкатися дівчини. Вона скочувалася під ним. Сили полишили її і вона не чинила опору. То була вкрай щупла істота. Дівчина стулила рот, бо, мабуть, відчувала Егуці, хоч і спала міцно. Її кістляві стегна муляли їому.

«Яке буде її життя? Тихе й спокійне, навіть якщо не досягне великого щастя чи життевого успіху?» — роздумував Егуці. Він бажав їй щастя за те, що дає розраду старим гостям цього дому, і навіть думав, чи не вона, як у давніх легендах, втіленням Будди. Бо хіба немає передказів про те, як повії й чарівниці ставали втіленням Будди.

Старий Егуці легенько тримав у руці її розпущене волосся і знаходив розраду в тому, що хотів покаятись у давніх гріях і лихих вчинках. Але перед його очима пропливали жінки давніх літ. Він з приємністю згадував про них, безвідносно до того, коротке чи тривале було знайомство, гарні вони були чи негарні, розумні чи дурнуваті, доброї чи кепської вдачі. То були жінки, як ота, що сказала в Кобе: «Ах, я спала, як убита. Достоту, як убита». То були жінки, що забувалися в його пестощах без чуттєвого стриму і нестяміли в безмежному захваті. Може, те більше залежало від тілесного складу жінки, аніж від глибини чи поверховості її кохання. «Згодом, коли ця дівчина набуде досвіду, якою вона стане?» — подумав старий і долонею руки, якою обіймав дівочий стан, погладив її по плечу. Та що він міг знати. Минулого разу, коли лежав отут з чарівницею-дівчиною, він думав про те, до якої міри за

свої шістдесят сім років спізняв людську плоть; і дивно, що саме ця дівчина так легко оживила в його пам'яті ми-нулі любовні втіхи. Старий ледь притулившися губами до вуст дівчини. Ніякого смаку, зовсім сухі. Втім, можна сказати, навіть без ніякого присмаку. Може, Егуці вже ніколи не зустрінеться з цією дівчиною. Може, коли її вуста заворушиться з млюсним почуттям, його вже не буде. Що ж, нікуди від цього не дітися. Старий прийняв свої губи з її вуст і торкнувся ними брів і вій. Це, певно, залоскотало її, бо дівчина ворухнула головою і підсунула чоло до самих його очей. І Егуці, що лежав з заплющеними очима, ще дужче заплюшив їх.

За повіками мовби з'являлися видіння, але відразу зникали, не сягнувши зору. Але потроху ставали виразнішими. Прилетіло й відлетіло кілька золотих стріл. На їхніх вістрях стриміли темно-пурпурові гіацинти. А на оперенні — барвисті орхідеї. Як гарно! Він неабияк дивувався, що стріли летять у зміг ока, а квіти не опадають. І з тією думкою старий Егуці розплющив очі. Тепер він починав дрімати.

Він ще не випив снодійного, яке лежало біля подушки. Егуці глянув на годинника, якого поклав поруч. Пів на першу. Старий узяв на долоню обидві таблетки, але цієї ночі він не відчував нападу старечої безпросвітності й самоти і не хотів засинати. Дівчина спокійно дихала вві сні. Що їй дали, що впорснули, що вона нічого не відчуває? Чи велику дозу снодійного зажила? Чи легка отрута? Але Егуці ще раз хотілося поринути в такий глибокий сон. Він обережно підвівся і вийшов у сусідню кімнату. Хотів попросити в господині цього дому такого ж снодійного, що дали й дівчині, і натиснув на гудзичок. Але дзвінок не озвався. Він впевнився тільки, що в домі й надворі холодно. Егуці боявся довго дзвонити серед ночі в цій таємничій місцині, хоч і затишній. Сухе листя, яке опадає на зиму, ще трималося на вітті, але він почув і те, що й на землі шарудить опале листя під легкими повівами вітру. Цієї ночі хвилі бились об берег приглушені. Безлюдна тиша вселяла відчуття, що в цьому домі повно привидів, і старий Егуці затремтів від холоду. Він вийшов у спальному юката.

Коли Егуці повернувся до таємничої кімнати, щоки дівчини зарожевіли. Електрична ковдра була на низькій тем-

пературі, і то пашіла дівоча молодість. Старий пригорнувся до дівчини, щоб зігрітись. Від тепла груди дівчини піднялися, а кінчики пальців вистромилися на татамі.

— Простудишися, — мовив Егуці й відчув, яка величезна між ними вікова різниця. Як би добре було ввібрati в себе цю маленьку теплу крихітку.

Вранці, коли господиня прислужувала йому за сніданком, Егуці спитав:

— Ви чули дзвінок вночі? Я хотів того самого снодійного, яке дали дівчині. Хотів заснути так само міцно.

— Цього не можна. Передовсім, для старих людей це великий ризик.

— У мене здорове серце, тож не переймайтесь. Знаєте, навіть якби я заснув навіки, то не жалкував би.

— Ви тут лише втретє, а вже такі забаганки...

— А яку найбільшу забаганку ви можете задоволити?

Жінка вражено вступилася в Егуці, а тоді на її обличчі змайнула легенька усмішка.

IV

Ранкова хмурість зимового неба ще до смерку змінилася на холодний дрібний дощ. Коли старий Егуці підійшов до дому «сплячих красунь», то відчув, що дощ потроху перейшов у мокрий сніг. Та сама жінка легенько зачинила браму і замкнула її. У світлі ручного ліхтарика, яким вона світила під ноги, в дощі виднілося щось біле. Тільки де-неде були ті білі, м'які на вигляд цятки. Вони падали на кам'яну доріжку, що вела до переднього входу, й розставали.

— Доріжка мокра, тож ідіть обережно, — застерегла жінка. В одній руці вона тримала парасолю, якою оберігала старого від дощу, а другою хотіла взяти його за руку. Старому здалося, що навіть через рукавицю він відчує неприємне тепло цієї літньої жінки.

— Та ні, не треба. — Егуці одвів її руку. — Я ще не такий старий, аби вести мене за руку.

— Зараз слизько, — проказала жінка.

Опале багряне дистя не зметено навіть біля стежки; зморщене й поблякле, воно виблискувало на дощі.

— Хіба сюди приходять і такі немічні, що їх треба вести за руку, підтримувати під пахви або в яких не діють ноги чи руки? — поцікавився старий Егүці.

— Тут не розпитують про інших.

— Але тепер, узимку, таким небезпечно ходити, хіба ні? Ану ж у когось станеться крововилив у мозок чи серцевий напад?

— Якби таке сталося, то нам було б край. А гість, може, тим легко й відбувся б, — байдужно відповіла жінка.

— Це відбилося б і на вас самих?

— Авжеж.

Цікаво, яке минуле у тієї жінки, — з її обличчя годі було щось прочитати.

На другому поверсі, куди вони піднялися, все було постарому. У токономі картину з осіннім краєвидом, як і слід було сподіватися, замінила картина зимової пори, також очевидна репродукція. Жінка, вправно орудуючи чайничком, мовила:

— Ви завжди телефонуєте перед самим приходом. Невже вам не сподобалася жодна з отих трьох дівчат?

— Та ні, всі три дуже навіть сподобалися. Щиро вам кажу.

— Тоді було б добре, якби ви хоч за днів два-три попередили, котру саме волієте. Хоча ви, здається, неперебірливий.

— Кажете, неперебірливий. Зі сплячою дівчиною? Вона однаково нічого не знає. Отож, гадаю, однаково, котру.

— Хоч вона й спить, але ж то жива жінка, з плоті й крові.

— А чи є дівчата, які питаютъ, що за старий спав із ними?

— Ні в якому разі. То непорушна заборона цього дому. Отож не переймайтесь цим.

— Однак, пригадую, ви натякали, що це, мовляв, надто морочливо прихилятися до однієї дівчини. Та й раніше ви казали про «неперебірливість» у цьому домі те саме, що нині я кажу вам. А тепер виходить навпаки. Дивно. Мабуть, вже й у вас заговорила справжня жіноча вдача?

Кутики її губ ворухнула іронічна посмішка.

— Замолоду ви, певно, не одну жінку довели до сліз, — докинула вона.

Він, дещо збентежений таким звинуваченням, сказав:

— Аж так! Що за жарти!

— Ви неабияк вразливі, а це підозріливо.

— Якби я був такий, як ви кажете, то не приходив би сюди. А тих старих, що приходять сюди, досі ваблять жінки. Але їм уже не зарадить ні каяття, ні розпач.

— Та що вам ще скажеш? — Обличчя жінки було незворушне.

— Я вже питав, але повторюю ще раз: то яку найбільшу забаганку дозволено старим у цьому домі?

— Тільки ту, що дівчина спить.

— А того самого снодійного, що й дівчині, не можна?

— Минулого разу я ніби вам уже відмовила.

— В такому разі, що найгіршого може вчинити старий?

— Тут лихого не чинять, — мовила жінка мовби з притиском.

— Лихого не чинять? — промимрив старий.

Чорні очі господині потупились:

— Якби вам закортіло задушити дівчину, то це все одно, що викручувати руки маляті.

Неприємно вражений Егуці сказав:

— Навіть якби її душили, вона однаково не пробудиться?

— Гадаю, що ні,

— То вона для обряду спільнога самогубства?

— Так, якщо вам надто сумно прощатися зі світом самому.

— А коли ще сумніше, ніж піти зі світу?

— Мабуть, у старих бувають і такі хвилини. — Жінка, своїм звичаєм, говорила лагідно. — Ви нині пили саке? Бо такі несусвітні речі говорите.

— То був гірший трунок, ніж саке.

Жінка, як і слід було сподіватися, зиркнула на нього краєчком ока:

— Сьогоднішня дівчина тепла. Якраз для такої холодної ночі, як нині. Грійтесь. — Та й пішла.

Егуці відчинив двері до таємничої кімнати — солодкий жіночий запах відчувався, як завжди. Дівчина спала спиною до нього. Вона не хропла, тільки глибоко дихала вві сні. Він не міг забагнути, чи то відсвічує яскраво-червоний оксамит, чи то її пишне волосся справді темно-багряне. Від великих вух до повної шиї ясніла на диво біла шкіра.

Як і казала господиня, дівчина має бути тепла. А проте її обличчя не було рум'яне.

— А-а, — вихопилося в старого, коли він підійшов до неї. Дівчина справді була тепла, а шкіра гладенька, аж прилипала. Тіло ширило якийсь вологий, мlosний запах. Він принишкло полежав із заплющеними очима. Дівчина й собі не ворушилася. Нижче стану вона мала пишне тіло. Тепло не так проймало, як огортало старого. Її перса були повні, але пласкі й широкі, а пипки маленькі. Щойно господиня говорила про душення і, побачивши цю пишну голу дівчину, він аж затремтів від такої спокуси. Якби її задушити, то як би пахло це тіло? Егуці намагався відігнати лихі думки тим, що натужливо пробував уявити, як вона вранці встає і незграбною ходою рушає додому. Це ніби заспокоїло його. Але що важить незграбна хода? І що важать гарні ноги? Врешті, що важить для шістдесятисемирічного старого мудрість чи глупота, вища чи початкова освіта дівчини на одну ніч? Адже він тільки торкається її. Та й дівчина спить і сном-духом не відає, що біля неї по-старечому огидний Егуці. І завтра не знатиме. Хто вона тут — забавка чи жертва? Старий Егуці прийшов сюди оце вчетверте, але тепер він, здається, вкрай гостро відчув, що день у день щораз більше черствіє душою.

Чи й цю дівчину вишколили для цього дому? Вона, мабуть, звикла не зважати на жалюгідних старих, бо не було й знаку на те, що вона поворухнеться на дотик Егуці. Навіть виродок по доброму вишколі може стати людиною. Але Егуці трохи не такий, як оті старі, що навіduються сюди. Ба навіть можна сказати, що зовсім не такий. Старий Kīga, який наряяв йому цей дім, дуже помилявся, коли гадав, що старий Егуці дійшов тієї немочі, що й сам та інші. Але ні, він ще не безсилий. Отож, треба думати, Егуці ще не відчув повною мірою справжнього суму чи втіхи, каяття чи самотини старих, які приходять. Для нього дівчина не конче має бути непробудно приспана.

Скажімо, в другі свої відвідини він мало не зламав заборони зі звабливою дівчиною. Але стримався, вражений її дівочістю. Відтоді присягнув дотримуватися заборони цього дому, цебто оберігати душевну рівновагу «сплячих красунь». Він присягнув не виказувати таємниці старих людей. Чому в цьому домі постійно запрошують тільки

цнотливих дівчат? Чи так хочуть старі в своєму безпросвітному смутку? Егуці здавалося, що він їх розуміє і що все те марне.

Однак сьогодні дівчина підозріла. Старий Егуці не йняв віри, що й вона ще дівчина. Він трохи підвівся, ліг грудьми на її плече й заглянув в обличчя, не таке привабливе, як саме тіло. Воно виглядало простодушнішим, ніж сподівалося. Знизу ніс досить широкий, а вгорі низький. Щоки круглі й повні. Обабіч чола спадало волосся, а посередині було голо. Невеличкі брови густі й рівні.

— Гарна, — промимрив старий і притулився щокою до дівочого обличчя. І тут шкіра гладенька. Мабуть, дівчина відчула тягар на плечі, бо повернулася горілиць. Егуці відсунувся.

Якийсь час старий застигло лежав із заплющеними очима. Бо запах дівчини був особливо відчутний. Кажуть, що на цьому світі ніщо так не викликає спогадів про минуле, як запах. Але чи не надто цей запах мlosний і сильний? Тепер йому згадався тільки молочний запах малечі. Дивно, ті запахи зовсім різні. Але, може, в них щось первісно людське. Спрадавна старі шукали еліксиру молодості в паощах дівочої зваби. Аромат цієї дівчини не такий уже запашний. Якби старий Егуці зламав заборону цього дому на цій дівчині, то від неїчувся б гидкий запах крові. А може, такі його думки — ознака старості? Чи в заченні людини не витає такий-от міцний запах дівочого тіла й крові? Схоже, цій дівчині легко завагітніти. Хоч і в глибокому сні, але тіло живе. І завтра вона прокинеться. Якби дівчина завагітніла, це сталося б тоді, коли вона нічого не тямila. А що, якби на шістдесят съому році старий Егуці дав життя дитині? Певно, чоловік і впадає в пекельний гріх через звабу жіночого тіла.

Ця дівчина беззахисна. Перед старими, жалюгідними дідуганами. На ній ані ниточки, і вона нізаще не прокинеться. Старий і сам незчувся, як у смутку-печалі промимрив жорстокі навіть для себе слова, що старому — смерть, молодому — кохання, що смерть приходить лише раз, а кохання не раз і не два. Це вийшло несподівано, але воно заспокоїло його. І не тому, що він був надто самовпевнений. Надворі ряхтів: дощ упереміш зі снігом. Здавалося, що й моря не чути. Перед очима старого постало темне й

широке море, в яке падає мокрий сніг і відразу розтає. Хижий птах, схожий на величезного орла, розтинає повітря майже над самими чорними хвилями, а в дзьобі тримав здобич, з якої капала кров. Чи то, бува, не людське немовля? Ні, це неможливо. А може, то привид людської розпусти? Егуці на подушці труснув головою і прогнав видіння.

— Як тепло! — вихопилося в нього. Гріла не тільки електрична ковдра. Дівчина зсунула її і трохи відкрила свої широкі й пишні, трохи непоказні груди. В їх білій шкірі лагідно відсвічував яскраво-червоний оксамит. Старий дивився на пишні груди і пальцем водив по чолу край волосся. Дівчина лежала горілиць, дихаючи спокійно й чисто. Цікаво, а які зуби за цими маленькими вустами. Егуці взяв пальцями за середину нижньої губи й трішки розтулив. На тлі маленьких губ вони виглядали дрібними, хоч і були один в один. Старий відпустив пальці, але дівчина губ не стулила. Зуби так і виглядали. Забарвлені помадою кінчики пальців старий Егуці витер об вухо дівчини, а тоді об шию. На разючо білій шиї лишилася ледь помітна червона смужечка.

Егуці муляла думка, чи перед ним іще дівчина. Але так само й щодо дівчини другої ночі він мав сумнів, а тоді, приголомшений своїм нахабством, каявся; отож і тепер не хотів доскіпуватися. Втім, хіба це щось важить для старого Егуці? Та й чи аж так, задумався старий, і йому здалося, ніби чує чиєсь кпини.

«Який там дідько насміхається з мене?»

«Дідько? Це ще не так страшно. Чи не здається тобі, що ти надміру розчулений і надто переймаєшся жалем, що не годен спіткати своєї смерті!»

«Ні, я намагаюся думати тільки так, як мої колеги-старі, ще жалюгідніші од мене».

«Тъху, розпуснику! Хто звалює вину на інших, не вартий навіть розпусника».

«Розпусник, кажеш? Гаразд. Але чому невинна дівчина чиста, а збавлена цноти — ні? Я не просив, щоб тут були невинні діви».

«Ти ще не знаєш справжньої туги старості. Більше не приходить. Шанс — один із безконечності, тільки один з безконечності. Та якби серед ночі дівчина пробудилася, то чи уявляєш собі, яка це ганьба старому?»

Так розмовляв він подумки сам із собою, але не вірилося, що якраз через сором тут присипляють дівчат. Старий Егуці прийшов до цього дому оце вчетверте, і його дивувало, що тут самі дівчата. Чи то справді було бажання й надія старих?

Однак тепер його пойняло одне — «якби дівчина прохинулася». Який сильний має бути відрах і який то має бути відрах, щоб дівчина прохинулася? Скажімо, чи вона й далі спала б, якби їй відтинали руку чи кололи в груди або живіт?

— Ти вже зовсім знавіснів,— промимрив старий Егуці. Може, неміч отих старих, що приходять сюди, вже чигає й на нього. На Егуці найшли кровожерні думки. Зруйнуй цей дім, урви й своє життя. Нині приспана дівчина не та красуня, про яку кажуть: як намальована; обіч лежала просто гожа дівчина з білими широкими персами. В тому було щось незриме від спокутного серця. А покаяння є у житті, над яким витає самозречення. Мабуть, він не такий відважний, як його наймолодша дочка, з якою оглядав сипаву камелію на храмовому подвір'ї. Старий Егуці заплющив очі.

Над низько стриженим живоплотом уздовж садової доріжки весело пурхали два метелики. Вони бавилися — то ховались у живоплоті, то миготіли над самим вершком — і було їм Украї весело. Врешті вони піднялися трохи вище й тріпотіли крильцями, коли з густого живоплоту вихопився ще один метелик, тоді ще один. Егуці подумав, що то — друга пара, та он їх уже п'ятеро і всі кружляють в одному хороводі. Певно, між ними зайшла сварка, і з живоплоту випурхували метелик за метеликом, поки сад не забілів від їхніх крилець. І жоден не здіймався високо. А повисле кленове віття похитувалося на безшелесному вітрі. І хоч саме віття було дрібне, на ньому ще лишалося лапате листя, підвладне вітрові. Хмара білих метеликів обсіла сад білим квітником. Дивиця на таке диво під кленами і закрадається думка, чи це видіння не з'ясує щось про дім «сплячих красунь». Кленове листя здавалося жовтим чи й червоним і на його тлі напрочуд чітко вирізнялась біла завія метеликів. А в садку цього дому листя кленів уже опало, тільки де-не-де ще тріпотіли окремі листочки, зсохлі й поморщені, і тепер там падав мокрий сніг.

Егуці зовсім забув про холод і сніг надворі. Чи не тому в уяві постала завія білих метеликів, що поряд біліли пишні дівочі перса? І чи немає в ній чогось такого, що одігнало лихий намір старого? Старий Егуці розплющив очі. Він дивився на яскраво-рожеві пипки широких перс, що, здавалося, уособлювали цноту. Він притулився щокою до дівочих грудей. Повіки мовби поважчали. Старому захотілося лишити на тілі дівчини знак своїх відвідин. Якби він зламав заборону цього дому, то по пробудженні дівчина прикро б жалкувала. Старий Егуці вдовольнився тим, що залишив на її персах сліди крові, і сам аж затремтів.

— Змерзнеш, — мовив він і підтягнув ковдру. Неквапом випив дві таблетки снодійного, що, як звикле, лежали біля подушки. — Тяжкувата, особливо від стегон. — Егуці обхопив її руками і повернув обличчям до себе.

Наступного ранку господиня дому дівчі будила Егуці. Спочатку майже загрюкала в двері:

- Пане, вже дев'ята.
- Та вже встаю, встаю. Там, певно, холодно?
- Я ще вдосвіта затопила піч.
- А мокрий сніг?
- Перестав. Але хмарно.
- Он як!
- Сніданок уже давно готовий.
- Гаразд, — байдуже відказав старий і знову безвільно стулив очі. Він притулився до повного тіла дівчини і сказав: — Ти підеш до пекла.

Хвилин за десять жінка прийшла знову.

— Пане, — grimнула вона в двері. — Ви досі спите? — В її голосі чулася нетерплячість.

- Двері не зачинені, — озвався Егуці.

Жінка ввійшла. Він знехотя підвівся і, позіхаючи, став вдягатися. Вона допомагала йому, навіть натягнула шкарпетки, але її доторки були неприємні. Вони перейшли до сусідньої кімнати. Там, як завжди, пахло запашним чаєм. Жінка кинула на Егуці холодний підозрілий погляд.

- Цієї ночі вам так сподобалася дівчина?
- Авжеж, дуже.
- Це приємно. А снилися гарні сни?
- Сни? Не бачив жодного. Я спав, як убитий. Давно вже так добре не спав, — Егуці позіхнув. — Я і досі ще не зовсім проснувся.

— Вчора ви, мабуть, були стомлені.

— То через дівчину. Вона тут часто буває?

Жінка понурила голову, її обличчя прибрало виразу мовчазної холодності.

— У мене до вас велике прохання, — незвично поважно заговорив старий Егуці. — Я ще раз осмілюся попросити: дайте по сніданку й мені того снодійного. Заплачу без слова. Не знаю, коли прокинеться дівчина, але...

— Шкода й мови. — Її бліде обличчя почервоніло, а плечі стягнулись. — І не думайте про таке. Все має свої межі.

— Межі? — Старий хотів усміхнутися, але усмішки не вийшло.

Жінці, мабуть, закралася підозра, чи Егуці не заподіяв чогось дівчині. Тож неспокійно підвелається й подалася в сусідню кімнату.

V

Минув Новий рік, море шаліло справді по-зимовому. На березі вітер був слабший.

— Добре, що ви прийшли такої холодної ночі, — зустріла господиня Егуці, відчиняючи браму.

— А я тому й прийшов, що холодно, — відповів старий Егуці. — Бо хіба не було б найбільшою радістю для старого нагло померти такої холодної ночі біля теплого дівочого тіла?

— Цур вам, що ви говорите.

— Стара людина вже на порозі смерті.

Вітальня на другому поверсі вже була натоплена. Тут нічого не змінилося, навіть у приготуванні чаю.

— Щось ніби протяг, — сказав Егуці.

— Протяг? — Жінка розширнулася по кімнаті. — Ні, тут нема протягу.

— У кімнаті нема духів померлих?

Жінка вражено підскочила і глянула на Егуці: її обличчя було бліде, як смерть.

— Можна ще чашку чаю? Повну чашку. Не охолоджуйте, а таки крутий кип'яток, — попросив старий.

Жінка зробила, як він просив, і холодно сказала:

— Ви чули щось?

— Як би вам сказати...

— То ви чули і все-таки прийшли? — Вона, певно, мала підозру, що Егуці все знає, тож і не бачила потреби приховувати. Але в її обличчі з'явилося щось відразливе. — Це дуже люб'язно — знати й прийти, але я мушу просити вас повернутися додому.

— А хіба так не можна — знати й прийти?

— Хе-хе-хе... — Якби хтось захотів почути диявольський сміх, то це була слухна нагода.

— Колись воно мало статися. Зима — небезпечна пора для старих, то, може, поки холодно, ліпше закрити цей дім?

— ...

— Не знаю, хто ті старі люди, що приходять сюди, але якщо станеться друга смерть, та ще й третя, то матимете клопіт.

— Скажіть це господареві. Хіба то мій гріх? — Її обличчя почервоніло ще більше.

— Так, то ваш гріх. Чи ж не перевезли тіло старого до готелю на гарячих водах? Потай. Під сковком ночі. А допомагали таки ви.

Жінка напружилася, а тоді аж скопилася за коліна:

— Те зроблено задля доброго імені самого старого.

— Задля доброго імені? Невже й мерці мають добре ім'я? А втім, на людей це справляє певне враження. Та й, може, це потрібніше для родини покійного, ніж для старого небіжчика. Втім, то пусте. А власник того готелю і цього дому той самий?

Жінка не відповіла.

— Навіть якщо той старий і помер тут біля голої дівчини, то в газетах, гадаю, не було б аж таких подробиць. На його місці я вважав би за велике щастя, щоб мене не переносили, а залишили тут.

— Тоді дійшло б до експертизи і довгого слідства, бо кімната таки незвичайна. Та й викликали б інших гостей цього дому, а це вже неприємна річ. І дівчат не минули б.

— Дівчина, мабуть, спала й не знала, що старий помер. Якби вмирующий бився в корчах, вона однаково не прокинулася б.

— Авжеж. Якби старий лишився тут, то довелося б забрати дівчину кудись подалі від чужого ока. А втім, все одно з'ясувалося б, що біля нього була жінка.

— Ви забрали б дівчину?
 — А хіба це не виглядало б як очевидний злочин?
 — І дівчина не прокинулася, хоч біля неї помер і задубів старий?

— Ні.

— Виходить, дівчина зовсім не знає, що біля неї помер старий, — проказав Егуці. І ще раз повторив свою думку про те, чи довго по смерті старого міцно приспана дівчина ще зігрівала задубіле тіло і чи справді вона не здогадувалася, що від неї забрали трупа.

— Я не скаржуся на тиск і серце, тож прошу не перерватися. Але якби таке сталося зі мною, то чи не можна, аби мене не перевозили до готелю на гарячих водах, а лишили тут, коло дівчини?

— Шкода й мови, — неспокійно відповіла жінка. — Я попрошу вас вертатися додому. Ви самі не знаєте, що говорите.

— Це жарти, — всміхнувся старий Егуці. Він-бо казав їй, що й гадки не має про близьку смерть.

Однак у газетному некрологі про того старого мовилося про «передчасну смерть». На похороні Егуці зустрів старого Кіга і той пошепки, на саме вухо, розповів йому подробиці. Той старий помер від серцевого нападу.

— Але готель на гарячих водах не той, де він знаходив притулок. Він вчащав до зовсім іншого готелю, — мовив йому старий Кіга. — Втім, дехто подейкує, ніби генеральний директор Фукура помер, мабуть, легкою смертю. Звісно, люди й не здогадуються про обставини.

— Гм...

— Може, то й легка смерть, але насправді то не легка смерть, а радше мука. Ми з Фукурою були близькі друзі, тож я відразу здогадався про все й пішов навідатись. Але нікому не прохопився й словом. Навіть родина покійного нічого не знає. А що скажете про некролог у газеті?

У газеті було два некрологи поряд. Перший за підписом сина й дружини, а другий подала фірма.

— Фукура був отакий. — І Кіга жестом окреслив товсту шию, випнуті груди, особливо великий живіт. — І ви теж будьте обачні.

— Мене це не лякає.

— І вони серед ночі переправили таку тушу до готелю на гарячих водах.

Хто переправляв? Не інакше, як у машині. Це болісно діткнуло Егукі.

— Цього разу їм, певно, обійшлося. Але коли так буде й далі, то, гадаю, цей дім довго не протягне, — прошамотів старий Кіга.

— Що так, то так, — погодився старий Егукі.

Того вечора жінка, бачачи, що Егукі обізнаний про смерть старого Фукури, не приховувала правди, але була вкрай насторожена.

— І дівчина справді нічого не знала? — задав старий Егукі підступне запитання жінці.

— Вона не могла знати цього, але, схоже, що старий помирає у муках, бо від шиї до грудей дівчина подряпана до крові. Вона не знала, що сталося, та коли пробудилася, то сказала: «Який бридкий старий».

— Бридкий старий? Навіть у муках останніх хвилин життя?

— Не так щоб дуже. Але подряпана начервоно, а де-не-де виступила й кров.

Здавалося, вона ладна розповісти старому Егукі геть усе. Але тепер, коли дійшло до цього, йому нецікаво слухати. Однаково все, мабуть, обертається довкола наглої смерті старого. Може, він таки знайшов свою щасливу наглу смерть. Тепер уяву Егукі хвилювало інше — як перевозили таку здоровенну тушу до готелю на гарячих водах?

— Смерть немічного старого — неприємна річ, адже так? А може, вже була близько його щаслива смерть. Ні, ні, він таки пішов у світ злих духів.

—

— Я знаю дівчину, яка була з ним?

— Цього я вам не скажу.

— Фе.

— У неї лишилася червона пасмуга від шиї до грудей. Тож вона мусить відпочити, поки зійде подряпина.

— Дайте мені ще одну чашку чаю. Мені в горлі пересохло.

— Гаразд. Я заварю свіжого.

— Якщо таке траплятиметься знову, то хоч як замітай сліди, а цей дім довго не протягне. Адже так?

— Ви так гадаєте, — протягло мовила жінка й, не підводячи очей, налила чаю.

— Пане, однієї з цих ночей має з'явитися дух.

— Я охоче побалакав би з ним.

— Про що?

— Про сумну чоловічу старість.

— Та ні, я пожартувала.

Старий съорбав запашний чай.

— Я розумію, що пожартували, але й у мені є дух. Як і у вас. — Старий Егуці витягнув перед себе руки, пальцем показав на жінку й запитав: — Але як визнали, що старий помер?

— Я почула якийсь дивний стогін, тож і пішла на другий поверх глянути. Пульсу й дихання вже не було.

— А дівчина й гадки не мала, еге? — допитувався старий.

— Дівчина приспана так, що від цього не прокинеться.

— Від цього ні? Отже, вона не знає, що ви перенесли мерця.

— Не знає.

— Виходить, то не дівчина, а страхітливе чудовисько.

— Ніяке не чудовисько. І взагалі, не кажіть зайового, а йдіть собі до сусідньої кімнати. Хіба досі котрась зі сплячих дівчат здалася вам чудовиськом?

— Для старого, мабуть, жахлива дівоча молодість.

— І не страшно вам таке казати? — ледь усміхнулася жінка. Вона підвелась і відчинила двері до сусідньої кімнати. — Гарний сон, на вас чекають, прошу. Ось ключ. — Вона дістала з-за пояса ключа й подала йому. — Я ще не сказала вам, що нині — дві дівчини.

— Дві?

Старий Егуці був приголомшений, а тоді подумав, що, може, й дівчата дізналися про наглу смерть Фукури.

— Прошу. — Жінка підвелася і вийшла.

Егуці відчинив двері, а в голові ворухнулася думка, що його вже не діймає цікавість і ніяковість, як у перші рази.

— Вона теж практикантка?

Але на відміну від тієї практикантки дівчина виглядала зовсім дикою. Це вмить одігнало його думки про смерть Фукури. Вона лежала першою від дверей. Ковдру зсунула аж до ніг — чи то на зневагу до старечої електричної ковди, чи то з надміру власного тепла, яке переважало холод

зимової ночі. Вона лежала горілиць, розметавши руки й ноги. Пипки грудей були великі й чорні, з пурпуровим відтінком. У відсвітах яскраво-червоного оксамиту барва її пипок не приваблювала; та й шия і груди не виділялися звабою — вони віддавали темним полиском. З-під пахв мовби ледь пахло потом.

— Саме життя, — пробелькотів Егуці. Шістдесятисемирічному старому така дівчина вдихала живий дух. На мить Егуці усумнився, чи це японка. Вона не мала й двадцяти — це видно було з того, що пипки сплюснуті, хоч груди широкі. Без повноти, тіло міцне й зграбне.

— Гм, — старий взяв її руку: довгі пальці, довгі нігти. І, мабуть, висока, на теперішню моду. А цікаво, який у неї голос?

З радіо й телебачення Егуці знов зізнав кількох жінок з напрочуд гарним голосом, і коли вони виступали, він, бувало, заплющував очі й слухав. Старому нестерпно закортіло почуття голос цієї приспаної дівчини. Але годі було сподіватися, що та, яка нізащо не прокинеться, озоветься. Що зробити, аби вона уві сні заговорила до нього? Щоправда, уві сні голос змінюється. Та й жінки мають здебільшого кілька голосів, хоч оця дівчина, певно, лише один. Навіть з того, як вона лежала, можна було виснувати, що дівчина не школена і не запальна.

Старий Егуці сидів і милувався довгими дівочими нігтями. Які вони? Тверді? Чи просто міцні й молоді? Здавалося, під ними жива кров. Аж тепер він завважив, що на ній тоненька нитка золотого намиста. Старий мимоволі всміхнувся. Хоч у таку холодну ніч вона й розкрилася до ніг, на чолі, біля самого волосся, начебто виступив піт. Егуці вийняв з кишені хустинку і витер це місце. Хустинка взялася сильним запахом. Він витер і під пахвою. А що хустинки вже не понесе додому, то зім'яв і жбурнув у куток.

— О, губи підфарбовані, — промимрив Егуці. Нічого особливого, але в цій дівчині помада викликала усмішку старого Егуці, і він пильно вдвівлявся в її вуста. Чи не робили їй операцію на заячу губу?

Старий підвівся, підняв викинуту хусточку і втер дівчині губи. Слідів операції не було. Тільки середина верхньої губи здimalася, як вершина прекрасної Фудзі. Це приємно вражало.

Егуці згадався поцілунок з-перед сорока літ. Він стояв навпроти дівчини, легко поклавши руки на її плечі й несподівано нахилився до дівочих вуст. Вона ухилялася то в один, то в другий бік.

— Ні, не треба, не хочу, — просила вона.

— Але ж ти поцілуvalа мене.

— Неправда, неправда.

Егуці витер свої вуста й показав їй хусточку; на ній залишився тонкий червоний слід.

— То що, не ціluvala?

Дівчина взяла хусточку, подивилась і мовчки поклала в свою торбинку.

— Я тебе не ціluvala. — Вона похнюпила голову, на її очах виступили слізози. Більше вони не бачились. Цікаво, що вона зробила з хусточкою? Але що там хусточка. Тепер, через сорок років, хтозна, чи й жива та дівчина.

Скільки літ старий Егуці не згадував про неї, аж оце тепер згадав, побачивши верхню губу приспаної дівчини. Якщо він покладе їй у головах хусточку з помадою, зітертою з губ, то чи здогадається, коли проснеться, що її ціluвали? Атож, у цьому домі гостям дозволено втішатись поцілунками, цього не заборонено. Хоч яка людина стара, але ціluвати ще годна. От тільки дівчина не буде ухилятися і нічогісінько не знатиме. Сонні вуста, мабуть, холодні й вологі. А чи вуста померлої жінки, яку колись кохав, уже не вражають трепетом почуттів? Егуці згадав жалюгідну неміч старих гостей цього дому, і це погамувало його дивне бажання.

Але незвична опуклість дівочої губи неабияк зворушила старого Егуці. Він торкнувся мізинцем самої середини її, певно, хотів упевнитися, що йому не здалося. Губа була суха. Дівчина почала облизувати губи, поки не зволожила їх. Егуці прийняв мізинець.

— Може, вона ціluє навіть уві сні?

Але старий тільки погладив її волосся біля вуха, грубе й жорстке.

— Хоч яке міцне здоров'я, але так можна і застудитись. — Егуці поклав її руки під ковдру, яку підтягнув аж на груди. Потім пригорнувся до дівчини. Вона повернулася.

— Гм-м. — І, висунувши обидві руки, стала відпихати старого. Це вийшло так кумедно, що Егуці мусив гамувати сміх.

— Ти ба, яка войовнича.

Дівчина впала в непробудний сон, її тіло виглядало затерплим. Егуці здавалося, ніби з нею можна робити що завгодно. Але вже не мав снаги силоміць узяти таку дівчину. А може, й одвик. Він ставився до неї з добродушним замилуванням і тихою приязнню. Приязню до жінки. Вже відійшли в минуле часи, коли його серце в передчутті хвилюючої пригоди билося сильно й часто. І хоч він сміявся, коли спляча дівчина відпихала його, та згадавши колишні часи, промимрив:

— Літа, літа...

Він ще не був до пари тим старим, які навідувалися сюди. Але гостре відчуття того, що йому вже не довго втішатися рештками чоловічої снаги, і винна була, мабуть, у цьому дівчина зі шкірою темного поліску.

Йому спало на думку, що коли силою здобути цю дівчину, то пробудиться давня молодість. Егуці вже переситився навіть домом «сплячих красунь». Проте приходив сюди щораз частіше. У ньому заграла кров, він був ладен кинутися на дівчину, зламати заборону цього дому, покласти край бридким потаємним утіхам старих і назавжди розпрощатися з цим кублом. Та навіщо тут сила й наруга. Приспана дівчина не опиратиметься. Мабуть, і задушити її неважко. Але його запал пригас, і душу огорнула безмежна порожнеча. Шум великих хвиль долітав мовби здалеку. Він думав про безодню темної морської ночі. Потім зіперся на лікоть і схилився над личком дівчини. Вона дихала важко. Старий не поцілував її, а впав навзнак.

Егуці лежав непорушно в позі, як його відіпхнула темношкіра дівчина; груди її були розкриті. Він перейшов до другої дівчини, поряд. Вона лежала спиною до нього, але відразу повернулася обличчям. Хоч дівчина й спала, але прихильно прийняла його. Одну свою руку навіть поклала на стегно старого.

— Ото пара. — Старий, перебираючи її пальці, стулив очі. Тонкі пальці дівчини були гнучкі, такі гнучкі, що, здавалося, крути-викручуй їх, а вони не зламаються. Егуці навіть закортіло взяти їх до рота. Її перса маленькі, але

круглі й високі, вміщалися в долоні старого. І стегна були округлі. Жінка безмежна, подумав Егуці. Огорнутий легким смутком, він розплющив очі. Дівчина мала довгу шию, витончену й гарну. Та хоч шия і була граційна, в ній не відчувалося давнього японського стилю. На стулених очах виднілося дві лінії, але такі тонкі, що якби вона відкрила очі, то лишилася б тільки одна. А може, часом одна, а часом дві. Або ж на одному оці одна, а на другому дві. У чотирихрісному відсвіті оксамиту важко збагнути, якої забарви шкіра, але обличчя смагляве, шия біла, плечі затінені легенькою смаглявістю, а перса білі, аж мовби безбарвні.

Дівчина з темним полиском здавалася високою, але й ця, певно, не нижча. Егуці торкнувся її пальцями ніг. Спочатку намацав грубу ступню темнавої дівчини: її нога змокріла від поту. Старий відсмикнув пальці, проте його охопила ще більша зваба. Враз йому сяйнуло, чи обіч старого Фукури, коли того спостиг серцевий напад, була не ця темнавка? I чи не тому нині аж дві дівчини?

Але ні, таке неможливо. Адже він щойно чув від господині, як у передсмертних корчах старий Фукура подряпав дівчину і вона відпочиватиме, поки зійде слід. Старий Егуці знову торкнувся пальцями ніг грубої дівочої ступні, водночас обмащуючи її тіло знизу вгору.

Вміть його пройняло сильним дрожем, який мовби волав до нього: «Даруй мені сатанинську силу життя!» Дівчина стягнула з себе ковдру, власне, електричну ковдру. Одну ногу вона висунула нагору й відкинула. Старому Егуці захотілося стягнути дівчину на холодні татамі¹, від яких віяло стужею, але він задивився на її перса й живіт. Старий приклав вухо до її грудей і слухав, як б'ється серце. Він гадав, що воно б'ється сильно й часто, а воно билось слабко й лагідно. Та чи не билося воно нерівно? А може, його підводив старечий слух?

— Застудишся. — Старий накрив дівчину й вимкнув електричне отеплення з її боку. Подумалось, що демонська сила жіночого життя не щось надзвичайне. А якщо здушити її шию? Вона така тендітна. Навіть старий подужає скрутити її. Егуці витер хусточкою щоку, якою притулявся до дівочих грудей. Там лишилося відчуття пересиченого діво-

¹ Т а т а м і — р'огожа, яку японці стелять на підлогу.

чого тіла. А десь у вусі відзивалося биття її серця. Старий приклав руку до свого серця: воно билося рівно; може, тому, що сам вслухався в нього.

Старий Егуці повернувся спиною до смаглявої, обличчям до лагідної дівчини. Гарний ніс здавався ще гарнішим для старечих очей. Її шия, витончена, довга й гарна, і він ледь переборов спокусу засунути руку під шию, обнятий пригорнути. Водночас із лагідним наближенням шиї прилинув солодкий запах; він змішався з міцним запахом смаглявої дівчини, що відгонив предковічною дикістю. Старий усім тілом припав до білявої дівчини, і її подих став коротким і частим. Але він не боявся, що вона прокинеться. На якусь мить Егуці застиг.

— Чи простить вона мені? Як остання жінка в моєму житті.

Смаглява дівчина, здавалося, хотіла підійняти його. Старий сягнув рукою, помацати: тіло було таке саме, як і перса.

— Спокійно. Наслухай шум зимового моря і заспокойся. — Старий Егуці намагався погамувати своє серце.

«Дівчина приспана, як у паралічу. Йі дали випити якоїсь отрути чи сильних ліків. Навіщо? Задля грошей?» — міркував старий, відчуваючи вагання. Чи вона, як і кожна інша? Але чи ця дівчина аж така інша, аби без вагання завдати їй кривди, невигойного жалю на все життя? Спало на думку, що для шістдесятисемирічного Егуці кожне жіноче тіло вже однакове. Але дівчина не ворухнулася ні згодою, ні відмовою, взагалі жодним поруком. Від мерця її різнисті тільки те, що в жилах тече тепла кров, а груди здіймаються. Та чи лишиться ця різниця і завтра, коли дівчина пробудиться? Тепер вона без пристрасті, без сопрому й трепету. А коли пробудиться, лишиться ненависть і каяття. І не знатиме, хто він, той, що позбавив її цноти. Хіба здогадуватиметься, що то якийсь старий. Дівчина, певно, не скаже про це навіть своїй господині. Якщо він зламає заборону цього дому втіхи для старих, то дівчина напевно приховає це, отож жодна інша дівчина не знатиме цього. Тіло лагідної дівчини злилося з його тілом. А ззаду налягала смаглявка. Чи не тому, що, як слід сподіватися, їй стало холодно, бо вимкнуто електричне отеплення. Одну ногу вона простягла аж до ніг білявої дівчини. Сили зрадили Егуці, і він захихотів. Намацав і взяв снодій-

не. Дівчата стиснули його з обох боків, і він не міг ворухнутись. Егуці поклав руку на чоло білявої і, як звикле, розглядав на долоні білі таблетки.

— А може, засну й без них? — пробурмотів собі. Це, безперечно, сильне снодійне. Він одразу засне, як убитий. Старому Егуці вперше закрався сумнів, чи справді старі, які навідуються сюди, покірливо п'ють снодійне, як радить господиня. А якщо трапляються такі, що їм жаль спати і вони нехтують снодійним, то чи не є це стареча бридота. Старий вважав, що він не змиршавів настільки, аби приставати до такої бридкої компанії. І цієї ночі він випив снодійне. Пригадав, що просив того самого, яке дали й дівчині. «Старим це небезпечно», — відповіла жінка. А він не наполягав.

Чи те «небезпечно» означало, що заснеш і не пробудишся? Егуці був звичайний собі старий, але людина є людина, тож не раз його долала порожнеча відчуження і безнадія самотини. Чи то не вимріяне місце старості? І хіба не в тому велич смерті, щоб пробудити людську цікавість і виявити зневагу до світу? Як здивуються знайомі. Він не думав, яких прикроців завдасть своїм рідним. Хіба не заповітна мрія старого заснути на віки між двох молодих дівчат, як оце він? Ні, все марно. Як і старого Фукуру, його тіло перенесуть у якийсь задріпаний готель і скажуть: самогубство через снодійне. А що він не залишив записки, то ніхто й не знатиме справжньої причини; все виглядатиме так, що він на старість зневірився. І Егуці раптом побачив легку усмішку господині цього дому.

— Що за безглаздя. Я ж не хочу накликати лиха.

Старий Егуці усміхнувся, але якось непевно, давалося взнаки снодійне.

— Годі, я розбуркаю ту жінку й нехай дає мені те саме снодійне, що й дівчатам, — промирив старий. Але ж чи дастъ вона. До того ж Егуці вже не хотілося вставати. Він лежав горілиць, обіруч обіймаючи дівчат за шию. Одна шия була податлива, ніжна, запашна, а друга — тверда й липка. Щось переповнювало душу старого через край. Він озирнувся на яскраво-червону запону справа й зліва.

— Ой!

— Ой! — мовби у відповідь промовила смаглява дівчина; вона вперлася рукою в його груди. Може, їй щось бо-

лить? Егуці прибрав свою руку й повернувся спиною до смаглявої. Вільною рукою обійняв дівчину за стан. І ступив очі. «Остання жінка в моєму житті? Чи годиться так легковажно казати, що остання? — міркував старий Егуці. — А яка була перша?»

Старий був не так знесилений, як вражений.

Найпершою твоєю жінкою була мати, майнула думка. «Так, не хто інший, як мати», — зринула несподівана відповідь. «Мати — моя жінка?» — чи не вперше в житті негадано вибухла з самих його грудей та істина; аж тепер, коли йому вже шістдесят сім і він лежить поміж двох голих дівчат. Це наруга чи туга? Старий розплющив очі, як і тоді, коли відганяв жахливі видива, і повіки сіпалися. Але снодійне робило своє і йому важко було одганяти сон, голова озивалася тупим болем. Вже в дрімоті він силкувався не випустити з пам'яті образу матері. Потім зітхнув і поклав руки на перса дівчат, одну справа, другу зліва: ті м'які, а ті липкі. І заплющив очі.

Його мати померла зимової ночі, коли йому було лише сімнадцять років. Батько й син тримали її за руки. Вона довго хворіла на сухоти і вже мала не руки, а самі кості. Але стискала їх так сильно, що Егуці аж заболіли пальці. Холод тих пальців пронизав його. Медсестра, що розминала їй ноги, підвелаєсь і вийшла. Певно, зателефонувати лікарю.

— Йосіо, Йосіо... — уривчасто покликала мати. Егуці зрозумів, чого вона хоче, і легенько погладив по спертих грудях. І з горла матері бухнула кров. Кров пішла й носом. Мати не дихала. Замало було марлі й рушника в її головах, аби витерти ту кров.

— Йосіо, витри рукав свого спіднього кімоно, — мовив батько. — Сестро, сестро, мийницю і воду... А ще свіжу подушку, нічне кімоно й простирадло.

Нічого дивного, що старому Егуці на думку «найперша моя жінка була мати» зринула в уяві її смертна хвилина.

— Ох! — Егуці здалося, що яскраво-червона запона в кімнаті — то кров. Він міцно заплющив очі, але червона запона не зникала. Від снодійного паморочилося в голові. Долоні його лежали на незайманих персах дівчат. Опір його розуму й сумління майже згас і в кутиках старечих очей виступили слізози.

«Чому я саме тут подумав, що мати — моя найперша жінка?» — здивувався Егуці. А що він думав про матір як свою найпершу жінку, то не міг пригадати пізніших жінок, своїх коханих. Насправді ж його найпершою жінкою була дружина. А коли так, то добре, що вона, мати трьох заміжніх дочок, цієї зимової ночі вже спить сама. А втім, може, вона ще не спить? Там не чути такого шуму хвиль, але холод ночі, мабуть, лютіший. Думки старого зупинилися на дівочих персах під його долонями. Які вони? Тепла кров живитиме їх і по тому, як він помре. То які вони? Він додав сили своїм старечим рукам і стиснув груди. Але й вони були міцно приспані й не дали відповіді. Коли він торкався материних грудей в останні хвилини її життя, вони, звичайно, були висохлі. Їх навіть не відчувалося. Принаймні тепер він нічого не міг згадати. Пам'ятає хіба те, як іще малим засинав, тримаючись ручкою за грудь молодої матері.

Старого знемагав сон, і щоб зручніше вмоститися, він прибрав руки з дівочих грудей. Старий повернувся до смаглявої дівчини, бо її запах був міцніший, а подих обдавав обличчя. Дівчина трішки розтулила рот.

— Який гарний кривий зуб. — Старий торкнувся того зуба пальцями. Взагалі її зуби крупні, а цей чомусь маленький. Якби вона не дихала ротом, то Егуці, може б, і поцілував той кривий зуб. Однак міцний подих не давав старому заснути і він перевернувся на другий бік. Та однаково той подих сягав його голови. Вона не хропла, але з її горла мовби вилітали якісь звуки. Егуці скулився і приклав чоло до щоки білявої дівчини. Чи не насутилася вона? Ні, радше всміхається. Його дратував дотик масної шкіри ззаду. Те тіло було холодне і слизьке. Нарешті старий Егуці забувся уві сні.

Йому дошкуляли погані сни, певно, тому, що зобабіч налягали дівчата. Всі — розрізnenі, до того ж, сороміцькі. Потім приснилося, що він повернувся з весільної мандрівки, а червоні жоржини розквітили так буйно, що геть засипали оселю. Він не був певен, що то його дім, тож вагався.

— Ой, та заходьте ж! Чого стоїте там? — зустріла їх мати, вже начебто і покійна. — Чи невістка соромиться?

— Мамо, а що з квітами?

— А-а, он що, — заспокоїлася мати. — Заходьте, не гайтесь.

— Я думав, що заблудився. Хоч як я міг заблудитися. А то квіти...

У вітальні на молодих чекав святково застелений стіл. Мати привіталася з невісткою й подалася на кухню підгріти суп. Пахло смаженим окунем. Егуці вийшов у коридор і дивився на квіти. Молода дружина вийшла за ним.

— Які гарні квіти, правда ж? — сказала вона.

— Авжеж. — Щоб не злякати її, і словом не обмовився про те, що ще вчора тут не було таких квітів. Егуці затримав погляд на особливо великій квітці — з однієї пелюстки впала червона крапля.

Старий Егуці застогнав і прокинувся. Потрусив головою, але снодійне забивало памороки. Він повернувся до смаглявої дівчини. Її тіло було холодне. Старий здригнувся. Дівчина не дихала. Він прикладав руку до її серця. Воно вже зупинилося. Егуці зірвався на ноги. Вони підітнулися, і він упав. Насилу добувшися до сусідньої кімнати, він довго тиснув на гудзик. Нарешті на сходах почулися кроки.

— Чи я, бува, уві сні не задушив дівчини? — Майже раки старий приповз назад і вступився в смагляву.

— Що сталося? — увійшла господиня.

— Ця дівчина нежива. — Йому не потрапляв зуб на зуб. Жінка потерла очі.

— Нежива? Чому їй бути неживій?

— Вона мертвa. Не дихає. І пульс пропав.

Обличчя господині, як і слід було сподіватися, перемінилося. Вона вклякла в узголів'ї смаглявої дівчини.

— То що, мертвa?

Жінка відгорнула ковдру й оглянула дівчину:

— Ви їй нічого не заподіяли?

— Нічогісінько.

— Вона не мертвa, тож не хвилюйтесь, — мовила жінка з удаваним спокоєм.

— Вона мертвa. Негайно викличте лікаря.

— ...

— Що ви їй дали випити? Може бути й алергія.

— Прошу вас, не переймайтесь. Ви не матимете жодних клопотів. Вашого імені ми не скажемо.

— То вона таки нежива?

— Гадаю, що ні.

— Котра зараз година?

— По четвертій.

Жінка похитнулася під вагою холодного тіла.

— Я вам допоможу.

— Не треба. Внизу є чоловік.

— Вона ж важка.

— Не турбуйтесь даремно, лягайте і спіть. Є ще одна дівчина.

Ніщо і ніколи не вражало його так, як оті слова про ще одну дівчину. Справді, в сусідній кімнаті лишилася білява дівчина.

— Який уже тут сон. — В голосі старого Егуті вчувалося обурення, а також непевність і страх. — Я, мабуть, піду додому.

— Не робіть цього. Не треба, щоб хтось бачив, як ви повертаєтесь звідси такої пори.

— Але ж хіба я засну?

— Я принесу вам ще снодійного.

Було чути, як по сходах поволокли вниз тіло смаглявої дівчини. Аж тепер старий завважив, що він лише в нічному юката і його діймає холод. Жінка принесла дві таблетки.

— Прошу. Завтра спіть собі довго. На добраніч.

— Он як? — Старий відчинив двері до сусідньої кімнати; ковдра лежала згорнута, а білява дівчина лежала гола в розповні своєї юної краси.

— Оце так-так, — не міг відвести від неї погляду Егуті.

Було чути, як від'їхала машина; певно, забрала смагляву дівчину. Невже повезла до того самого готелю, що й старого Фукуру?

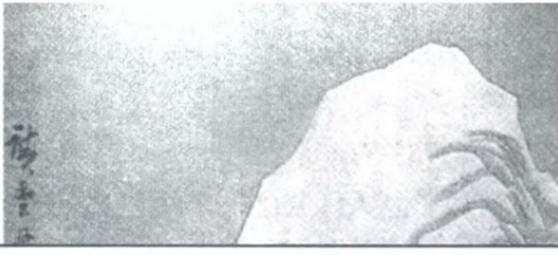
富

士

の

初

雪

ПЕРШИЙ СНІГ НА ФУДЗІ

ПЕРШИЙ СНІГ НА ФУДЗІ

1

— На Фудзі вже сніг. Авежеж, сніг, — каже Дзіро.

Утако і собі глянула у вікно вагона, на гору Фудзі.

— Ага. Перший сніг.

— Авежеж, то не хмари, а сніг, — підкреслив Дзіро.

Над Фудзі повисли хмари. Вони були білі-білі, і сніг білий-білий на тлі хмурого неба.

— Нині маємо двадцять друге вересня.

— Так. Завтра середина хіган¹.

— Чи щороку о цій порі тут, на Фудзі, вже сніг? Чи то перший сніг? — проказав Дзіро і задумався. — Але ж, хтозна, чи то перший, чи не перший? Цього року допіру нині я побачив на Фудзі сніг, але, може, він випав тут скоріше.

— Хіба ти не бачив у газеті? Великі світлини і підпис: «Перша окраса Фудзі-сан».

— В якій?

— Здається, що у вранішній. Вчора, у вечірній, ще не було.

— Ні, не бачив.

— Ага, до нас приходять різні газети.

— Може, й так, — якось дивно усміхнувся Дзіро.

— Достоту як на світлині. Там, пригадую, писалось, що світлину робили з редакційного літака. А, бач, ці хмари крапелінка в крапелінку як тамті...

Дзіро не озивався, а Утако правила своє:

— Газета вийшла нині вранці, то світлини, гадаю, зробили ще вчора. І вчора і нині хмари одна в одну. Дивно, вони такі рухливі, а не міняються.

Але ж, подумав собі Дзіро, Утако не дуже приглядалася до світлині, і де вже їй пам'ятати, що хмари одна в одну. Адже Утако поглянула на Фудзі аж тоді, як Дзіро сказав: «На Фудзі сніг». А до того ані не позиркнула туди.

¹ Хіган — день осіннього сонцестою.

Якби світлина з підписом «Перша окраса Фудзі» вразила її, то, напевно, Утако перше окинула б оком гору, зараз же, коли вони сіли в ітоський потяг.

Потяг проминув уже Оїсо. Про фото в ранішній газеті Утако згадала, мабуть, аж тоді, як Дзіро сказав: «На Фудзі сніг». Люди, як люди, вони не дуже приглядаються до газетних світлин про перший сніг на Фудзі. Та коли, як каже Утако, вчора і нині хмари одна в одну, то це, подумалось їй, якесь страшне поріддя природи.

Хоча, може, те фото і вразило Утако, та забулося про це; не згадала й тоді, коли сіли в електричку.

А може, Утако все добре пам'ятала, бо ще вранці сказала, що поїде з Дзіро до Одавари, то й притримала згадку для розмови, коли сядуть в електричку, або ж їй душа не лежала говорити про перший сніг.

Відколи Утако покохала Дзіро, минуло сім чи вісім літ, та побралася вона з іншим; а нині, нарешті, вже розлучена, іхала з Дзіро до Хаконе. Думки набігали одна на одну.

— В газеті писали, що сніг випав на вершку, на чверть гори, чи таки чверть? — Утако, що вела мову про перший сніг на Фудзі, перевела погляд на Дзірові обриси лиця.

Їй спало на думку, що у мить, коли Дзіро вражено промовив: «На Фудзі сніг», його голос був такий же певний, як колись.

Від самого початку дороги, ще як сіли на Токійському вокзалі, Утако вслухалася в Дзірів голос, і закрадалася гадка, що тепер, коли він озивається на її мову, той голос не вельми певний. Але вона не взяла до тями, що, може, йому тяжко на душі.

А Дзіро дивився на Фудзі.

Утако була втомлена до знемоги, але так хотілося прикіпіти очима до Фудзі, ввібрати усе достоту. І хіба важить злий гумор, коли над усе — кохання. Дзіро ненаситно споглядав гору, а Утако сиділа нерухомо і, здавалося, не могла підвести очі.

— Пам'ятаєш нашу розмову?.. — проказала Утако. Вона повернулася до того, про що вели мову з самого початку дороги.

— Про пана Сометані?

— Так, — а по хвилевій надумі Утако сказала: — Тепер я дивлюся на все зовсім інакше, і хоч би що, я буду милостива.

— Невже?

— Чи це мені щось поможе, коли буду нарікати на Сометані?

— Авжеж.

— Та й у тій розлуці з Сометані, коли оглянутися на причину, мабуть, я сама найбільше винна. Ех, що там звертати на причину, ліпше оглянутися на себе, скільки побачиш злого.

— Стривай, якщо ти милостива до людей, то чому собі не прихилиш хоч трохи милості?

— Еге ж, так здається, раз милостивий до людей, то милостивий і до себе, — всміхнулась Утако.

За дівочих часів личко Утако осявала ясна усмішка, а тепер це був сумний, кривий усміх. Краєчок її вуст нервово сіпнувся догори.

— Та й річ не тільки в тім. Я втомилася, не чую рук і ніг. А коли втомишся, то, мабуть, найперший лік — до всього бути милостивим.

— Невже у вас з паном Сометані дійшло до гризні?

— Так. Коли ми були одружені, скоро доходило до сварки, і тоді вже не дім, а пекло. А втім, я терпіла як могла. Вдома я не заносилася, сиділи тихо, як личить жінці...

— Але розлука з паном Сометані тобі далася тяжко. Зі мною було простіше.

— Ой, ти лихий чоловік, коли тепер це кажеш, Я тоді нічого ще не тяміла! Що ж, один раз я вже розлучалася з Дзіро-саном¹, та наразі маю ще терпіння.

Дзіро не знав, що сказати.

— Терпіння в заміжжі було тяжчим, ніж розлука.

Дзіро щось буркнув.

— А тут ще й діти.

— Про дітей я вже чув, — Дзіро перевів погляд з біловерхої Фудзі на обличчя Утако. — Дітьми не переймайся, на цей раз вони виростуть без тебе. Ти не тільки розлучалася зі мною, ти ще й зав'язала світ дитині, — випалив Дзіро і тут же вкусив собі язику: ліпше було того не казати.

Утако опустила очі, лице сіпнулося, раз, ще раз, пальці тримтіли.

— Тоді я нічого не тяміла, також про дітей.

¹ С а н — шаноблива приставка до прізвища або імення; суфікс ввічливості.

Дзіро спостеріг, що на очі Утако навернулися сльози, та й каже:

— Авжеж, це так. Найбільше винна війна. Так думаю собі.

Утако кивнула головою.

— Коли знайшлася дитина, я була як без тями, не знала, що робити.

Утако ледве стримала сльози.

А втім вона думала не про маля, що народилося від Дзіро і померло, на гадку набігли тільки ті двоє, яких полішила в домі Сометані.

— Мабуть, розгубилася. І чи не тому, що нас розлучили, а все через дитину, — мовив Дзіро.

Утако відганяла думки про дітей Сометані і напружила уяву, щоб згадати маля від Дзіро.

Ба, тільки народилося маля, як його забрали від неї, і Утако навіть не знала, де дитина і що з нею.

Це був останній рік війни. Батько-мати спостерегли, що Утако вагітна, і вона призналась, що дитина від Дзіро. Що було робити, завезли дочку в таке собі сільце. В околицях, де нічого не знають про тебе, легко сказати, що дочка заміжня, приїхала до кревних на пологи. А батько з Токіо не поїхав, треба було комусь працювати. А потім Утако взяла на руки крихітне маля і разом з матір'ю подалася в Токіо, хоч там день у день падали бомби. В Токіо вона хотіла залишити дитину. Людям, які доглянуть і виховають. Мала думку повидати Дзіро, але не вдалося, бо на другий день, як передала дитину, її знову випровадили в село.

По війні вони дістали вістку, що дитина померла.

— Чи справді померла? — висловила сумнів Утако.

Дзіро відвернувся.

— Часом мене доймає гадка, що дитина, можливо, жива.

— Дитина померла, і це правда.

— А коли живе і ми якось зустрінемось, чи впізнаю її?

— Годі, навіщо ця розмова про померлу дитину.

Йшлося не тільки про дитину; Дзіро не хотілося згадувати про все те, що кануло в минуле.

2

В Одаварі Дзіро взяв таксі, бо на очах Утако ще бриніли слози, а по краях червоніли повіки. Власне, вона зовсім і не плакала, але з виду була така, мов після довгого плачу. Це, мабуть, од того, що знемога душі й тіла прозирала з очей. Здавалось, скажи їй в цю мить найневинніше слово, і тут же зайдеться слозами.

Дзіро бачив в уяві давню Утако. І тепер жаль стискав серце, коли дивився на її знеможене лице. А з тої уяви, з того жалю та співчуття на його очі впала тінь утоми. Він боявся вдивлятись у неї, шукати в цій Утако давню, і не знав куди подіти очі, бо несила було затримати погляд на цій змарнілій постстаті.

Коли вони сіли в таксівку, Дзіро подумав собі, що давня Утако була гарної вроди. Втім, отут, у машині, вона вже була не така, як в електричці.

Дзіро ворушив уяву, щоб достоту вгледіти давню Утако, тим-то з dna душі виринали думки і роїлися в голові.

Коли гомін предків котиться луною, всі жалі і втіхи бринять словом пісні, сказав поет, але яка це пісня, — взяв на сумнів Дзіро.

Вони саме їхали повз руїни замка Одавари, Дзіро задивився на гай, а Утако шепотом:

— Чи Дзіро-сан знає дім, куди я віддала дитину?

Шепіт був тихий-тихий і вона аж притулилася до Дзіро.

Дзіро не знав, що відповісти, і мовив:

— Полишимо цю розмову.

— О, лишенько, ти, мабуть, знов, — сполосила Утако. — Як, звідки?

— Від твого батька. Я отримав листа, що дитина померла.

— Ага-а-а...

— Може, батько тим казав, що наші стосунки порвані. А може, коли ми зазнали поразки у війні, змилосердився, бо гризло сумління, то й дав мені знати, так думалося тоді.

— Як, батько повідомив і Дзіро-сана? — недовірливо перепитала Утако.

Вона похилилася на Дзіро. Він не зміг, що це за знак: вияв прихильності чи знемога.

А Утако відчула теплоту його тіла і стулила очі.

Дзіро чекав, що вона далі поведе мову, але Утако не озивалася, і він промимрив:

— Так тобі добре?

Утако кивнула. Так і продовжувала ледь опиратись на його плече. Ба, навіть трохи напружила рамена і сиділа непорушно.

— Отож, батько сповістив і Дзіро-сану, але я не певна, чи правдива ця звістка. Сиджу і думаю, і не йдуть з голови ті думки, — мовила Утако млявим тихим голосом.

Ці слова звучали як шепіт коханки. Утако присунулася до Дзіро, по колінах їй перебігло якесь третміння, вона хотіла погамувати свій неспокій і говорила про дитину Дзіро, а думками линула до тих двох, що залишила в домі Сометані.

Утако знала, що Дзіро їй співчуває. Вона боялася, що він загляне їй у саму душу, тим-то знов завела розмову.

— Я вже казав, ця звістка правдива, можеш вірити батькові, — відповів Дзіро.

Дзіро згадав собі, як отримав листа про смерть дитини, як зустрівся з батьком Утако, а потім шукав людей, котрі взяли виховувати дитину, знайшов і оплакав дитя. Але Утако того не сказав.

— Ах, як я каюся, що колись обнімав тебе, — твердо проказав Дзіро.

Утако схнулася, але відразу пригорнулась до нього, мов на знак згоди.

— Я став на заваді подружньому щастю Утако-сан...

— Ні, це не так, — похитала головою Утако. — Ти не був на заваді.

Одавара залишалася позаду. Таксівка минала останні вулиці, обсаджені сакурами.

— Для Сометані, — поправилася Утако. — Гадаю, якби ти мені був на заваді, то не сиділи б ми тепер отут.

Дзіро замовк і не озивався, не мовив слова навіть тоді, коли вони переїжджали поза курорт гарячих вод Юмото.

І незчулися, як минула дорога від Міяносіма до Гора.

— Одного разу я тут їхав електричкою, і дорога видалася такою довгою, це було влітку, на вокзалі повно гортензій, яка краса, — мовив Дзіро.

— А коли ми їхали, ти бачив, як обіч дороги цвіте лікорис? В Гора було багато вілл, що колись належали дзайбацу¹, по війні з них пороблено готелі; один із них, у саду, серед решток гористого лісу, зовсім не скидався на готель.

Їх запроваджено до покою, куди падала тінь дерев, залишених від прадавнього лісу.

Ні він, ні вона не знали, що це за дерево, але який спокій огорнув їх душу, коли посідали і тихо дивилися на непроглядні дерева, що росли обіч самої веранди.

— Гарно тут, еге ж? Мов сон, — одним духом вимовила Утако і заглянула у Дзірове обличчя. — Чи, сказати б, мов пробудження зі страшного сну. Це було не життя, а мука.

— Гарна місцина, правда? — навмання сказав Дзіро.

— На диво гарна. — Утако задивилася на валуни в саду і запала їй у голову думка, як це було б мило, якби привела сюди двійко своїх дітей. Дарма, що вона пішла під них та як це мило хоч один день побути з дітьми в такому місці, відпочити і розійтись.

— Під час одного з повітряних наскоків наш дім згорів, то я винайняв один кен² у храмі села Мусасіно; а в комірчині, що виходила на сад, постелили татамі і там оселився евакуйований артист; часом навідувались бубнярі і флейтари. Коли я слухав звуки бубна і дуди, то згадував собі Утако-сан, і на душі робилось тяжко-тяжко.

В очах Утако майнули щасливі блискітки.

— І мати була з тобою?

— Так, мати і сестра, всі троє.

«Коли твоя сестра вийшла заміж?» — вже були на вустах ці слова, але вона стрималася. Ні словом не хотіла зачепити і Дзірової дружини.

— Настоятель монастиря також любив співати, і артист приходив туди; якось я похвалив спів настоятеля, а він каже, що я не повинен співати сутри, — вів далі Дзіро. — Вони надривалися п'яними голосами, гупали в бубон і це краяло мое серце. На той час я підупав на силі,

¹ Дзайбацу — магнат.

² Кен — міра довжини, 1,81 м.

бо недосить, що нещасне кохання, а тут ще й дистрофія. Попри все я не міг збегнути, як це так: країна знемагає у війні, а вони без угаву тарабанять у бубон і посвистують у дуду, це було блюзнірство. Втім, може, вони не бачили іншого просвітку в ті часи. А нам було не до того, ми не мали сили, аби хоч занестися думкою, що в посвисті дуди є якийсь просвіток. Нас розбили у війні, і розбили два серця.

— Я була ще дитиною, і нічого не тяміла, — знову проказала Утако. — Чи не ліпше було з Дзіро-саном дути у дуду? Але ми не дули, і так з нами сталося.

Знову увійшла покоївка і порадила прийняти купіль. Вже другий раз.

— Купіль готова, прошу, — сказала покоївка.

— Дякую. Але ми не маємо рушника.

— У ванні є рушник.

— Який сором. Ми приїхали без рушника, це може виглядати підозріло, — сказала Утако, коли вийшла покоївка, і зашарилася на лиці.

Вони зустрілися нині без думки їхати в Хаконе¹.

Він досить довго чекав її на Гінзі, пообідали вже пополудні, потім відправив її на вокзал Сімбасі, Утако вже купувала квиток, а він, оглядаючи розклад Токійського напрямку, нараз сказав:

— А що як ми поїдемо в Хаконе?

— Нині?.. Зараз?.. — на мить Утако сторопіла.

Вона трептіла, мов наляканна, вся аж напружилася. Утако майнула думка, що це буде для неї нестерпно, якщо Дзіро покине її тут.

Але, думав собі Дзіро, якщо вони приймуть купіль, то мимоволі побачить, як змінилася Утако за сім-вісім років заміжнього життя, як спала з тіла.

Дзіро встав і пішов до ванної, а Утако ще була в покой, досі не перевдягнута в готельну юкату, досі в панчохах.

¹ Хаконе — курортна місцевість.

3

Вода йшла від сірчаного джерела, і Дзіро не мав охоти купатися; трохи зігрівся і задумано сидів над чистою водою. Ванна скидалася на ополонку, а готелеве мило не навівало приємності.

— Можна? — озвалася Утако.

— Прошу, — відказав Дзіро, і Утако прочинила двері, на порозі зупинилася і мовила:

— Я готувала для Дзіро-сана сорочку, а тут приходить покоївка і каже: «Пані, прошу прийняти купіль, я це сама зроблю». Це так неприємно. — Утако тримала юкату під пахвою, а сама була в ясно-бурй сорочці.

Вона спокійно дивилася на голого Дзіро, і він ніяковів.

— Це курортний готель, і купіль треба конче прийняти.

— Он як, — сказала Утако, вона причинила двері і певною ходою підійшла до води.

Дзіро лиш краєм ока поглянув на її тіло і відвів погляд. Вона мала гарну білу шкіру,

Утако занурилася у воду по саму голову й нерухомо лежала.

Дзіро дивився туди, що й вона, — на біле квіття леспепдиці, воно спадало із стелі біля вікна.

Утако висунула плечі з води.

— Усе так дивно. Поки я була в домі Сометані, ми ні разу не зустрілися, а тільки я розлучилася, і відразу побачила Дзіро-сана! Я подумала собі: трапляються ж такі дива. Мені здавалося, що це звів нас сам Бог, — сказала Утако. — Дзіро-сан був у Токіо, хіба ні? Хоч яке велике Токіо, а за сім-вісім років десь зустрінешся.

— Або й розминешся, йдучи протилежною стороною вулиці, хіба ні? Один хоч і завважить, та не подасть і знаку чи шмигне в провулок.

— Як? Хто один?.. Дзіро-сан? Чи я?

— Не конче ти чи я.

— Я дуже рідко виходила з дому... Коли малі діти, жінка сидить дома, — поправилася Утако.

Утако згадала, що не раз, вже одружена з Сометані, з страхом думала, як поведеться, коли зустрінє Дзіро.

А Дзіро згадав дві війни, він знов, що Утако перебралася в село, і не раз, коли їхав у переповненому вагоні, бо

люди панічно втікали від повітряних атак, не раз бачив дівчат, які з плечей і профілю були подібні до Утако, і не раз це вражало його в саме серце.

— Такі зустрічі завжди негадані. Я думала, що зустріну Дзіро-сана в гарнішому місці. Певно, люди сміялись, коли ми наскочили одне на одного. Їм і на гадку не спало, що через сім-вісім років зустрілися люди, яких колись розлучили, хіба ні? — усміхнулася Утако.

Вони зустрілися на пероні вокзалу Сімбасі. Утако вийшла по сходах і загледіла чоловіка, подібного до Дзіро. Вона притильом до дверей, а він завважив її і кинувся до виходу, там і зіткнулися, на самому вході, і в цю мить зачинилися двері.

Того дня вони домовилися про зустріч, і оце нині вже їхнє друге побачення.

— Змарніла, еге ж? Та й суха, — Утако приклада руки до грудей. — Але там, у селі, я була поправилася.

— Невже?

Він був з нею простий, як з жінкою, що мала від нього дитину; а коли Утако ввійшла у купіль і він поглянув на її біле тіло, то був здивований, мов угледів ще не бачену красу.

— Після розлуки з Дзіро-саном, коли померла дитина, я таки змарніла. Але не дуже. Тоді я була молода.

Він начеб і не забув, як тоді виглядала Утако, але оце подумав, що достоту вже не пам'ятає.

— Одне, що молода, а друге, то тяжкі часи, та й гризло мене, що чиню лихе, і почувалася грішною, то й відганяла думки про Дзіро-сана. Думалося мені: війна розлучила батьох, чоловіків і жінок, закоханих.

Утако хоч-не-хоч мусила сповняти трудову повинність на військовому заводі. Тепер, коли згадує свої поневіряння вагітної жінки, то аж не віриться.

— Я вийшла за Сометані, бо була війна. Де мені було збегнути, що і як, — і знову слізози заступили їй очі.

— І тепер, коли згадую про це, серце б'ється, як птаха у сітях. Жаль підкочується до горла і щемно на душі, бо усяко бувало, скільки ми сварилися, і як Сометані бив мене. — Утако притулила руки до грудей, вийшла з ванни і сіла на лаву.

— Нашу юність розбила війна, правда? І тепер Утако-сан не знає ні розради, ні поради. Утако-сан натерпілася...

— Ні, річ не в тім.

— Утако-сан казала, що воліє дивитись на все милостиво, правда?

— Так. Я була підупала на силі, то й рвалася додому, та бачила, що нема іншої ради, як вийти заміж.

— Я був дуже лихий на Утако-сан, і також не знаходив ні розради, ні поради; в ті лиховісні для японців дні я спостеріг, що жаль бере за змарновану молодість. В розпалі війни я мав кохану дівчину на ім'я Утако. І не гріх було сказати, що мене живила згадка про Утако-сан.

— Мені приємно чути це.

Вони стояли поруч і витиралися.

Дзіро пойнявся спокусою хоч краєм ока ззаду глянути на Утако. Водночас його дивувало, що Утако начеб зовсім байдужа до Дзірового тіла, бо ані знаку очей в його бік. Чи це жіноча покора, чи прагнення повернути давню невимушеність?

Після купелі приязнь Утако передалася й Дзірові, і за вечерею їм було затишно й весело.

Один покій був великий, на шість дзьо, а обіч другий, вдвое менший; покоївка перенесла туди маленький столик, приготувала постіль і вони відразу пішли до ліжка.

— А що, як ми цілу ніч будемо розмовляти, — прошепотіла Утако.

Дзіро притулив її до себе.

— Тепер ти скоро заснеш?

— Бо я втомлена...

Чи втомлена і засне, а чи втомлена і нескоро засне, того Дзіро не збагнув.

— Любий, обніми мене, як колись, — мовила Утако, а сама лежала непорушно.

— Як то було колись? — Дзіро аж розгубився, а Утако ледве стримувала сміх:

— Невже забув?

— Колись ти була тиха й покірна.

— Тоді я нічого не знала.

Дзіро нахмурився і викликав в уяві картини повітряних атак на вогненне Токіо, перед його очима поставали тіла трагічно загиблих людей. У такий спосіб він тамував свою хіть.

Коли його дружина слабувала, він вдавався до такого способу, і це помагало. Ще в дні війни він ходив з приятелями в потаємні місця, і там жінки заводили розмову про своїх родичів, що загинули від повітряних атак. Дзіро пропускав їх розмови повз вуха, а вони, щоб переконати його, заповзято оповідали про загиблих. Мабуть, вони також бачили все те, та, певне, перебільшували. Але Дзіро й сам викликав в уяві тіла трагічно загиблих, що їх колись бачив.

— Що з вами? — здивувалася одна з тих жінок.

— Неспромога од війни, — навмання відповів.

Хоч тепер він обняв Утако, як колись, та цей спосіб робив своє.

Це було так дивно, Утако в потемках шукала Дзірового обличчя, і озвалася:

— Що ти згадуєш?

— Тяжкі дні війни.

В душу Утако закралася підозра, що він згадує свою дружину.

Дзіро гладив волосся Утако.

Їй спало на думку, що все те — і негадану мандрівку у Хаконе, і теперішню нехіть — Дзіро обміркував наперед. А може, це тому, що вона тиха й покірна. Що ж, вона сама винна, що така втомлена, що таких лютих ран завдало їй життя.

— Якби не війна, то ми б не знали біди і щасливве було б наше спільне життя.

— Але ж ми зустрілися на тім заводі, хіба ні? А якби не війна, то Утако-сан не пішла б туди.

— Дарма, все одно ми зустрілися б; не на заводі, то деїнде.

Дзіро майнула думка, що волосся Утако пахне не так, як у інших жінок.

Ба, як змінилася вона, колись така тиха й покірна, а тепер мати двох дітей.

Дзіро відчув ревнощі і спокусу, та в уяві знову постали тіла трагічно загиблих людей.

Утако була зморена до краю, але ще тяжча була для неї розлука, і вона поїхала. В її поневіряннях трохи й моя вина, думав Дзіро. Але годі, не обнімай її, бо пристрасть сильніша над усе.

Ба, хоч як помагали видива трагічно загиблих людей, та Дзіро знемагав.

Утако здалася на його ласку і була така покірна, що Дзіро відчував, як містъ огортає його.

В душі Утако була спокійна. Тихий смуток жеврів мов безживівний вогонь.

Мабуть, недаремно їй аж дух забило на це негадане запрошення поїхати в Хаконе. В ту годину, ще поки сіли в потяг, їй блиснула думка, що якби могла, то б відмовилася; вона згадала про це, і жаль огорнув душу...

Якийсь час Утако лежала нерухомо, а потім потягнулася до Дзіро і торкнулась його своїм обличчям. Дзіро був вражений: її щоки зрошені слізами. І він рукою витер її обличчя.

— Мабуть, я вже забагато плачу, — озвалася Утако. — Батько-мати завше дивувалися.

— Нерви не витримують, правда? Попри все нелегко розлучатися.

— Ні, не в тім річ. Я вже казала, що багато натерпілася у заміжжі. Та коли упав з плечей тягар тої муки, то здалося, що вільно і легко ширяєш у небі.

— Це я винен у твоїх злигоднях подружнього життя. Потай я благав Бога дати щастя Утако, але на більше не здобувся. А мене мало мучити сумління.

— Ні, Дзіро-сан не винен. Ти боявся, що не мила буде нам розмова. Але дозволь, я оповім тобі про моє подружнє життя... — Утако шукала його руки. — Мені й не снилося, що колись Дзіро-сан почує про це. Я не думала, не гадала, що зустрінуся так з Дзіро-саном.

4

Вранці, коли Дзіро пробудився, Утако спала спиною до нього. Вона ледь-ледь підігнула ноги.

Здавалося, що це витвір блаженної цноти. На вустах Дзіро майнув незбагнений усміх. Він простяг руки до її волосся і ледь торкнувся.

Утако перевернулася і тепер лежала обличчям до нього. Дзіро був вражений такою чутливістю і відсмикнув руку. Але Утако не пробудилася.

Віконниці ні на волосинку не пропускали світла, і в покої панували сутінки. Якусь мить Дзіро дивився на об-

личчя Утако, а в серці оживало кохання молодості. Йому подумалось, що Утако нітрохи не змінилася.

Сон уже одбіг від нього, Дзіро встав і пішов до ванни. Коли він повернувся до покою, Утако вже пробудилася.

— Ти вже умився? А мене не розбудив.

— Вже дев'ята година.

— Дев'ята?.. Чи не гріх так довго спати? Але знаєш, вже давно я не мала такого міцного сну.

— Я так і думав. Вчора ти, мабуть, заснула скоріше від мене? Десь о дванадцятій.

— Дев'ять годин! О, яка розкіш... — Утако мов потонула в цій розкоші і не хотіла вставати.

— Ти відвернулася від мене і підібгала ноги.

— Невже?

— Ти і до Сометані-сана поверталася спиною?

— Що?! — схопилася на ноги Утако і гнівно блиснула очима на Дзіро.

Утако пішла до ванни і довго не виходила. Поки покоївка прибирала, Дзіро ходив собі по садку.

Дзіро зіпнувся на дерево коло самого вікна і заговорив до Утако, що стояла перед дзеркалом і чепурилась:

— Слухай, їдьмо на Очеретяне озеро.

— Очеретяне озеро?

— Може, перший сніг Фудзі відбивається в його воді.

Погода така гарна.

— Але вже хіган.

— Тут, мабуть, можна сісти на канатну дорогу, далі автобусом на той бік озера, а там сядемо на екскурсійний пароплав.

— Що? — Утако виглянуло з-за дзеркала. — Їхати? Ні, я не хочу нікуди, тільки тут.

— Ні, то ні, — Дзіро зайшов до покою. — Ти щось довго була у ванній.

— Звідти гора така казкова, я забула про все і дивилася на той краєвид. Ех, якби в дні молодості ми приїхали з Дзіро-саном сюди. Які б це були незабутні дні.

— Ба, — похитав головою Дзіро. — В ті дні не можна було з дівчиною поїхати на гарячі води.

— А тепер для мене маєш тільки розраду.

Дзіро не зінав, що відповісти.

— Що ж. На все свій час. Для мене тепер найважливіше — то розрада.

Вони вгомонилися і почали снідати. Покоївка вийшла, і тепер прислуговувала Утако, але ця приязність здавалася Дзіро дивною.

Її слова торкалися самого серця, але Дзіро був розчарований її млявістю, хтозна від чого це йшло — чи від невдалої ночі, чи від боязні клопоту. Певно, не бракувало того й того.

Може, якби це була жінка короткого знайомства, то після такої невдалої ночі він почувався б ніяково, і не було б тоді приязні, що з Утако.

Однак він не знов, якими словами сказати про це Утако.

— Коли ми розлучилися з тобою, я думав, що це назавжди, і був у відчай, але виходить, що у нас таки лишилося щось дороге і спільне, хіба ні? Бережім усе, що дороге нам і спільне.

— Це як загадка.

— А так, це майже загадка.

«Нерозгадана загадка? Чи розгадана загадка?...» — мов питала себе Утако і похирила голову набік.

— Хіба це не щастя: по довгих роках розлуки дізвнатися, що ми не мали найменшого зла одне на одного.

— Справді.

Пополудні вони зійшли в Одаварі з автобуса.

І знов, як учора з електрички, вони дивилася на перший сніг Фудзі, але тепер з іншого боку.

Небо безхмарне, і гору видно аж до піdnіжжя.

— Без хмар на вершині і снігу поріділо, не так, як думалось.

— Не так, — Утако мимохіт торкнулася Дзірової руки. — Бо вчора все було інакше. Яка вона мінлива, ця гора.

Дзіро бачив, що Утако бере близько до серця розлуку.

— Дякую за мандрівку, мені було приємно з тобою. Тепер, може, розв'ю свою тугу, — Утако з притиском вимовила ці слова, і Дзіро нахмурив брови.

— Авжеж, — додала Утако і взяла Дзірову руку в свої долоні.

А Дзіро припав очима до першого снігу на Фудзі.

МІСТЕЧКО ЮМІУРА

До Сьоске Кадзумі підійшла дочка Тає й сповістила, що перед будинком чекає на нього жінка, з котрою він начебто зустрічався років тридцять тому в містечку Юміура. Хоч-не-хоч він вирішив запросити її до вітальні.

Письменник Сьоске Кадзумі чи не щодня мав негаданих гостей. Цього разу вже завітали троє. Вони прийшли кожен окремо і тепер розмовляли у вітальні. Була друга година пополудні, погідний грудневий день.

Жінка, вже четвертий гость, клякнула в коридорі на коліна і відхилила сьодзі¹. Вона неначе розгубилася, що у вітальні стільки людей, але Кадзумі мовив:

— Ласкаво прошу.

— Так, так... — тремтливим голосом озвалася жінка. — Як давно ми не бачилися. Щоправда, тепер я Мурано, а коли ми зустрілися, мое дівоче прізвище було Таї. Не пригадуєте?

Кадзумі глянув на її обличчя. Вона скидалася на жінку, якій вже за п'ятдесят, але справляла враження молодшої за свої літа; на білих, як сніг, щоках лежав тонкий рум'янець. А очі були надто великі на її літа, мабуть тому, що повнота, властива такому віку, якимсь дивом оминула її тіло.

— Авжеж, ви той самий Кадзумі-сан, це б і сліпий побачив, — вона зачаровано й радісно дивилася на Кадзумі, а він, дивлячись на неї, перебирає у пам'яті спомини, і в цю мить їхні очі світилися різним вогнем.

— Ви й на волосинку не змінилися. Ті самі вилиці, брови, чоло, достеменно як тоді... — вона говорила й говорила про такі подробиці, мов описувала його портрет, виділяючи кожну рису окремо, що Кадзумі аж паленів і так зніти вся, хоч крізь землю провалися.

Жінка причепурилася, мов на велике свято: на ній було чорне хаорі² з гаптованими родинними гербами. Щоправ-

¹ Съодзи — зовнішня розсувна частина стіни в японському будинку.

² Хаорі — верхнє коротке кімоно.

да, і кімоно, і пояс заяложені, усе вбрання понощене, але вона не мала вигляду нещасної, що гибіє коло хатньої роботи. Зростом і обличчям невелика, на коротких пальцях не видко обручки.

— Здається, років тридцять тому ви були в містечку Юміура. Чи вже й забули, як колись приходили до моєї домівки? То було ввечері у день свята гáвані...

— Гм-м?

Пікантна історія, що й казати; коли Кадзумі почув таку річ, що він, бач, заходив до дівочого покою, то ще більше наліг на пам'ять, аби пригадати собі. Тридцять років тому? Тоді Кадзумі мав двадцять чотири, чи двадцять п'ять років і ще парубкував.

— Ви були разом з Кіда Хіросі-сенссеем¹ і Акіяма Куро-сенссеем. Вас тоді запросили на свято з приводу заснування газети в містечку Юміура. Це було тоді, як ви закінчували свою мандрівку по Кюсю і мали їхати до Нагасакі.

Хіросі Кіда і Куро Акіяма вже не жили, але то були люди, що підтримували його від двадцяти двох — чи трьох років, письменники, старші від Кадзумі років на десять. А тридцять років тому вони обое були відомими фронтовими літераторами. Справді, тоді його старші приятелі відпочивали в Нагасакі, він і досі пам'ятав їхні дорожні нотатки і розповіді про ту мандрівку. А втім, теперішньому читачеві це також, мабуть, відомо.

Кадзумі перебирає у пам'яті все до дна, та не міг згадати, чи вони брали і його в мандрівку до Нагасакі; тоді він допіру ставав на ноги, і тепер бачив в уяві, мов живих, Кіду і Акіяму, згадувалося, що вони не раз прокладали йому дорогу, отож і незчувся, як душу огорнула меланхолія міліх спогадів.

Жінка трохи знітилася на обличчі:

— То пригадуєте? — голос також змінився. — Тоді я саме обтяла накоротко своє волосся і, здається, сказала вам, що мені ніяково, бо поза вухами тягне холодом. Це було в останні дні осені... В місті почала виходити газета, я хотіла стати кореспондентом, тож безоглядно обтяла волосся; добре пам'ятаю, як очі Кадзумі-сана подивляли мою голову, і я ховалася від них, як від колючих голок. Коли ми

¹ С е н с е й — вчитель; шанобливе звернення до старших віком тощо.

вже були в покою, я, здається, відразу метнулася до скриньки, де лежали стрічки, і показала їх вам. Тим я, мабуть, хотіла сказати, що два-три дні тому вони ще красувалися в моєму довгому волоссі. Ви висловили свій подив, що їх так багато. А це тому, що я змалку любила стрічки.

Решта гостей мовчали. Вони вже залагодили свої спрапви, але ще сиділи й балакали, бо було з ким і про що; та й певна річ, що в цій оказії личило дати господареві змогу побалакати з гостею, яка прийшла пізніше. Але врешті-решт вони замовкли під напливом жіночих спогадів, та не дивилися ні на неї, ні на Кадзумі, а кудись у безбач, мов не слухали бесіди, хоч усе добре чули.

— Закінчилася вроциста година і ми пішли крутою дорогою вниз, просто до моря. Крайнебо жевріло так, що, здавалося, от-от спалахне. Пригадую, як ви, Кадзумі-сан, сказали: «І черепиця на дахах, і ваша шия, все наче вилите з міді». Я відповіла, що Юміура славиться заходом сонця. Правду кажучи, я й досі не можу забути, як гарно заходить воно за Юміура. В таку тиху годину ми й зустрілися. Містечко називається Юміура¹ напевно тому, що тут у безмежну смугу гористого берега вигином лука впинається невеличка бухта, і якраз у тій западині купчаться барви багряного присмерку. І того дня небо було всіянє пір'ясто-купчастими хмарами і видавалося нижчим, ніж де інде, а обрій був так близько, що, здавалось, чорним зграям перелітних птахів нікуди було летіти. Море паленіло. Здавалося, що це не відблиск заходу, а сама хмара з усіма барвами багрянцю впала у воду. На святково прикрашенному кораблі маяли пропори, гули бубни і флейти, і там, на кораблі, був ваш юнак-слуга в червоному кімоно. Ви сказали: «Коли б черкнути сірника об червоне кімоно того хлопця, то небо й море спалахнуть». Невже не пам'ятаєте?

— Гм-м?

— Що ж, відколи я вийшла заміж, моя пам'ять також погіршала. Та це, мабуть, тому, що нема радісних подій, які варто тримати в пам'яті, хіба ні? Але Кадзумі-сан і без того щасливий, та й надто заклопотаний, аби думати про щастя, і ви, мабуть, не маєте часу згадувати давні дріб'язкові пригоди. Навіщо засмічувати ними пам'ять. Але найкращі спогади моого життя належать до часу, коли я жила в Юміурі.

¹ Ю м і у р а — ю м і — лук, у р а — бухта, затока.

— Ви довго жили в Юміура? — здобувся на слово Кадзумі.

— Ні. Десь за півроку до зустрічі з Кадзумі-саном я вийшла заміж в Нумадзу. Вже й діти повиростали. Син закінчив університет і вже працює, а дочка на порі. Я народилася в Сідзуока; а що не могла ужитися з мачухою, то мене віддали до кревних в Юміура. Невдовзі я, молода і невгомонна, почала працювати в газеті. Коли батьки довідалися про те, зараз відкликали мене і видали заміж. Отож, в Юміура я жила якихось сім місяців.

— А ваш чоловік?

— Він сінтоїстський священик в Нумадзу.

На згадку про цю непересічну службу Кадзумі глянув на гостю. Тепер рідко почуєш таку відповідь, а втім, його погляд привернуло, мабуть, інше: її зачіска розсипалася, і волосся обрамляло чоло, мов прекрасну гору Фудзі.

— Колись він як священик не знав біди. Та по війні що день, то гірше, син і дочка перейшли на мій бік, а до батька мали якусь неприязнь.

Кадзумі неприємно було слухати про родинні незгоди цієї жінки.

— Храм у Нумадзу куди більший від того, що в Юміурі, де тоді відбувалося свято — нема що й порівнювати, та ба, стіни високі, а справунки плохі. Врешті чоловік продав десять криптомерій, що росли за храмом, та й вскочив у халепу. Я втекла до Токіо.

— ...

— Як приємно згадати минуле, хіба ні? Це, безперечно, велика Божа ласка, що попри все людина може видобути з пам'яті події минулих днів. А в тому храмі на схилі гори, що обіч дороги від Юміура до моря, під час свята було багато дітей, то Кадзумі-сан сказав, що не піде всередину. Але біля кринички ви, мабуть, бачили маленьку камелію, на якій красувалися дві чи три розпущені квітки. Я й досі часом думаю собі, яке добре серце мусила мати людина, що посадила те деревце.

Видима річ, що Кадзумі мав не останню роль на сцені юміурських спогадів гості. Та йому вже, мабуть, роїлося в голові від розквітлої камелії і багряного заходу сонця в лучистій гавані. Однак у тім сплетиві спогадів щось підказувало Кадзумі, що він не бував у тих краях, про які опо-

відала гостя. Між ними мовби лежав кордон того і тамтого світу. Тепер, коли за плечима Кадзумі було довге життя, його пам'ять дуже ослабла. Не раз бувало, що розмовляє зі знайомою людиною, та не може згадати її імені. В хвилини такої непевності його осідали памороки. Він дивився кудись під стелю, задерши високо голову, бо хотів розворошити пам'ять споминами гості, але голова мовби тріща-ла від болю.

— Ото думаю про людину, що посадила камелію, та й спадає на гадку, що передусім я повинна була подбати, щоб мій покій в Юміура був гарно прибраний. Кадзумісан заходили до мене тільки раз, і відтоді минуло за тридцять років, потім ми ніколи не зустрічалися. Тоді мій покій мав ще зовсім дівочий вигляд.

Кадзумі хоч згинь не міг пригадати того покою, його чоло зморщилося, а обличчя спохмурило, то жінка почала прощатися:

— Даруйте мені за невихованість, що так непрошено прийшла. Я давно вже жила бажанням знову побачити вас. Чи можна ще колись прийти і поговорити про все потроху?

— Так.

Відчувалося, що жінці ніяково перед гостями і вона ще не все сказала. Кадзумі зласкавився відпровадити гостю, і тільки він засунув за собою сьодзі; як її тіло розслабло. Кадзумі з дива оторопів — вона стояла перед ним, як перед чоловікою, чиї обійми спізнала колись.

— Та дівчина, що вийшла на дзвінок, ваша дочка?

— Так.

— Жаль, я не знала вашої дружини.

Кадзумі нічого не відповів і перший пішов до виходу. Він озвався аж тоді, коли жінка нахилилася, щоб взути дзорі¹.

— То кажете, що в Юміурі я навідався до вас додому?

— Еге ж, — відповіла жінка і оглянулася через плече.

Ви питали, чи я не заміжня. В моїм покою.

— Гм?..

— Я відмовила, бо вже була заручена зі своїм чоловіком, так і сказала вам.

¹ Д з о р і — сандалі з соломи або бамбукової кори.

Кадзумі перехопило дух. Вже не страх, а моторошний безтям пойняв його, що не може пригадати собі дівчиною цеї жінки, бо хоч яка вже погана на старість пам'ять, та чи можна дочиста забути хвилини, коли ти освідчувався в коханні. Навіть у дні першої юності Кадзумі ніколи не вдавався до легковажних освідчень.

— Кадзумі-сан зрозуміли мою відмову, — проказала жінка і на її великих очах виступили слози. Вона пошарувала в торбинці своїми короткими пальцями й вийняла світлину.

— Це син і дочка. Дочка тепер дуже подібна на мене в молоді літа, хоч на зрист куди вища.

На світлині вона була невисока, але очі веселі й личко гарне. Кадзумі дивився на дівочу постать і дошукувався відповіді на питання, чи років тридцять тому в час своєї мандрівки зустрічав таку дівчину і чи освідчувався їй.

— Може, хочете побачити, яка я була тоді, то колись прийду з дочкою, — мовила жінка голосом, в якому вже бриніли слози. — І синові, і дочці я розповідаю все, що знаю про Кадзумі-сана, розповідаю як про добре знайому і дорогу мені людину. Два рази мене тяжко нудило й паморочилося в голові, а потім, коли вже вляглася нудота і під серцем заворушилася дитина, мені чомусь спадало на гадку, чи та дитина, бува, не від Кадзумі-сана. То було в кухні, як я гострила ножі... І про це я говорила своїм дітям.

— Не може того бути.

Останніх слів Кадзумі не висловив.

Попри все здавалося, що саме через Кадзумі ця жінка опинилася в життєвій скруті. Та й родина... А може, було й так, що у злигоднях життя спогади про Кадзумі були її єдиною розрадою і втіхою. До певної міри він був у колі всієї родини...

Спогад про ті минулі дні, коли вони одного разу зустрілися в Юміурі, мабуть навіки вкарбувався в пам'ять цієї жінки, а пам'ять Кадзумі, що вже відчував тяжкі докори сумління, не зберегла ні крихти від минулого.

— Залишити вам світлину? — запитала жінка.

Кадзумі похитав головою і відповів:

— Не треба.

Дрібними кроками жінка пішла до виходу і скоро її мізерна постать щезла за брамою.

Кадзумі взяв з полиці докладну карту і словник географічних назв і повернувся до вітальні. Гості, всі троє, також допомагали шукати, та ніде не знаходили місцевості під назвою Юміура.

— Ви знаєте, все це дивно, — озвався Кадзумі. Він тримав голову високо, очі заплющив і міркував. — Ні, не пригадую, щоб до війни був на Кюсю. Втім, хтозна. Але ні, вперше я потрапив на Кюсю в розпалі боїв за Окінаву, мене разом з іншими репортерами відрядили літаком до Каноя, на базу штурмового загону особливого призначення. Вдруге я був там, коли їздив до Нагасакі подивитися, що накоїла атомна бомба. Тоді я й почув від тамтешніх людей, що тридцять років тому в місто приїжджали Кідасан і Акаяма-сан.

Гості сміялися і кожен висловив своє міркування про химери тої жінки. Певна річ, вони дійшли висновку, що жінка несповна розуму. А втім і Кадзумі мучила думка, чи все гаразд з його головою. Адже він витратив стільки зусиль, намагаючись згадати що-небудь про незнайомку, хоча від самого початку й поставився з недовірою до її розповіді. Та цього разу нічого було згадувати — Юміура просто не існувало. Отож, скільки реальних подій його життя закарбувалося в пам'яті незнайомих людей? Як у тої гості. Адже й після його смерті вона щиро віритиме, що колись у містечку Юміура Кадзумі освідчувався їй у коханні.

АЛЕЯ

По один бік схилу росли високі дерева гінкго, а коли йти вузькими мощеними сходами, то в третьому домі від середини схилу мешкали Соеда.

Це було тридцятого листопада під вечір. Соеда повертається додому, а дружина з донькою саме стояли на порозі, тож він запитав їх:

— Чи ви завважили, що майже половина гінкго вже голі?

Він мав на увазі ту алею дерев, що росли на схилі. А потім додав:

— Я також здивувався, коли вранці йшов на роботу. На тобі! Від самого піdnіжжя і аж до середини гінкго вже голі-голіські. А від середини схилу і до самого верху ще мають неторкнуте листя.

— Я не завважила, — мовила донька, а жінка видивилася на нього, мов питала:

— Невже?

— Цікаво, чому листя опало тільки в нижній половині алеї?

— Я не завважила. Може підемо подивитися? — сказала донька до матері.

— Вже темно. А то було б видно і звідси, з другого поверху, — мовив Соеда.

— А й справді, — погодилася жінка. — Хоч ми щодня виглядаємо з вікон другого поверху, а не завважили цього.

— Егеж, одне виглядати, а зовсім інше бачити.

Соеда переодягався в догідне хатнє вбрання і думав про те, що його жінка, мабуть, не зовсім сприйняла настрай, породжений його вранішнім відкриттям.

Сьогодні вранці він сходив униз, і коли знічев'я оглянувся, то став як укопаний. Дерева гінкго внизу схилу були голі-голіські. Але на горішній частині схилу алеї були густо вкриті багрянцем осіннього листя. Йому було дивно від такої негаданої переміни: на відстані двох хвилин ходи алея була поділена надвоє — там голі дерева, а тут ще в багрянцевім листі. На тлі горішніх дерев, вбраних у свої осінні шати, аж надто

разило зір голе гілля високих гінкго, а ті в багрянцевій кроні височіли на чубі довгого схилу й виглядали ще багряніше поруч з голим супліттям. Дерева велично тягнулися вгору, вони були прекрасні — одні й другі, голі й багрянцеві.

Голі дерева були стрункі і тихі, вони тяглися до неба найдрібнішими відгонами, які мовби хотіли обняти стовбур. А багряні, тяжкі від рясного листя, розкошували ранковим промінням і стояли в німій заїурі. Йдеться не про те, що від якогось там дерева алея поділилася надвое. Той поділ, хоч хто побачить, стався якраз посередині схилу. І Соеда вельми дивувався, чому так сталося.

На роботу і з роботи він завжди ходив цією алеєю. Вже кілька днів його почуття були пройняті настроєм пори, коли опадає листя і приходить глибока осінь. Та ба, коли ж осипались дерева внизу схилу? Соеді навіть майнула гадка, чи не повернутися додому і розповісти дружині й дочці про цю незвичайну переміну алеї.

Він сказав їм про це аж ввечері, коли повернувся з роботи, і що — ні дружина, ні донька досі не завважили цього.

— Цілком як тато каже. Я бачила з другого поверху, — повернулася донька.

— Он як. І було видно?

— Вже вечеріє, але я догледіла. А тепер піду нагору і подивлюся, — і донька пішла. Дружина попивала чай, котрий приготувала для Соеди, і не мала наміру вставати.

— А ти, Норіко, не йдеш? Втім, ліпше завтра рано. Але за ніч і вгорі можуть осипатися всі дерева.

— Вітру ж нема.

— А чи дув вітер за ті три-чотири дні?

Накрапував дощик, а вітру не було.

Соеда думав про те, чи не могло листя гінкго внизу схилу опасти від східного вітру, адже схил тягнеться десь зі сходу на захід, але ця гадка видалася йому сумнівною. Він не знав, як пояснити таку примху природи, що дерева посеред схилу, посаджені колись в один час, діляться на голі і багряні, і він на всі лади витлумачував це дружині. Соеда говорив про те, що раз схил йде зі сходу на захід, то за день сонце падає на алею майже однаково, хіба що вранці і ввечері є невелика різниця, бо східна частина внизу, а західна вгорі, і хоч останнім часом не було сильного вітру, все одно східний і західний могли зробити своє, і так далі,

і так далі. Соєда зажмурив очі і схвильовано вглядався у вигини схилу. Це була давно обжита місцина і він міг оглянути її із зажмуреними очима. Та він ніяк не міг добрati, чому ж опало листя.

— А може, то якийсь різновид гінкго, що його листя осипається так раптово.

Норіко бачила, що чоловік у доброму гуморі, коли говорить про такі речі, тож повела свою мову.

— Сьогодні, гм, то неприємний випадок, але мушу сказати: сталося так, що Масако здивувала мене своєю доброю. Може, і далі що близче до заміжжя, то більше тішитиме нас, тож не сердься на неї, коли зараз повернеться, — сказала дружина, провадячи мову до того, що мала на думці.

Пополудні Норіко пішла зі служницею за покупками, а Масако залишилася сама.

Вона винесла крісло в коридор, освітлений сонцем, і в'язала светер, коли це почула жіночий голос:

— Пані, маю заграницьну косметику, мило, а ще дуже гарну вовну. Купіть щось.

Масако перелякалася, бо раптом побачила перед самим порогом незнайому жінку. Від брами тягнувся живопліт з камелії «садзанка», що саме тепер так пишно квітувала, а від переднього входу була дерев'яна хвіртка. Незнайома з'явилася тут так негадано, може, тому, що хвіртка була незачинена, а може, й тому, що сама відчинила низеньку хвіртку. Та коли Масако побачила молоду жінку з немовлям за плечима, то заспокоїлась. Засмагле обличчя незнайомої виглядало набряклім, волосся мала зачесане на проділ. Жінка була опасиста й низька, на губах рум'яна землянистої барви, по круглому обличчі перебігала легка усмішка. Вона опустила на землю чималий клунок, загорнутий у фуросікі¹.

Масако не боялася, що їй накинуть крам, а попри те відповіла якось схвильовано і непевно:

— Вовну маємо, то поки що не потребуємо.

— Але, мабуть, моя ліпша од вашої.

Жінка перейшла через тобісі², ступила на поріг і безцеремонно оглянула Масакову вовну, ще й помацала руками. Потім без слова повернулася в садочок.

¹ Фуросікі — барвиста хустина, в якій японці носять речі.

² Тобісі — стежка з каменів.

— Гарний садок. Я хотіла б належати до тих, що живуть у таких домах.

— Я нічого не куплю, але ви можете зсадити дитину і трошки перепочити.

— Справді? — жінка поклала клунок у коридорі і без вагання зсадила дитину. — Даруйте, але тут так чисто.

Запахло пелюшками.

— Коли так носишся, то важко годувати молоком.

— Яка гарнененька. Скільки їй місяців? — Масако встала і глянула на дитя.

— Одинацьять. Не кажу, що дитина — то тягар, але коли від світу до смеркудвигаєш на плечах — то тяжка ноша.

Молода жінка підібгала поділ своєї в'язаної сорочки, спіднє вбрання стягнула набік і дала дитині груди. Дитя ссало жадібно і хапливо, час від часу відривало губи і схилило голівку. По краях губ текло молоко. Масако підійшла до дитини і пальцем витерла їй губи. Вона замилувано приглядалася, як у дитини, що ссе молоко, здимається горло, і не зважала на те, що перед самими її очима голі жіночі груди. Жінка також не відчувала найменшого сорому.

— Чи не могла б я тут і пелюшки змінити? — запитала жінка. — Є ще в світі доми, де живуть добрі люди.

Масако приглядалася до того, що робить жінка, а коли та впоралася, дівчина взяла дитя на руки. Вона торкнулася пальцями ніжного тіла маляти й пройнялася до нього та-кою щирою ласкою, що довго не випускала з рук.

— У вашому домі, мабуть, нема малих дітей, — мовила жінка.

— Ні, нема.

— Ви єдина донька?

— Маю ще брата.

— Як гарно тут жити. Якби я жила тут, то вже мала б спокій, — і жінка поглянула в сад.

Масако хотіла запитати про батька дитини, але розміркувала, що це мабуть зайве.

Жінка підійшла до камелієвого живоплоту обабіч стежки і понюхала квіти.

— Як гарно цвіте.

Цікаво, що вона відчувала, коли дивилася на камелію, подумала Масако. Ззаду постать жінки виглядала дуже самітною.

— Яку вовну маєте?

— Панно, досить того, що ви дозволили нам відпочити, — і на тім слові жінка вмить розстелила свій клунок. Там було тільки два мотки вовни, голуба і блідо-рожева. Масако купила рожеву.

А дитина рабчкувала по коридору і вимовляла щось незрозуміле.

— Тішиться. Рада, що дали їй стільки простору.

Масако запитала, чи дитина вже єсть тістечка, і пішла до кімнати, а коли повернулася, жінка лаштувала на спину дитя, готуючись до відходу.

Жінка взяла загорнуті в папір тістечка і піднесла їх до ший.

— Дякую, панно. Я обходжу багато домів і рідко бачу добрих людей, — вдячно сказала вона, приховуючи трохи почервоніле обличчя. — Панно, я ще завітаю колись. Як буде щось гарного, то конче навідаюся.

Масако очима відпровадила жінку до хвіртки. Допіру куплені нитки вона поклала на коліна і дотик до них нагадував їй відчуття від доторку до дитячого тіла. Потім вона поглянула на камелію в живоплоті. Щодня перед її очима були ті кущі, а начеб і не примітила, що вони красуються пишним цвітом. Квітів було на диво рясно-густо. І тут Масако знову спало на думку: цікаво, що відчувала та жінка, коли підходила до камелії й оглядала квіти. І хоч яке було її вбрання, але рожева вовна, що лежала на колінах Масако, безперечно новісінька.

А що нема гаманця, вона завважила перегодом. В коридорі його не знайшла. Кинулася до покою, де п'ють чай, перешукала всі шухляди в буфеті — чи не поклала назад, коли ходила по тістечка, але ніде його не було. Не знайшла і в садочку.

Отаку пригоду оповіла Норіко Соеді й додала:

— Але Масако й на гадці не має, що його вкраєно. Вона каже, що, мабуть, його вхопила дитина, коли повзала по коридору. А мати, певне, вмостила дитину на спині й пішла, не завваживши, що та тримає в руках гаманця. Якщо це так, то цілком певно, що гаманець випав з рук дитини і лежить десь край дороги. Дитина мабуть недовго потриємає. Масако каже, що ходила шукати на дорогу, вгору і вниз.

Але з розмови Норіко і Соеди було видно, що не знайшла.

— Масако каже, що дитина впustila його на дорогу, а хтось, мабуть, узяв.

— Вона не підозрює такої жінки?

— Може, їй підозрювала, та не хотіла про це думати. Вона каже, що й гадки не має, що та жінка була здатна на погане. Якщо ж вона, коли пакувала свою ношу, знеобачки поклала гаманець у фуросікі, то неодмінно поверне. Поки я не прийшла, Масако дуже переймалася, їй аж стояло перед очима, що та жінка вже біжить назад. Але потім побачила, що жінка не з'являється віддати гаманця, то вирішила, що дитина випустила з рук і загубила.

Соеда не докоряв Масако, щось сказав до слова і зовсім не переймався цією крадіжкою. А Масако таки вважала, що то не крадіжка, а невинний вчинок дитини. Соеду також заспокоїла думка, що дитина взяла гаманець і загубила.

— Скільки там було?

— Дві шістсот — дві сімсот, бо купила вовну.

Соеда згадав, як одного разу він розплачувався в таксі, а тому, що було темно, то дав п'ятитисячну банкноту замість однотисячної. Він не мав підозри на водія, що той бачив п'ятитисячку, а здачу дав з тисячки, просто схилявся до думки, що він так само цього не завважив.

Тоді Соеда розповів про цю пригоду Норіко, але тепер про це не згадував.

— Чи Масако не обікрали?

— Може, не обікрали, а забрали її річ? — Норіко намагалася поправити його. — Щось там забрали. Не варто згадувати про це. А може, їй не так.

Почулася швидка хода дочки, що поверталася знадвору.

— Я уважно приглянулася, — сказала Масако. — Воно й не зовсім так, як каже тато, але дивно.

— А що не так?

— Голі і повні дерева не розділені аж так різко на самій середині. І серед нижніх є з рештками листя, а вгорі є з добряче опалим листям.

— Ти що, оглядала кожне дерево?

— Так, вийшов місяць, та й зірки на небі, — сказала Масако, дивлячись просто на батька. — Тату, ви вже чули про гаманець?

— Чув.

— Даруйте, що так сталося, — поки дочка просила прощання, Соеда не озвався, а вона провадила далі: — Нині я, сказати б, два рази обійшла гору. Вдень шукала гаманець, то дивилася тільки під ноги, а ввечері — тільки вгору, і навіть місяця бачила.

Соеда усміхнувся.

— Вдень я також думала, що листя так осипалося, але голих гілок над головою не завважила.

— Невже і раніше так було — найперше опадало листя тільки знизу гори? — сказав Соеда, а Норіко на це лише похилила голову набік і мовила:

— Еге!

Хоч уже не один рік вони живуть обіч цієї алеї дерев гінкго, та ніхто з них не міг був пригадати, чи так воно щоосені.

— Цікаво, — пробурмотів Соеда.

— Отож, від прийдешньої осені будемо приглядатися, — сказала Норіко, і ці слова сколихнули в ній жаль, бо прийдешньої осені дочка вже не буде вдома.

— А що як написати Сін'їці до Кіото і запитати його. Може, він завважив, бо часто ходив на гору і також любить природу.

— Може, завтра зробимо світлину алеї й пошлемо йому? — сказала Масако.

Вранці Норіко в парі з Соедою пішла вниз ще раз поглянути на алею. Масако також пішла, вона вибігла наперед і сфотографувала їх обох перед алеєю. Вийшло знаменито.

А через три дні пізно вночі подув холодний осінній вітер. Вже був початок грудня. Соеда і Норіко лежали в ліжку, дослухалися завивання вітру і переймалися тим, що завтра вранці й на верхній частині гори на деревах не буде листя.

— В нашому садку також опаде все листя, — сказала Норіко.

— Про це ми пам'ятаємо щороку, бо треба підмітати.

Дерева, що шуміли на холодному осінньому вітрі, безперечно були гінкго алеї. Здавалося, що навіть чути, як листя, мов метелики, падає на дах.

— Масако впору зробила фото. Буде що показати Сін'їці, коли він приде на зимові канікули. Бо він каже, що також не завважив.

Соеда розумів, що під шум вітру Норіко думає про сина. А нині вранці прийшла його відповідь на листа Норіко. Він писав, що не знає, як опадає листя гінкго на цій алеї.

Холодний розум казав Соеді, що цієї ночі на такому сильному вітрі дочиста опаде листя, яке ще було на верхній частині алеї, котру він, як своє відкриття, поділив на голу і багряну половини. Хіба що, як каже Норіко, світлина розповість про це Сін'їці?

Син домігся, щоб його послали до університету в Кіото. Соеда і досі не міг збагнути, чому він не хотів записатися до жодного з інших університетів. Син аж у студентські роки заявив, що любить давню Японію, Кіото і Нара, і все життя мріяв про це.

Тепер під завію холодного осіннього вітру Соеда не знати чому засумнівався, чи мусив син покидати дім, а в голові снували думки про погану вдачу Норіко. Восени, коли в магазинах багато фруктів, Норіко купує їх з огляду на колір, — який їй до вподоби. Приміром, їй подобається колір червоних яблук і не подобається колір мандарин. Мандарини вона також єсть, бо коли мине сезон фруктів, то купує все, що побачить, і, мабуть, забуває про свої вподобання. А коли овочеві магазини переповнені огірками, вона проймається якимсь непевним страхом і вже не купує там. Трапляється, що зненацька вона всього бридиться.

Соеда не може забути, як років п'ятнадцять тому він обтинав на газеті нігті. Норіко підняла обтинок, що впав на татамі, і була страх лиха на чоловіка. Соеда також скипів:

— Що тут страшного, якась крихта відпала від людського тіла і вже бруд. Коли люди цілються, то ні на що не звертають уваги, але якби закоханим сказали наплювати і випити слину, то чи зробили б це? — приклад був недоречний, і два місяці Норіко не давала йому спокою за ці слова.

Чи й син не має чогось від її характеру? Соеда подумав, що Сін'їці також упертий, але боятися якоїсь купи огірків — ото вже ні. А доночка Масако і поготів не така. Отак міркував він собі і зненацька в його уяві постала маленька Масако, ще школлярка. Вона малювала щось з

приятелькою, а потім взялися одна другій фарбувати на-червоно нігті на обох руках. Цей спогад відвернув його навіть від завивання вітру.

— Про що ти думаєш? Не спиш? — озвалася Норіко.

— А ти про що думаєш?

— Про господиню Сін'їці на квартирі в Кіото.

Торік Норіко навідала сина в Кіото, а заодно оглянула місто, і коли повернулася, то розповіла чоловікові про ту жінку.

Соеда згадав її розповідь:

— Вона мала сім років, коли відпровадила в останню путь свого дідуся, і в той день мати сказала їй: «Ти не будеш похована в тій могилі, бо вийдеш заміж і поїдеш звідси». Цікаво, про що вона тоді думала. А серце малої дитини защеміло незбагненним смутком. Але тепер йде до того, що вона, мабуть, буде похована в тому селі, усміхне-но сказала господина.

Господиня була на десять років молодша від Норіко. Від першого чоловіка, що загинув на війні, дітей не мала, то повернулася до рідного дому, а шість-сім років опісля вийшла заміж за чоловіка, що мав трьох дітей. Вона любила дітей, і двоє молодших, хлопчики, щиро хилились до неї, навіть доходило до суперечки, котрий спатиме з нею, але старша, дівчинка однадцяти років, була затята. Одного разу батько сказав їй відчинити стару скриню в кімнаті, до якої вона майже не заходила. Та коли дочка почула це, коли побачила, що беруться до скрині, то схопила ма-чуху за пояс і в репет та сліззи:

— Не дам, не дам! Там мамине. Мама казала, що все залишиться мені. Не підхойді і не руш.

Мачуха довго й терпеливо шукала дороги до серця дитини, але врешті-решт покинула той дім. А тепер вона орендувала в Кіото дім на п'ять кімнат, які винаймала студентам.

Соеда думав про те, що Норіко не спить і думає про ту господиню, але спочатку напевно згадувала сина, і цікаво, чи тепер не думає про себе й Масако.

— Цієї ночі, мабуть, і в Кіото такий вітер.

— Еге ж, — в Норіко, здається, також змінився наст-рій. — Завтра вранці знову підемо всі троє і поглянемо, що сталося з деревами алеї. Може, вже листя опало.

Вранці, як і казала Норіко, всі троє пішли на гору оглянути дерева. За ніч холодний осінній вітер знівечив алею гінкго. На верхній половині схилу лиш де-не-де залишилося самітне листя, і це завдавало ще більшого жалю. Та ще й розвіялося відкриття Соеди — дивний поділ надвое, бо там, де вчора були багряні дерева, тепер світилися голі стовбури. А той нижній ряд спустілих дерев так гарно був виділявся на тлі багряної крони. І на голих деревах нижнього схилу також ще залишилося поодиноке листя. І Соеда вдивлявся в тремтіння багряних листочків, що здавалися метеликами, які сіли на гілку.

ТЕ, ЧОГО НЕ РОБИВ ЧОЛОВІК

Спочатку в вухо, потім у брову, потім... — уявляв собі Норіфута, як то сьогодні ввечері він цілуватиме пані Кіріко, і в уяві поставали її обриси.

Від Кітакамакура до Сімбасі електричка лінії Йокосука — Токіо йде цілу годину. Отож було досить часу обміркувати черговість і спосіб поцілунків.

Кіріко жила також у Кітакамакура, але вони остерігалися чужих очей маленького містечка і їздили на побачення в Токіо. До того ж вони їздили різними електричками. Річ у тім, що Норіфута, а він ще був студент, завжди казав, що поїде попередньою електричкою і чекатиме на неї, хоч Кіріко й не вимагала цього. Виглядало так, що він боїться доглядіти якусь ваду в тілі цієї жінки.

Бо хоч він і розважав, як то буде: спочатку вухо..., та його й досі не полішало приkre почуття негаданого відчаю в ту мить, коли він вперше доторкнувся вуха пані Кіріко. Тоді Норіфута навіть перемінився на обличчі.

— Що-о? — Кіріко розтулила свої скісні очі. — Що ти робиш?

Може він викликав у жінки якусь підозру тим, що тільки доторкнувся вуха і відразу відсмикнув пальці. Норіфута розгублено взяв у рот її вухо. Його обличчя сковалося в її волоссі, від якого повіяло теплим запахом.

— Hi-i, — Норіфута скопив голову, що вже ухилялася.

Її вухо було маленьке, крихітне і м'яке, воно вміщалося в його роті. Відчай Норіфути розвіявся.

Отож він відчув сором, коли спробував доторкнутися вуха пані Кіріко. Бо це нагадувало йому дивне враження тої миті, коли він доторкнувся вуха одної повії.

Тоді Норіфута вперше знічев'я доторкнувся мочки жінки. І не тому, що з вигляду та частини вуха була гарна. Він і сам не годен був збагнути, як сталося, що рука сягла туди, хоч він мав відразу і навіть в думці не покладав торкатися тої жінки.

Але холодний дотик до її вуха вмить очистив серце Норіфути. Та мочка мала свою округлість і товщину, і хоч була така маленька, що вміщалася в самих кінчиках вказівного і великого пальців, все-таки в ній світилася чарівна душа. Шкіра була гладенька, опуклість м'яка, здавалося, що то якийсь коштовний камінь. Там ясніла жіноча невинність. Там була блискітка жіночої чесноти. Норіфуту поїняла тужлива розчуленість. Досі він не знав такого враження від самого дотику. Здавалося, що він торкається душі прекрасної жінки.

— Що ти робиш, — жінка суворо похитала головою.

Потім, коли він пішов від неї, нічого не розповіла приятелям про вухо. Бо якби розповів, то сміялися б. Але він мав таке враження, що хтозна чи колись знову оживе в ньому таке почуття, і це стало його таємницею, яка, мабуть, залишиться на все життя.

Та коли йому закортіло доторкнутися вуха пані Кіріко, вже по згадці про мочку повій, він, звичайно, відчув сором.

До того ж мочка Кіріко не справдила його сподівань. На дотик вона була тонка і крихітна. Одне, що волога і слизька, а друге, що якось начеб пересохла. Норіфута жахнувся. Щоправда, його ще шибнула думка, що відтепер навіть доторком до найпрекраснішої мочки не спізнає вдруге того почуття, яке відчув на доторк до вуха повій.

Вже по тому, як потримав у роті її вухо, він почав обциловувати Кіріко. Його взяла цікавість, чи й далі він, недосвідчений, може отак вдовольняти середніх літ пані Кіріко, і в тому була його наїvnість. Він оп'янів від власної чоловічої сили, котру вперше спізнав з тою жінкою, якій дав велику втіху.

На тлі своєї віри в бездоганність тіла тамтої жінки він мусив затаїти відчуття мізерності на доторк до Кірікової мочки. Він добре бачив, що хоч пані Кіріко схильна до самозабуття, але тепер стримується, і він, думаючи про те, як розпалити її, почав від вуха.

То була допіру їхня третя чи четверта зустріч, коли пані Кіріко сказала йому негадані слова:

— Знаєте, я не раз думала собі, чи ж то не можна обніматися, коли ані закохані, ані чоловік і жінка.

Норіфута сприйняв це як підступне випробування. Він почувався так, мов після ляпаса, і відповів:

— Ви зі мною тільки розважаєтесь?

— Це не розвага, — нестримно заперечила Кіріко. — Це хіба чоловіки так розважаються і такі непостійні. А жінки — ні. Принаймні я — ні.

— Але ваші слова важко зрозуміти інакше. Якби ж то не розвага...

— Як би то вам сказати? Так чи так у тім є щось потаємного, — Кіріко запиналася на кожному слові. — Ви ж зовсім не знаєте, який тягар тяжить на жінці моїх літ, як вона обмежена в усьому. І цей тягар таїть у собі потаємне. Але добре, що все це закінчилося лише химерами фантазії.

— Ви каетесь, що зв'язалися зі мною?

Кіріко усміхнулася на ті дитячі слова.

— Чи не ображаєте самі себе питанням про моє каяття? Хоч мене мучать докори сумління, але я не скажу, що каюся. Бо каяття — це найлегше, найпростіший спосіб ухилитися...

— Але чому за спільника ваших потаємних химер ви вибрали саме мене?

— Отже, ви дивуєтесь, чому я так легко зійшлася з вами? Але досі я ще не помилялася.

— ...

— З вами вже в нашу першу зустріч я говорила про свою померлу доньку...

То було в електричці на лінії Йокосука — Токіо. Того дня Норіфута разом з університетськими товаришами поїхав на короткачасні курси західного малярства. Вивчали рисунок голої жінки. Прийшло також чотири чи п'ять жінок, і увагу Норіфути привернула пані Кіріко, бо тільки вона була в японських строях та й літами виділялася серед інших. А що і вона була з Кітакамакури, то ввечері вони разом поїхали електричкою додому. Зайшов кондуктор перевірити квитки, і коли Норіфута міняв квиток третього на другого класу, то Кіріко подала гроші. Заки він нишпорив у кишені, вона відчинила торбинку, яку тримала на колінах, і махнула рукою, що вже заплачено.

Коли вони проминули Йокагаму, Кіріко відкрила свій ескізник і почала щось рисувати. Час від часу вона блимала своїми скісними очима на Норіфуту й знову схиллялася над папером; і йому здавалося, що її обличчя дедалі гарнішає. Вона сиділа напроти. Він нахилився і заглянув в аль-

бом. Пані Кіріко рисувавала його портрет. Норіфута без слова забрав альбом. Певний час він розглядав рисунок, а потім почав додавати олівцем свої штрихи до жіночої роботи.

— Ой, не треба, — жінка відібрала альбом. Норіфуті ніякovo було рисувати своє обличчя, — але він відібрав альбома і вже дорисовував. Та ось Кіріко нахилилася й знову забрала, мовби не довіряла його руці, і сама рисувала далі. Так вони відбирали ескізник одне від одного і рисували Норіфутове обличчя.

Що далі, то більше було штрихів його та її руки і контури аж потъмяніли. Деся узялася зайва тінь. А поки вони навпереміну рисували Норіфутове обличчя, в його серці просло кохання до пані Кіріко. І здавалося, що це почуття позначилося й на рисунку. Він забув про ніяковість від того, що його хтось малює, і мав приємну втіху, що в штрихах, які він клав поверх Кірікових, тайліся порухи його серця.

— Годі, на тому закінчимо, — жінка стримала олівець й подивилася на рисунок і Норіфуту. — Трохи подібний, егеж.

— Прошу дати я ще трошки дорисую.

— Де? Коло очей?

— Це моє обличчя, то мій олівець повинен зробити останнього штриха.

— Ви, бачу, самовпевнені.

— Та ні. Але ж навіщо ви рисуєте мене?

— Мабуть тому, що повертаюся з курсів рисунка. І знаєте, коли беруся рисувати, то завше загадую свою померлу доньку. Вона була в такому віці, що могла вийти заміж за такого, як ви. То була моя єдина донька, я народила її, коли мала дев'ятнадцять років.

— ...

— Я згадала доньку і тоді, коли глянула на голу натуруніцю. Та жінка не була гарна і мені не хотілося рисувати її з натури, але мені приємно рисувати вас.

— Якби ми і наступного разу поверталися разом електричкою, то я радо нарисував би вас...

Пані Кіріко не відповіла на це нічого.

— Якби жила моя донька, то вона могла б зустрітися і з вами, еге ж, — в очах, які вп'ялися в Норіфуту, тремтіла

печаль. Гадаю, що то було її щастя померти в пору, коли розпускаються пуп'янки квітів і коли вона ще не спізнала кохання. Чи не в цьому щастя?

— Якщо людина померла, то хіба вона може думати про те, чи була щаслива, чи ні? А живі тільки на свій розсуд можуть думати-гадати, чи був покійний щасливий, чи ні.

— Ви говорите дурниці, так-так. В пору, коли зима переходить у весну, дочка відкриє в ліжку очі і каже: «Як гарно» та й встає. За ніч вона мовби заспокоювалася. А померла в такі літа.

— ...

Після наступного уроку пані Кіріко не відразу пішла на вокзал, а попросила Норіфуту зайти з нею до універмагу. Вона купила йому готовий піджак. Кіріко мабуть думала собі, що в студентському вбранні він надто вражатиме людські очі. А потім, коли вони були в кімнаті, де їм ніхто не заважав, вона сказала такі слова:

— Даруйте, але ви у літах, коли були б якраз до пари моїй дочці.

У тих словах не було ні відзвуку кохання.

Але Норіфута в радості цієї жінки відчув і свою радість. В ньому пробудилася незборна чоловіча сила. Невдовзі пані Кіріко, мовби приховуючи сором'язність, промовила приємним голосом:

— Ви високий. Я думала про це, коли купувала піджака. Але станьте, будь ласка, поряд, — і вона, намацавши ногами його ноги, припала обличчям до грудей Норіфути. — Тільки досі.

Вони, здавалося, розкошували такою хвилиною і стояли непорушно.

Наступного тижня пані Кіріко не прийшла на курси західного живопису. Норіфута потелефонував їй додому.

— Чому ви нині не прийшли на курси?

— Якби я прийшла, то всі там відразу збегнули б усе. Ви не змогли б приховати цього.

Вона обіцяла, що прийде на третє побачення, вже в іншому місці, але у визначену годину її не було. Норіфута знову потелефонував.

Він відчував неспокій і тривогу вже тоді, коли взяв у рот вухо пані Кіріко. Вона дозволила йому це один-єдиний раз, а може, вона тому й не приходить, що дійшло до тако-

го? Чи то не була тільки його спонука? Та й відчувалося, що тепер вона стриманіша, як перше.

Чи ж її втіха закінчилася тим, що вони разом рисували Норіфутове обличчя і мірялися на зрист, а тепер її лише гризуть муки сумління і каяття.

А що це виглядало майже на випадкову зустріч, то спочатку Норіфута навіть на думку не покладав, що Кіріко має чоловіка, але скоро далися взнаки ревнощі і почуття гріхоти.

— Скільки вашому чоловікові? — такими словами Норіфута вперше згадав про нього.

— П'ятдесят два. Але хіба це важливо...

— Я не можу уявити собі вас з чоловіком таких літ.

— ...

— Ви їздите в Токіо?

— Їжджу.

— То може я зустріну вас в електричці чи на вокзалі? Може колись зустрінемося? — сказав Норіфута, і їй защемило коло серця.

— Хочете зустрітися?

— Я нічого не знаю про ваше життя і ваші почуття. Я навіть не торкнувся вашого мізинця. А оце ходив потай подивитися на ваш дім.

— Що-о-о?

— Я подумав собі, що все-таки варто побачити вашого чоловіка.

— Це нінашо. Ліпше буде, як ми розстанемося, — показала вона швидким і трептливим голосом, — ви вже зовсім ненормальний...

— Ненормальний?

— А так. Я знаю, що хвилює мене, але не знаю, що допровадило вас до такого запаморочення. А що ви згадали моого чоловіка, то між ним і мною... — вона не доказала.

— Як то між ним і вами?

— Не так, як колись. Кажучи вашими словами, моє життя і мої почуття вже не ті. Здається, чоловік нічого не знає, але я змінилася. Такі вже жінки.

— Як розуміти — такі вже жінки? Як розуміти — змінилася?

На це Кіріко не відповіла нічого і Норіфута почав обсипати її своїми поцілунками. А вона стримувала себе і довела його до даремного шалу.

Після того він тим паче не міг не потелефонувати їй.

Норіфута бачив в уяві пані Кіріко, яка прибуває наступною електричкою, та й думав про те, як цілуватиме її, і він здивувався, що в таку мить має більше втіхи, ніж під час зустрічі. Норіфута почав сумніватися сам у собі, може й справді, як вона каже, він ненормальний.

Того дня він також почав з вуха. Опріч вуха її тіло, здавалось, не має інших вад. Норіфута переходив з одного місця на інше, але пані Кіріко промиримила:

— Можна обйтися без того.

Норіфута онімів. А вона відпружилася. Так було, здається, й тоді, коли вони вперше стали обіч. І тепер, коли він збагнув стражданну болість пані Кіріко, несподівано з його очей потекли нестремні слізки. Він подумав, що це мабуть розлучення. Але в цих жорстоких словах жінки відчувалося, що Норіфута зробив те, чого не робив її чоловік.

ЗЛИВА

На другому поверсі добре було чути, як унизу, у дитячій кімнаті, четверо дітлахів бавляться в «двадцять запитань». По черзі хтось один був ведучим, він писав загадане слово і перевертав папірець додолу. Як на дітей слова були прості. Сенс гри полягав у тому, що за кожне відгадане слово отримувалося очко, і вигравав той, хто набирав найбільше очок.

- А тепер — мінерал, — сказав ведучий.
- Рідина?
- Так, рідина.
- Вода?
- Так, це вода.
- Чи вона тепер шумить?
- Так, вона тепер шумить.
- Чи той шум краплями?
- Так, молодець.
- Злива.
- Так, злива... Відгадано.

Слово відгадано за чотири питання.

— Пані, то Фуміо щойно відгадав зливу, чи не так? Молодець! — це на другому поверсі Тосіко Хідака говорила через перегородку до сусідньої кімнати. Перегородок було дві, бо кімнати розділяв коридор на три сяку¹.

- Жах, яка злива чи ж ні? — відповіла Сідзу Нумао.
- Я кажу, що маленький Фуміо-цян² відгадав слово.
- Але ж сусідів Ітару-цян сказав про краплі і тим на-вів Фуміо на правильну відповідь. Він поступився першістю нашому хлопчику. Ітару мабуть здогадався, що то злива, бо сказав про шум крапель.
- Хіба?.. Він тільки сказав, чи вода шумить, а хто там зна — дощ чи злива?
- Шумливий дощ — це, мабуть, і є злива.

¹ С я к у — міра довжини, 30,3 см.

² Ц я н — пестлива приставка до імені.

— Е ні, шум дощу різниеться від шуму зливи. Таки добре різниеться.

— Це, мабуть, наш Сін'їці був ведучим. Він і загадав таке слово, як злива. А Ітару-цян міг знати це від самого початку.

Тосіко нічого не сказала на таку владну відповідь Сідзу. Бо ж не заводити сварку через те, як різниеться злива від дощу. Справді, у дитячій кімнаті було чути голосний шум зливи. А втім, важко сказати, чи то злива, чи такий собі дощ, просто з дірявої ринви гуркітливо падала вода.

Тосіко подумала, яка та Сідзу все-таки неввічлива, адже її слова треба було розуміти як комплімент. Гм, а чи Сідзу бува не подумала, що Тосіко кепкує, бо господина знала, що давно пора полагодити дім, обшарпаний від ринви до останнього закутка. Чи їй не подобається, що син, учень п'ятого класу, загадав таке слово, як злива.

Тосіко і Хідака, молоде і ще незареєстроване подружжя, винаймали в Нумао кімнату на шість дзьо, яка була на другому поверсі. Обоє працювали. На долішньому поверсі свого дому Нумао тримали магазин канцелярських товарів, тому що неподалік була початкова школа, то якось зводили кінці з кінцями. Але потім Нумао щораз частіше відлучався з дому і бозна-де ночував, а Сідзу, мабуть, не дуже хотілося дбати про новий товар, та й за те, що було, вона багато не брала, отож виторг піду pav. Сідзу, як на теперішні часи, вважала молоду пару Хідака надзвичайно гарним подружжям, але ставилася до них не завжди однаково — то по-заздрому доброзичлива, то ревниво зла. До недавна в кімнаті на вісім дзьо спав тільки Нумао, а Сідзу з двома хлопчиками на ніч тулилася внизу, в магазині, на вільних шести дзьо. Вже опіля там вимостили вузьку дощату підлогу, на якій ледве вміщався столик. Відтоді, як Нумао не приходить ночувати додому, Сідзу спить у горішній кімнаті на вісім дзьо. Діти внизу. Голосне хропіння Нумао навіть заколисувало молодих Хідаків, а коли Сідзу вже, на їхню думку, заснула, несподівано з-за фусуми почувся її голос, що неабияк налякав Тосіко.

— Тосіко-сан, Тосіко-сан, я часто думаю, чи коханка Нумао бува не ота жінка, що часто приходила до вас у гості?

— Тепер вона зовсім не приходить.

Токіко — дівчина, що працювала в тій самій установі, що й Тосіко і Хідака, і молода жінка мала підозру, що

Токіко зустрічається з Хідакою. Саме тому, що останнім часом вона не приходила до них у гості.

І тепер, проти ночі, Тосіко якраз пошепки говорила про причину свого плачу. Ті несподівані слова Сідзу, ма-буть, дуже вразили його, бо він обіруч зіпхнув голову То-сіко зі своїх грудей. Тосіко, як і він, не озивалася.

— Ти злякалася отих слів господині, хіба ні? — мовив Хідака.

— Якби моя дитина, як ото в господині, ходила вже до п'ятого класу, то, про мене, роби собі що хочеш. Так-так, я кажу тобі, що думаю. Як же інакше, коли ти вже дозволяєш собі таке. Хоч ще не минуло й року, як ми разом... Господи-ня знала, що казала. Токіко-сан дуже легковажна жінка.

— Ага. Ти бойшся так само, як й господиня. Згадай, яким голосом вона казала ці слова.

Після того Сідзу вже не заводила мови про Токіко. Коли Токіко приходила до Тосіко, то розмовляла й з Нутою. Та й не скажеш, що Сідзу мала явні підоозри до свого чоловіка.

— Набік, — Хідака сказав це до Тосіко якраз після «зливи». Четверо дітей ще бавилися в «двадцять запитань». Тепер Фуміо, що відгадав зливу, був за ведучого, але він потребував допомоги, бо ходив щойно до другого класу початкової школи.

У нічному місті пронизливо вила сирена швидкої допомоги. Її голос підходив щораз ближче, і здавалося, що насувається біда.

— Це страшно! Нині вже третій раз чую таке, — про-казала Тосіко вголос, щоб почули в сусідній кімнаті.

— Наприкінці року на вулицях трапляється багато випадків. Люди квапляться, гонять машини, як дурні, — страшно й подумати. Якщо їде швидка допомога, то знай, що когось переїхали. А до хворого — рідко. В такий дощ слизько, — каже Хідака.

— Те виття наструньює всю душу. Здається, що літа летять швидко-швидко.

— Ти собі балакаєш коло теплого котацу¹. А когось переїхала машина.

Тосіко стишила голос:

¹ Котацу — кімнатна жаровня, вкрита ковдрою, основний засіб опалення в традиційних японських будинках.

— Доброго мало. В новому році, мабуть, доведеться піти з роботи. Ти ж сам був казав, що в фірмі здавна ведеться, що коли поберуться двоє працівників, то один звільняється зі служби. І хіба не Токіко роздзвонила про нас на всю фірму?

— А все-таки півроку ніхто нічого не знав. Нам таки вдалося!

— Що там вдалося! Коли подумаю, що в новому році треба йти з роботи, то в моїх грудях озивається виття швидкої допомоги.

Сирена швидкої допомоги поволі стихала вдалини.

Перегодом Сідзу знову озвалася з протилежної кімнати:

— Тосіко-сан. Ви чуєте? Що за біда, що попри наш дім так часто їздить швидка допомога? І знаєте, це вже давно. Щоразу, коли чую те страшне виття, набігає мені думка, чи не було б ліпше, якби мій чоловік попав під машину та й віддав Богу душу чи став калікою.

— ...

— Якби був kalіko, то принаймні пішов би за сторожа магазину.

Хідака і Тосіко дивилися одне на одного. Молода жінка не мала сили відривати очей від чоловіка.

— Тосіко-сан, ви спите? — запитала Сідзу.

— Ні, ще заскоро. Допіру двадцять на десяту, — замість неї відповів Хідака.

— То можна до вас на посиденьки?

— Будь ласка, — знов-таки відповів Хідака.

Тосіко бездумно дивилася в бік фусуми, а по цих словах перемінила позу під коцом біля котацу.

Сідзу ввійшла й сіла біля котацу, де віч-на-віч сиділи Хідака і Тосіко.

— Хідака-сан, з нового року я хочу здати й сусідню кімнату на вісім дзьо, але... Чи не порадите когось, якщо це путня людина?

— Пораджу.

— Але знаєте, я не хочу такої квартирантки, як Токіко.

— Вона мешкає в родичів.

— Як? У родичів? — Сідзу мовби чогось злякалася. — От і добре. А коли здам кімнату на вісім дзьо, то за ту надвишку чи й сам завдаток полагоджу ринву. Коли падає дощ, то ринва аж по шкірі дере, і навіть дітям, здається, прикро. А коли періщить дощ, то не можеш заснути.

— Може, це не така вже біда?

— Та ні, треба зробити. А коли вже хтось має поселитися тут, то, думаю, що найліпше, якби то був хтось із ваших знайомих. І таки молода пара.

— Не конче, щоб наші добрі знайомі, — мовив Хідака до Тосіко.

— На другому поверсі хай собі в мірі і злагоді господарюють дві молоді пари, а я з дітьми притулюся унизу, у тій вузькій комірці. Молодим буде добре, авжеж? О, Тосіко-сан дібрала гарний взір для ковдри котацу. Ви самі вишивали? Гарна робота.

Внизу рипнули двері і почувся схвильований голос Нумао:

— Сін'їці, Фуміо, ви дома? Ага, вдома. Щойно там сталося щось страшне. Нещасний випадок, але нічого не видко. Якогось хлопчика переїхала машина.

На голос Нумао четверо дітей припинили гру й підійшли до дверей.

— О, прийшов, — Сідзу вмить відірвалася від котацу, а Хідакам було якось ніяково.

— Та швидка допомога, що ото їхала...

Раптом здолу почувся голос Токіко. Може, Сідзу докоряла Нумао, що він посмів прийти разом з нею. А Нумао щось витлумачував.

— О, вона бездушна жінка. Бо хоч і жінка, а стояла в юрбі цікавих і дивилася, як там машина переїхала дитину. Бездушна жінка. Що хотіти від тої, що не мала дітей.

— Ах, це вже занадто! Бездушна? От тобі й на! А хіба Нумао-сан сам не дивився?

— Так, бо почув, що потерпіла дитина, то думаю, чи не моя, насилу пропхався через натовп, дійшов самого краю і бачу, що там стоїть Токіко-сан.

— Ну і як, що сталося з дитиною, котру переїхала машина? Буде жити? — питає Сідзу.

— Звідки я знаю! Я полегшено зітхнув, коли побачив, що то не наша дитина, і тільки й бачив, як її поклали в машину швидкої допомоги.

— Ага, Нумао-сан полегшено зітхнув, коли побачив, що то не його дитина... Хіба це не бездушність? — мовила Токіко до Нумао.

— Справді, — Сідзу стала на сторону Токіко, а потім вже проказала так собі: — Коли чую свист швидкої допомоги, а когось нема вдома, то не заходжу собі місця.

Токіко пішла на другий поверх. В кімнаті мовби прояснило. Токіко не озивалася, тож Тосіко промовила перша:

— Ми також чули сирену швидкої допомоги.

— Так? Мені було прикро. Несподівано вийшло так, що до кінця року я вийду заміж і оце прийшла сказати вам.

— Вітаю! А ми й гадки не мали, — весело мовила Тосіко і її милі оченята мало не взялися слізами.

— Якщо Токіко-сан буде потрібна кімната, то що скажеш, якби їм здали сусідню на вісім дзьо?

Хідака не відповів. На щоці Токіко ворушилася химерна тінь від її симпатичного носика.

Скоро сусідські діти пішли додому, а молода пара вела тиху і мирну розмову, приглушувану гомоном води, що бурхала внизу дірявої ринви.

НІМІЙ

Кажуть, що Акіфуса Омія вже не говорить ні слова. Він письменник, йому шістдесят років, та, кажуть, він уже й не пише ні слова. Йдеться, звісно, не про літературні твори, а про те, що він взагалі нічого не пише.

Язык у нього не ворушиться, права рука не діє, хоча ліва, здається, ще виявляє ознаки життя, тому вважають — якби він хотів, то міг би спробувати щось писати. Однак не пише нічого, навіть тоді, коли чогось потребує і мусить просити про послугу. Мабуть, він ще міг би великими літерами катакані¹ написати якесь просте слово. Нехай уже безмовний і непорушний, міг би передавати свої думки кострубатими знаками катакані. Принаймні не було б непорозуміння.

Хоч які б невиразні були ті слова, однаково їх легше було б зрозуміти, аніж майже непомітні порухи його безвладного тіла. Приміром, старенький Акіфуса може стулити губи так, ніби він щось смокче, або підвести руку, мовби підносячи склянку до рота, і хоч ці рухи означають, що він хоче попити, але хто скаже — чого саме: води, чаю, молока, ліків чи ще чогось? Хіба немає різниці між водою і чаєм? Якби він написав: «води» або « чаю», усе було б простіше. Зрештою, вистачило б навіть однієї літери «в» або «ч».

Хіба не дивно, що людина, яка сорок років складала слова в літературні твори, тепер, замість використати свій досвід, зовсім втратила цю можливість, краще сказати — зреклася її. А тим часом хто знає, може, згодом ці окремі літери «в» та «ч» набули б ваги славетних афоризмів чи знаменитих творів Акіфуси, а може, навіть переважили б безліч слів і творів, які він написав колись.

Я збирався висловити все це старенькому Акіфусі під час свого візиту до нього.

¹ К а т а к а н а — одна з двох японських складових азбук.

Коли їдеш автомашиною з Камакури до Цусі, доводиться проїжджати через тунель; це не дуже приємний маршрут, бо перед тунелем стойть крематорій, і ходять чутки, ніби звідти виходить привид. Нещодавно в машину, яка їхала пізно вночі повз крематорій, сів привид молодої жінки.

Оскільки я їхав удень, то все було спокійно, але я все-таки запитав про цю пригоду добре знайомого мені водія.

— Я, щиро кажучи, не мав нагоди зустрічатися з тією жінкою, але до одного з наших водіїв вона підсідала, та, власне, й не тільки до нього. Вона вже їздила і в багатьох інших машинах, тому коли я маю їхати цією дорогою вночі, то беру собі помічника, — відповів водій. Здавалося, він переповідав це бозна в котрий раз і йому воно вже обридло.

— А де це відбувається?

— Якраз отут.

— А коли в машині вже є пасажир, вона теж з'являється?

— Ну, той випадок, про який я чув, був з порожньою машиною, що поверталася з Цусі. Коло крематорію шоферові чомусь здалося, що привид уже в машині. Найцікавіше те, що машини ніхто не зупиняє, і отже, не можна точно визначити, коли саме вона сідає. Просто шофер відчув, ніби щось не так, оглянувся — а там сидить молода жінка. А в дзеркалі її не видно.

— Який жах! Невже привид не відбивається в дзеркалі?

— Хто його знає. Кажуть, що ні. Мовляв, вони з'являються тільки на людські очі.

— Тому що людські очі дивляться з душі, а дзеркало душі не має — так, напевно, вам пояснювали? — мовив я й заперечив: — А хіба в дзеркало дивиться людина, що не має душі?!

— Ну, не знаю, але це говорив не один і не двоє, — відповів водій.

— І далеко вона їде?

— Водії не тямлять себе від страху і мчать як навіжені. Тільки в Камакурі переводять подих і полегшено зітхають, коли бачать, що її вже нема.

— Отже, жінка з Камакури, так? Мабуть, вона хоче заїхати додому, в Камакуру. А хто вона, не знаєте?

— Не знаю. Кажуть тільки, що вона вдягнена в кімоно і дуже гарна з лиця. Але ніхто не зважиться обернутись і спокійно на неї подивитись.

— І нічого не каже?

— Ні пари з вуст. Могла б принаймні подякувати за послугу, хіба ні? Хоча, з другого боку, слова привида завжди віщують лихо.

Перед в'їздом у тунель я глянув на гору, де стояв крематорій. Мимоволі спадало на думку, якщо крематорій призначений для мерців з Камакури, то спалені там покійники можуть хотіти повернутись додому. Отож вони обертаються на жінку і їдуть собі машиною. Однак я особисто не вірив у це.

— Якщо це дух, то хіба він не може їхати куди йому заманеться чи з'являтися будь-де і без машини?

Дім Акіфуси Омія був відразу за тунелем.

О четвертій дня захмарене небо мало ясно-жовтий колір, очевидна прикмета весни, — а я стояв перед ворітами садиби Акіфуси і чомусь вагався.

За ті вісім місяців, відколи старенький Акіфуса став мовби жовтим привидом, я навідувався до нього тільки двічі. Перший раз, коли він тільки зліг. Акіфуса був старший за мене років на двадцять, шанований письменник зажив великої популярності, і мені було страшенно шкода бідолаху.

Ще один, навіть легкий інсульт, буде для Акіфуси останнім. Від Цусі до Камакури два кроки, і мене гризло сумління, що я барюся з повторним візитом. Не один мій знайомий покинув цей світ, поки я надумався відвідати його. Я ладен був змиритися з думкою, що таке вже наше життя. Та й марно сподіватися, що Акіфуса напише ще бодай піваркуша. Як письменник він перестав існувати. Так нерідко буває. Може, й сам того не уникнеш.

Я знов багатьох письменників, що померли наглою смертю від крововиливу в мозок, паралічу серця чи стенозу. Але я не знаю нікого, хто, повернутий до життя, був би в такому безпорадному стані, як старенький Акіфуса. Мені здається, краще б він уже помер. А старенький Акіфуса, можливо, почував себе щасливим, лишившися живим, хоч і безнадійно хворим. Утім, сторонній людині важко пові-

рити в таке щастя, важко збагнути, чи сам Акіфуса усвідомлює те щастя чи ні.

Минуло вісім місяців, як він лежить непорушно. Мабуть, мало хто тепер навідується до нього. Важко розмовляти з глухим, а з тим, хто чує, а відповісти не може, не легше. Коли не знаєш, чи співбесідник розуміє тебе і чи хоче щось сказати, то це гірше, ніж розмовляти з глухим.

Акіфуса давно розлучився з дружиною, але з ним залишилася дочка. Власне, він мав дві дочки: молодша вийшла заміж, а старша опікувалася батьком. Оскільки Томіко вела домашнє господарство, то Акіфуса, хоч і не одружився вдруге, жив спокійно і вигідно, переклавши всі турботи й труднощі на її плечі. Він був людиною сильної волі, не хотів скорятися марним пристрастям, тому й не волів одружуватися вдруге. А може, була на те й інша причина.

Старша дочка вдалася в батька: висока на зріст, з таким самим привабливим обличчям, вона не була схожа на стару діву. Тепер, очевидна річ, мала вже за сорок, але навіть не підмальовувалася і виглядала дуже просто й природно. В ній не відчувалося ні крихти похмурості чи ущипливості. Мабуть, вона втішалася тим, що всю себе до останку віддавала батькові.

Отож хоч-не-хоч гості провадили розмову не стільки з Акіфусою, скільки з Томіко. Вона завжди сиділа в головах у батька.

Мене вразило, що Томіко дуже схудла. Аж дивно, що це мене так вразило, хоча в тім не було нічого неприродного. Та в ту мить, коли я побачив за багато часу постарілу й побляклу Томіко, мені стало шкода її; я подумав, що, мабуть, таки важко вести господарство цього дому.

Розпитавши про здоров'я хворого, я не мав про що говорити далі, то й мовив:

— А ви знаєте, ходить чутка, ніби по той бік тунелю з'являється привид. Сьогодні я знову чув це від шофера...

— Невже? А я нічого такого не чула, бо ні на крок не виходжу з дому, — відповіла Томіко.

Оскільки Томіко виявила зацікавленість, я коротко розповів їй що знав, хоча й подумав, що, може, краще було б і не говорити їй про це.

— Неймовірна історія, — додав я. — В таке важко повірити, поки сам не переконаєшся. А втім, привиди таки існують...

— От якби пан Міта сьогодні, коли їхатиме додому, спробував пересвідчитися — з'являється той привид чи ні, — сказала Томіко.

Я не чекав від неї такого і відповів:

— Поки не стемніє, він не з'являється.

— Якщо ви залишитеся з нами пообідати, то й звечорі.

— Ні, щиро дякую, але я вже піду. До того ж якщо шофер не сам, а з пасажиром, то, кажуть, привид не з'являється.

— В такому разі вам нічого боятися. А батько дуже радий, що ви прийшли. Він каже: йому буде приємно, якщо ви залишитеся. Тату, може, чимось почастувати пана Міту?

Я глянув на старенького Акіфусу. Здавалося, він кивнув головою, яка лежала на подушці. А може, то був знак, що його порадував мій прихід? На його очах проступили слізози, навколо зіниць розплывлася жовтизна і видавалося, ніби зіниці проблискують зі споду тої жовтизни. А якби вони спалахнули сильним блиском, то чи не було б це симптомом другого інсульту? Я чомусь боявся, що інсульт стається при мені.

— Я засидівся у вас, та й сенсей мабуть утомився...

— Ні, батько не утомився, — запевнила Томіко. — Мабуть, не дуже приємно сидіти коло такої немічної людини, але коли приходить письменник, то батько відчуває, що він також письменник, отож...

— Невже?

Мене трохи здивувала переміна в тоні її голосу, але я вирішив посидіти ще.

— Сенсей, звісно, завжди відчуває, що він письменник.

— Відколи батько занеміг, я часто згадую один його роман. Там описано юнака, який мріяв стати письменником і щодня посылав моєму батькові химерні листи: потім він таки збожеволів і опинився в психіатричній лікарні. Йому не давали ні ручки, ні чорнильниці, ні олівця, бо то було небезпечно; йому приносили до палати тільки папір. Він сидів як пришитий і писав, писав... Власне, уявляв, що пише. А папір залишався чистий-чистісінький. Оце досі все так було і в житті, а далі вже йде батьків домисел. Щоразу, коли до нього приходила мати, він просив: «Мамо,

оце я написав, прочитайте вголос, а я послухаю». Мати брала неторкнутий папір, і слізози застилали їй очі, але вона казала, що написано гарно і цікаво, ще й лагідно усміхалася. Та він просив почитати вголос, і мати читала з чистого паперу. Вона вдавала, що читає написане, а сама вигадувала якусь історію і розповідала йому. Потім вона стала розповідати синові його біографію, а божевільний думав, що мати читає спогади, які він написав у лікарні. Його очі сяяли від щастя й гордості. Мати не знала, розуміє він чи ні, що насправді відбувається. Та щоразу, коли вона його навідувала, все повторювалося. Потроху вона набула навику, і вже і їй самій здавалося, що вона справді читала синові твори. Мати почала пригадувати навіть те; що давно забула. І чим далі, спогади сина видавалися їй все цікавішими. Він допомагав матері провадити розповідь, і виходило так, ніби він знов і знов переробляв твір, і вже важко було збагнути, чи то твір матері чи сина. Та й мати, коли оповідала, зовсім забувала, що син утратив тяму. Коли він безмовно слухав її, не можна було збагнути, божевільний він чи ні. В таку мить і мати, і син були щасливі, мовби їхні душі зливалися воєдино й підносилися на небо. Мати завзято читала з чистого паперу, бо леліяла надію, що синові проясниться в голові і він одужає.

— Це ви розповіли про роман «Мати читає»? Це один із шедеврів Омія-сенссея. Незабутній твір.

— У романі сина названо Кадзуюто, але в спогаді його дитинства вплетено багато чого з моїх і сестриних дитячих років.

Я вперше чув про це.

— Мене часто непокоїть думка — навіщо батько написав цей роман? Відколи він занеміг, цей роман жахає мене. Звичайно, він ніколи не був божевільним, та й я не зуміла б, як та мати, читати його ненаписаних романів, але мені здається, що батько пише в голові нові твори.

Мене вразило, що Томіко осмілюється говорити про це вголос, адже старий Акіфуса, мабуть, її чує. Я не знав, що відповісти.

— Сенсей встиг написати багато чудових творів, отже, аналогії з молодим літератором бути не може.

— Ви так гадаєте? А у мене враження, що батько й тепер хотів би творити. Я не здатна писати замість батька.

Але часом думаю: от якби створити роман під назвою «Дочка читає»...

Мені здавалося, що це говорить не дочка, а якийсь вампір. А що коли вона, живучи разом з батьком, подібним до привида, ввібрала в себе частину Акіфусової душі? А коли Акіфуса помре, чи не напише вона страшні спогади? Я сказав:

— Чому ви не спробуєте написати спогади про сенселя?

Я не додав — «поки сенсей живий». Несподівано загадалися мені слова Марселя Пруста. Один аристократ спалюжив у своїх спогадах багатьох покійних людей, і письменник сказав: «Скоро я помру. І буду радий, якщо ніхто мене не згадає. Бо я вже не зможу відповісти». Але Акіфуси й Томіко все це не може анітрохи стосуватися. Вони не чужі одне одному, і може, крім того, що вони, батько і дочка, мають якусь спільну таємницю.

Мені прийшла в голову думка; а що якби Томіко уявилася себе батьком і спробувала написати про нього?

Невідомо, що з того вийшло б — марна розмова чи трагічний твір, але це була б розрада для обох. Акіфуса німий, як чорна ніч, і, може, хоч цим вона врятує його від словесного голоду. А словесний голод нестерпний.

— Сенсей, звичайно, зрозуміє і оцінить те, що напише Томіко-сан. Адже ви справді могли б написати спогади про батька і прочитати їх йому.

— А чи буде це батьків твір? Хоч до деякої міри?

— До певної міри так, безперечно так. Решту знає тільки Бог і ви обоє. Ліпше хай це буде за його життя, ніж по смерті. Якщо все піде гладко, то ви створите щоденник літературного життя нинішнього Акіфуси. Хоч сенсей німий, але він ще може допомогти вам і дещо поправити.

— Мені здається, що у мене нічого не вийде. Але я пораджуся з батьком, — сказала, пожвавішавши, Томіко.

Здається, я знову сказав зайве. Може, ця розмова нестерпна для безпомічної людини. Може, ми лізemo брудними пальцями в душу Акіфуси. Може, він перестав писати не тому, що бессилий вивести хоч одну літеру, може, він онімів з глибокого горя чи тяжкого каяття. Я можу повірити, що таке затяте безслів'я викликане болісними переживаннями.

— Батько каже, щоб я приготувала саке для Міти-сана, — промовила встаючи, Томіко.

Я глянув на Акіфусу — він не озивався ані звуком.

Томіко пішла, і ми залишилися самі, а обличчя Акіфуси було звернуте до мене. Чи він хоче щось сказати, чи думає, що гість сподівається почути від нього хоч слово? Треба заговорити з ним.

— Вчителю, що скажете про нашу розмову з Томіко?

—

— Це може бути ще разючіший твір, ніж ваш роман «Мати читає». Я відчув це в розмові з Томіко-сан.

—

— Ви, вчителю, не написали ні автобіографічного роману, ні автобіографії, то, може, хай такий твір появиться з-під пера іншої людини. Сам я не написав ні слова про себе, та й, мабуть, не вийшло б. Якби я був німий і міг писати, то це, може, було б для мене втіхою і голосом життя, хоч до цього ще треба бажання.

—

Томіко прийшла з саке і закускою.

— Прошу пригощатися.

— Дякую. Пробачте, що п'ю перед сенсеєм.

— Хвора людина воліє на це не зважати.

— Нашу недавню розмову я спробував продовжити з сенсеєм.

— Я підігрівала саке і думала, що, мабуть, було б цікаво, тепер, коли матері вже не стало, описати батькове кохання. Він розповів мені все, нічого не приховуючи. Дещо він уже й сам забув, а я пам'ятаю, отож... Коли батько занеміг, до нього прийшли дві жінки. Міта-сан, мабуть, знає про це?

— Знаю.

— Чи тому, що батько зовсім нерухомий, чи через мене, але вони більше не приходять. Про них я також багато знаю, бо доводилось чути.

— Але ви, мабуть, не знаєте всього того, що знає сенсей.

Томіко-сан це, здається, не сподобалося.

— Не думаю, щоб батько говорив неправду, та й я почала розуміти батькову душу, — сказала Томіко і встала. — Спробуйте самі запитати батька. А я тим часом попораюся на кухні.

Коли Томіко вийшла, я взяв склянку. Перед розмовою з німим співбесідником треба підкріпитися саке.

— Кохання сенселя тепер перейшло до Томіко-сан, чи не так? Що воно, власне, значить — наше минуле?

—

Я сказав «минуле», бо боявся слова «смерть». Але поки старенький Акіфуса живий, те кохання, мабуть, залишиться з ним. А може, тепер це вже їхній спільній набуток?

— Ідучи сюди, я думав, що учитель міг би писати катаканою, та не пише ні літери — чи тільки тому, що не бажає? Коли треба щось попросити, от хоча б води чи чаю, то можна написати «в» або «ч».

—

— Чи, може, ви не пишете ні літери з якоїсь поважної причини?

—

— Мабуть, так. Літер «в» і «ч» було б досить, аби сказати про якусь свою потребу. Саме так каже мала дитина, хіба ні? Якби сенсей з почуття подяки писав навіть одне тільки «д», і писав його саме панні Томіко, яка б це була для неї радість.

—

— Може, та літера «д», сповнена великої любові, звучала б у сто крат сильніше від усіх романів сенселя за сорок років праці.

—

— Вчителю, чому ви мовчите? Чи ви вже не можете витиснути з себе хоч щось подібне до звуку «д»? Спробуйте написати «а».

—

Я вже хотів був покликати з кухні Томіко, щоб дала олівець і папір, але вчасно стримався.

— Це вже занадто. Пробачте мені за нечесність.

—

— Пробачте, що я розтривожив німого сенселя.

Томіко потелефонувала з сусіднього рибного магазину і замовила машину.

— Батько просить, щоб ви часом приходили побалати.

— Гаразд.

Я сів у машину.

— Ще не зовсім споночіло, та й у машині є пасажир, то, гадаю, привид не з'явиться, — мовив шофер.

Коли виїхали з тунелю і проїздили повз крематорій, машина враз помчала як на крилах.

— Що — привид?

— Так, привид. Сидить поруч з вами.

Я поглянув набік.

— Не лякайте. Це погані жарти.

— Та ні, він тут.

— Не морочте мені голову. Йдьте тихіше.

— Але ж він сидить. Хіба не бачите?

— Ні, не бачу. Я не бачу, — відповів йому, а самому мороз пішов по шкірі, але я, мов хизуючись своєю силою волі, сказав: — Якщо він справді сидить, то, може, з ним побалакати?

— Не жартуйте. З привидом не можна запанібрати, бо буде лихо. Я сам не свій від страху, сидіть спокійно. Країще мовчки довеземо його до Камакури.

愛

す

る

人

達

ЛЮБОВНІ НОВЕЛИ

МАМИНЕ ПЕРШЕ КОХАННЯ

1

Саяма сказав Токіе, своїй дружині, що тепер Юкіко не повинна ні мити, ні прати, бо по такій роботі погано лежатиме пудра і дівчина не матиме гарного вигляду під час шлюбу.

Токіе повинна припильнувати, вона ж сама жінка. Але цього він уже не казав, адже Юкіко — дочка його давньої коханої.

Дружина кивнула без тіні незгоди.

— Добре. Нехай піде зо два рази до косметичного кабінету, там її попудрять і вона трохи звикне до косметики.

Потім покликала Юкіко.

— Юкіко-сан, поки що не треба нічого ні мити, ні прати. Бо на весілля будуть негарні руки, як то пишуть у журналах... Кажуть, на ніч добре мастити руки сметаною й натягати рукавиці.

— Ага.

Юкіко саме вийшла з кухні й витирала руки. Вона слухала, вклякнувши на порозі. Навіть не знітилася, тільки кивнула головою, підвелаєсь і пішла знову до кухні.

То було позавчора... А нині обід варила знов-таки Юкіко.

Так думав собі Саяма, тож заглянув до кухні — Юкіко зачерпнула мисочкою окропу й язиком, як кішка, куштує й солодко жмуриється.

Саяма не витримав і підійшов до дівчини.

— О, з тебе буде добра молодиця. — Він торкнувся її плеча. — Про що ти думаєш, коли куховариш?

— Коли куховарю?.. — Юкіко запнулася.

Юкіко любила варити, вже з третього класу гімназії допомагала Токіе, а торік, як закінчила школу, то ніби зовсім перебрала до своїх рук кухню, і не раз можна було почути, як Токіе просити у неї поради:

— Юкіко-сан, прошу глянути сюди.

Тепер, коли Юкіко мали видавати заміж, Саямі чомусь спало на думку, що страви Юкіко мають достоту такий самий смак, як страви Токіе.

Так буває не лише між матір'ю й дочкою чи між сестрами. Саяма згадав своїх двох старших сестер. Тоді вони ще жили в селі, перед заміжжям дочкам казали куховарити, щоб училися. Страви молодшої сестри завжди мали солодкавий присмак і з неї кепкували.

Коли Саяма навідувався до села, то страва, яку готувала старенька мати, була приємна, хоч тепер йому зовсім не смакувала. Але він нічого не казав. Мабуть, теперішній смак його кухні Токіе принесла з рідного дому. Юкіко минало шістнадцятий, коли прийшла в дім Саями, і скоро перейняла смак дружини. Й з ним вона йшла заміж. Дивно та й годі... — втім, так буває не тільки зі смаками.

Цікаво, чи смаки Юкіо припадуть до вподоби нареченому Вакасугі?

Думки про Юкіко розчулили Саяму.

Він зайшов до покою, глянув на годинник з пташкою і майже вигукнув:

— Ой, скоріше давайте обід, бо мій поїзд відходить три хвилини по першій.

— Уже дaeмо.

Юкіко спішно принесла обід, а тоді вже покликала служницю, яка за хатою кришила деревне вугілля.

Юкіко також сіла до столу й прислуговувала Саямі та Токіе.

Саяма глянув на руки Юкіко. Не скажеш, що вони дуже огрубли від кухонної роботи. Мабуть тому, що білі, а головне — молодість. Цнотливо лагідна шия, здавалось, паше теплом.

Раптом Саяма засміялася. Дружина здивовано звела очі:

— Що сталося?

— Он, Юкіко з перснем.

— То й що? То ж від заручин. Його подарував їй наречений, і я сама сказала, щоб вона носила його.

Юкіко почевроніла, як рак, збентежено зняла перстень і схovalа його під дзабутон¹.

¹ Дзабутон — подушка, на якій сидять на підлозі в японському домі.

— Пробач, пробач мені. В тім нічого смішного, але таку вже маю погану звичку, що сміюся, коли мене щось дивує... А коли мені сумно, то на самоті я навіть рेगочу.

По таких словах виправдання Юкіко ще більше випросталася, й здавалось, вона вже не може всидіти.

Дружина так і не добрала, чому чоловік сміється, й від того було якось прикро.

Він зібрався в дорогу заздалегідь, і по обіді відразу виїшов. Юкіко вже чекала на нього коло брами з течкою.

— Ну, я пішов. — Він простягнув руку, але вона сумни-ми очима глянула на нього й похитала головою:

— Я проводжу вас до автобуса.

Саяма подумав, що вона хоче про щось поговорити.

Саяма їхав до Атамі, де мав вибрати готель для весільної подорожі Юкіко з Вакасугі.

Він навмисне йшов поволі, але вона не починала розмови.

— Який готель замовити? — запитав він, хоча вже не раз про це була мова.

— Який сподобається.

Поки чекали на автобус, Юкіко мовчала.

Вона ще трохи постояла й тоді, як Саяма сів в автобус, а потім опустила листа у поштову скриньку при дорозі. Вона не кинула, а легенько всунула листа, мовби вагалася.

Саяма оглянувся й з вікна автобуса побачив її спину біля поштової скриньки. Він подумав, чи не ліпше було б видати дівчину заміж десь у двадцять два — двадцять три роки.

На конверті була чотирисенова марка. Цікаво, кому вона посилає його.

2

Готель для весільної подорожі можна замовити телефоном чи листом. Токіе так і радила чоловікові. Але Саяма сказав, що в дорозі він собі поміркує над сюжетом нової п'єси.

Юкіко, відколи пам'ятає себе, — і тоді, як поневірялась у вітчима, і тоді, як її взяли до себе Саями, завжди була мовби дармоїдкою. Якби то хоч на утриманні родичів, а то в якомусь дивному становищі. Мабуть, почувалася, мов у в'язниці.

І тепер, коли вийде заміж, чи не вперше матиме своє життя і свій дім.

Завтра Саяма виявить їй своє піклування тим, що сам збудить її вранці, у день шлюбу, — хай ще сильніше відчує, що вільна і незалежна. А готель треба брати такий, щоб був простір ясного неба й виникало враження, мовби ти вийшов з темниці на вільне поле.

Південні готелі Атамі з відкритим простором на море та мис — це саме те, що треба. Ale може в дуже розкішному готелі або там, де багато весільних пар, по-дитячому соромлива Юкіко почуватиметься ніяково. В тих новомодних флігелях на взір чайніх будинків, що з'являються останнім часом, мабуть не сковатись від чужого ока.

Врешті він обрав готель, що мав флігель у стилі старовинних орендних особняків. Вони були розсіяні у великому саду, що розлігся на горбах і переходить у гайок. Водограї й ставки також мали природний вигляд. Це було тихе місце. В такому флігелі спокійно, як у рідній хаті. Навіть ванна є. І добре, що гори близько.

Саяма заглянув заходвору в один з таких флігелів і подумав, що тут трохи затемно. Ale відразу вирішив зупинитися на ньому й повернувся до своєї кімнати в головному корпусі.

Він мав намір днів зо два відпочити від усього, то не взяв з собою жодної книжки. Та по двох годинах неробства вже нудився.

— Отак-то. Вже й набридо, — пробурмотів собі під ніс.

А втім, чим особливим він сушив собі голову в інші дні, що надавало йому ваги ділової людини?

На кіностудії мав не так багато роботи. Хоч йому ледве перейшло за сорок, як сценарист Саяма вже потрапив у синекуру¹. Не мусив щодня ходити на роботу.

Справа стояла так, що з огляду на свій великий досвід екранізацію неціавих романів він міг накинути своїм молодшим колегам, а сам тільки б наглядав, та й писав би те, що хотів, і здавалося, міцно стояв би на ногах.

Та по суті він вже перестав бути штатним сценаристом. Кіностудія тепер не мала з нього великої користі.

Саяма, звиклий до бурхливих змін у кіно, останнім часом почувався неспокійно: він, як та сполохана кінозірка вже в літах, коли доводиться переходити на ролі старих жінок, думав про дальнє життя.

¹ С и н е к у р а (лат. sine cura — без турбот) — добре оплачувана посада, на якій майже нічого не треба робити.

Він вагався: чи триматись посади сценариста, чи покинути кіно й вернутися до драматургії, з якої починав?

Один великий театр замовив йому п'єсу для вистави на лютий наступного року, і Саяма подумав, що це слушна нагода змінити своє життя, бо до театральної роботи давно не брався. В курортному готелі він хотів спокійно подумати над п'єсою.

Але всі зусилля були даремні, в думках перебігали тільки уривки сцен з кінофільмів, які писав нашвидкуруч. То було як примара минулого, бо в тих сценах виступали кілька кіносірок, про яких сьогодні вже ніхто не знає, де вони й що роблять.

Він намагався зліпити все те докупи, та виходив трафаретний кіносюжет, така собі банальність, і в цю мить йому стало шкода своєї розтраченої молодості.

А коли спробував міркувати інакше, ніж штатний кіносценарист, то така нудьга огорнула душу, аж не міг всидіти на місці.

— Може викликати дружину? — розсміявся Саяма і почав голитися.

Токіе була на одинадцять років молодша від нього, але вміло посідала своє місце в родині. Вона майже забула про свою молодість, і всі її помисли були про дітей. Саяма вважав, що це відповідає законам природи. А такого, як він, котрий у своїй роботі мусить змагатися з молодими навіть тепер, та й надалі, природа колись, мабуть, покарає.

Саяма згадав, що мати Юкіко — Таміко — вже в тридцять два чи тридцять три роки була така виснажена, аж здавалось, її суглоби ось-ось розсипляться.

Одного разу вони зустрілися. Вже минуло понад десять років від їхньої останньої зустрічі. Вона тоді сказала:

— О, ви досягли багато. Я також рада.

Ці слова прозвучали так щиро і так несподівано для нього, що він навіть не заперечив. Вона ще докинула:

— Я завжди дивлюся ваші твори. Часто й дочку беру із собою.

Такого Саяма зовсім не сподівався, а від слів «ваші твори» навіть зніяковів. Він тільки екранізував чужі романни, а скільки там було того «ваші твори» в інтерпретації на екрані? Та й сценарії писав на замовлення, а не з власної волі. І слова про кінофільми як про «ваші твори» пролунали як на сміх, а не похвала.

А що обставини не вимагали захищати амбіцію сценариста, то він аби змінити розмову, запитав про її дитину... Та дитина — Юкіко, яку тепер видає заміж.

— Шість років тому стався такий випадок. Токіе з дітьми поверталася з магазину, коли бачить — коло брами стоїть якась жінка й оглядає їхній дім.

Токіе подумала, чи не піти заднім виходом. Але незнайома, побачивши господиню, раптом кинулась утікати, мов кіт, що вкрає шмат м'яса. Та вона не добігла до дороги, а похилилася на чиюсь огорожу й там уклякла.

Злякані дружина розповіла про це чоловікові:

— Ану піди, поглянь.

Саяма подумав, може, та жінка має якісь справи до кіностудії. Та коли вийшов, там уже нікого не було. Він запитав Токіе, що то була за жінка.

— Чогось підозрілого в неї не було, але вона, здавалася, хворою.

— Хворою?

У цю мить їхню розмову перервав жіночий голос знадвору. Токіе переглянулася з чоловіком і вийшла, а повернувшись, геть змінилася на обличчі.

— Ти знаєш, це Таміко-сан.

— Таміко? — він зірвався з місця, а Токіе його спинила:

— Ти що, хочеш побачитися з нею?

Вона глянула на нього так гнівно, що він аж відступив назад.

— Га? Що?..

— Паталаха, — фуркнула Токіе, і коли він намірився йти, вона гукнула дітей і вийшла з ними тильними дверима.

Саяма стояв розгублений. Почувався винним перед дружиною, але й був сердитий на неї.

Справді, хіба це не безвольність, коли ні сіло, ні впало з'являється кохана, що колись покинула його, а він мало не біжить і готовий запросити до хати. Для дружини це, мабуть, нестерпна образа.

Але Саяма подумав, що та жінка, певно, потребує грошей, хоча почуття давнього кохання ані ворухнулося в серці.

Він побоювався, що гостя могла почути викрики дружини, тож прибрав поважного вигляду.

Саяма несподівано й для себе привів гостю до свого кабінету.

— Ваша дружина, мабуть, має мене за нахабу, — кілька разів повторила Таміко. — Якби вона не завважила мене там, то нині я, певно, й не побачила б вас. Останнім часом я кілька разів приходила під вашу браму, але не заходила, щоб спавді не здатися нахабою.

Таміко так принижувалася, що жаль було на неї дивитись. А Саяма був для неї дорога й близька людина. Виходило, що не тільки на словах, а й на ділі він для неї найдорожча людина.

Саяма був під враженням, мов би вчинив Таміко щось зло, ще й поводиться зухвало.

Він поцікавився, як ся має Таміко. Вона докладно розповіла про себе. Чоловік, за якого перше віддалася, занеміг на сухоти, тож вони поїхали в його село. Там вона чотири роки доглядала хворого, аж до його смерті. П'ять років тому вона вдруге вийшла заміж, за теперішнього чоловіка, Негіци, взяла з собою і єдину доньку. Вона говорила таким тоном, мов сповідалася перед близькою людиною, здатною її зрозуміти.

— Ох же і намучилася я! То була моя кара... Тоді я сама випустила своє щастя, то що вдієш, терпи. У гірку годину я згадую вас, і тоді мені дуже прикро. Сама винна.

То кара їй, що покинула його. Якби вийшла за нього, то, мабуть, була б щаслива, казала Таміко.

Негіци був гірничим інженером, певний час тинявся по Кореї, а коли вернувся додому, то брався до різних маєтків. Якщо йому щастило знайти десь роботу, то незабаром його виганяли, бо був дуже зарозумілий. Таміко часто навіть не знала, де він, тож іздila по шахтах і шукала свого чоловіка. Нарешті, думала вона, осядутъ у Токіо. Тут він посылав її на заробіток у пивнички, та тільки трохи збереться грошей, як він знову кудись повістється.

За довгі роки поневірянь Таміко стала живою руїною, а серце її нирки були вже такі слабі, що лікарі дивувалися, як вона ще тримається на ногах і навіть працює. Й нині, коли втікала від Токія, в очах потемніло і вона впала безсило. Їй здається, що колись вона впаде і вже більше не встане.

На обличчі Таміко не було ані крихти рум'янцю, руки кісталі від сухі. Волосся поріділо.

Таміко сказала, що остаточно вирішила розлучитися з Негіци.

Потім вона попросила позичити їй п'ятсот єн, бо хоче відкрити чайну, аби якось вижити з дочкою.

Хтозна чи за п'ятсот єн можна купити добру чайну, засумнівався Саяма. Та й чи зможе вона вистояти серед таких же підприємців, що плодяться, як мухи? Й чи з таким здоров'ям вона витримає?

А Таміко відповіла:

— Один чоловік по сусіству має гарну чайну, хоче повернутися на батьківщину й каже, що якби я взялася до цього діла, то продав би мені зовсім дешево, разом з товаром, тож я могла б почати від завтра. Та й дочці це сподобається, бо вона ненавидить вітчима.

— Скільки їй?

— Минає тринадцятий. Скорі закінчить школу, тоді зможе допомагати в чайній.

Потім Таміко почала захоплено розповідати, яка та чайна йде вона.

Саяма відповів, що не має таких грошей. Може, якби спробував, то десь би нашкріб, але зараз не має.

Таміко, що вважала, ніби Саяма «досяг багато», здається, не вірила йому. Але засоромилася та й розплакалася. Її взяв жаль, що не змогла позичити грошей і з самого початку дісталася відкоша. Вона здавалася знесиленою до краю.

Вони не були фізично близькі, то вона могла бути не байдужа йому.

Саяма знову поцікавився дитиною. З думкою про те, що та вдалася у молоду Таміко, він запитав:

— Подібна до тебе?

— Ні, здається, не дуже. Вона має великі очі, і всі кажуть, що гарна. Треба було взяти її з собою. Юкіко добре знає вас, бо після фільмів я часто розповідаю їй про вас.

Саяма скривився. Дружина, Токіе, ще не повернулася, й він переживав, бо пішла з дітьми.

Таміко далі розповідала про свою скруту й про те, що її дороге минуле. Раптом вона діткливо мовила:

— Саяма-сан, серйозно...

Він не розумів, що вона має на увазі. Чи своє бажання розлучитися з Негісі і з допомогою Саями придбати чайну? Чи те, що прийшла сюди лише задля того, аби побачитися з ним?

Таміко посиділа зо дві години.

Токіе повернулася надвечір. Перший погляд на чоловіка заспокоїв її, то вона й не докучала йому розпитами про гостю. Він розповів їй усе про Таміко, сказав, що приходила просто так.

- Все-таки посміла просити грошей. Позичиш?
- Звідки, як нема... Де ти ходила?
- Була в парку з дітьми.

3

У готелі, на гарячих водах в Атамі, де він залагодив весільну подорож Юкіко, йому згадалися слова її матері:

— Саяма-сан, серйозно...

Вони прозвучали, як насмішка з нього. А ще як нарікання Таміко на своє нещастя з чоловіками.

І коли він допомагав ховати її, а тепер видає Юкіко заміж, то це завдяки милосердю дружини.

...А два місяці по відвідинах Таміко був такий випадок. Ввечері, коли Саяма прийшов з кіностудії, Токіе сказала:

- Нині знову приходила Таміко-сан. З дитиною.
- Що-о, з дитиною? З якою дитиною?
- Непогана дівчинка. Гарна. Гарніша від матері... Ото було б цікаво, якби виявилася твоєю дитиною.

Його трохи здивувало, що вона говорить про це так спокійно, ще й кепкує, то запитав:

- А ти запросила її до хати?
- Ато ж, оце вона щойно пішла, ввесь час розповідала про себе. Слухаєш і думаєш, яка це нещасна людина. Ніяк не могла виговоритися.

Токіе, здавалося, вже не відчуває жодної неприязні до Таміко, а навіть співчуває. Їй самій, видно, було приемне це співчуття.

Саяма навіть уявили собі не міг, що Токіе і Таміко зможуть розмовляти відверто, як дві соратниці, хоча з боку Таміко вже не було загрози родинному спокою.

З почуттям, що тепер знає про ту жінку більше, ніж сам Саяма, Токіе мовила:

- Вона каже, що розлучилися з тим інженером, Негісі, чи як там його.
- Розлучилися? А, чайну, цікаво, відкрила?
- Здається, ні.

Токіе назвала її справжньою жінкою, що думає й про майбутнє єдиної дитини. Відтоді Таміко не навідувалась, але за півроку він випадково зустрів її на Гіндзі.

Вона йшла за ним, як і колись, рада зустрічі.

Він згадав, що дружина хвалила її дитину. Таміко засяяла усмішкою й сказала, що хоче, аби він також побачив дочку, і тут же почала шукати таксі.

— Так відразу? — знітився Саяма, мовби його тягли силоміць.

А Таміко мовила:

— Ми там самі, не турбуйтеся.

У хаті одного з завулків кварталу Адзабу за тесаним столом сиділа над книжкою Юкіко, вдягнена в матроску. Мабуть, навчалася в дівочій гімназії.

Мати кликнула її. Юкіко підійшла і вклонилася, як личить дівчинці, а потім знову мовчки сіла. Вся її постава мовби казала, що вона знає Саяму й без мамині рекомендації.

— Добре, добре, вчися, — сказав Саяма, а дівчинка привітно всміхнулася, кивнула головою та й сиділа собі перед гостем.

У хаті не було жодних пожитків, але прибрано, і від того ще більше віяло холодом. Саяма подумав, чи хоч було кому допомогти їй переїхати сюди. Таміко мала трохи крашний вигляд.

— Тоді я була ще зовсім дитина й нічого не розуміла, — Таміко знову завела мову про старе. — Я жила химерними мріями... А коли взялася за розум, то завжди в душі просила вашого прощення, але й на думку не спадало, що ви злакавитеся на зустріч зі мною.

Саямі було ніяково від присутності дівчини.

Мати глянула на дочку й мовила:

— Не звертайте уваги. Вона все знає... Вона навіть питає мене, чи личить нам приймати приязнь вашої дружини.

Цікаво було, як вона розповідає дочці про своє перше кохання.

— Крім мене, вона нікого не має. Чи не могла б я просити вас опікуватися нею, якби зі мною сталося непоправне? Думаю, що я досить розповіла їй про вас.

Словами Таміко прозвучали вельми дивно.

Саяма сприйняв їх за простодушну довіру. Та коли прикинути, що Таміко хтозна чи справді мала бажання з його допомогою купити чайну, то виходить, що вона про-

сить його полюбити Юкіко. Певно, що, крім двох своїх чоловіків, знала, мабуть, ще не одного й не одному була наложницею, уявляла собі, що станеться з її дочкою, коли та опиниться на вулиці.

Так чи так, а Саяма був уже немолодий. І почуття стали не такі чисті, як у юності.

Не одна жінка повчала Саяму, що стосунки між статями без близьких взаємин — то дитяча забава.

І першою з них була Таміко.

Тоді, коли вони були заручені, вона, як каже, була ще зовсім дитина й нічого не тямila. Та молодий Саяма однак не міг збегнути, чому наречена раптово охолола до нього й вийшла за іншого. Врешті, причина, певно, та, що він не домагався її близькості. Це звичайна річ, але тоді така думка дуже вразила Саяму.

Це було так, мовби якийсь приблуда у брудних чоботах розтоптив його квітку, яку він плекав і яка була йому дорога. А тепер залишилось одне — дивитися, як сліпий плотський потік підкосив його дівчину і забрав з собою.

Навіть по її втечі з тим чоловіком він зайдов до неї додому. Але Таміко знизала плечима:

— Після того, що сталося, я вже нічого не варта.

— Що сталося, те сталось. Хіба від того ти перестала бути сама собою?

Саяма казав, що думав. А Таміко скопилася й почала метушливо замітати кімнату, мов би хотіла вимести і його.

Потім Саяма шкодував, що тоді не забрав її силоміць. Справа була не в тому, хто з них дужче кохає Таміко чи хто принесе їй щастя, а в тому, що перемагає груба сила.

Зраду нареченої він вважав своїм проколом і не звинувачував її...

Студентом він організував товариство вивчення театру, а потім — і студентський театр. Одного разу замість відсутньої акторки прийшла інша дівчина. То була Таміко. Невдовзі він освідчився їй, і вона відразу дала згоду. По закінченні університету Саяма потрапив на кіностудію. Кіно — то був його ідеал, як мистецтво новіше від театру. З Таміко він мав намір дати йому новий розквіт. Він і її влаштував на кіностудію. Одружуватися не поспішав, бо від того, що вона вийде заміж, її талант хтозна чи розквітне. Йому подобалося, що він, мов цілком безсторонньо, протегує дівчину, яка вже належить йому. А одружиться вже по тому,

як вона вдало зіграє роль. Отож він був у заручинах, мов у солодкому сні. А якийсь нікчемний кіноkritик, що приходив на кіностудію в своїх справах, запаморочив їй голову, нібіто зробить рекламу, і спокусив його наречену.

Таміко народила дитину й поїхала в село, там доглядала чоловіка до самої його смерті.

Саяма був у розpacі від втрати коханої й мало не плаяв, коли в трамваї чи автобусі його рука торкалася кімоно молодої, як і Таміко, сімнадцяти-вісімнадцятирічної дівчини.

А коли він повертається з роботи, то вже нікуди не йшов, бо сподівався, що ось зараз до нього повернеться вона.

І от тепер, понад десять років опісля, Таміко сидить перед ним, а він вже не має й крихти бажання спізнати жінку, що подібна на дорешти зужиті вичавки.

Таміко каже, що ввесь час згадувала його, а в душі просила прощення, і навіть своїй доњиці, Юкіко, розповідала про нього як про дорогу людину. Але ж хто з них зрадив кохання?

А все через те, що Таміко впала в біду, а Саяма, як вона каже, «досяг багато». Це хіба що розрада в горі — у своєму смутку й жалю вона живе mrями про Саяму, бо, гадає, якби вийшла за нього, то тепер була б щаслива.

А коли й так, навіть попри її непевні сподівання, йому раптом спало на думку, що вона принаймні пронесла через усе життя те кохання й не дала згинути почуттям юності.

Зерно кохання, посіяне й забуте, таки дало плід, хоч не дуже гарний. Як же зібрати це прив'яле жниво?

І тепер Саяма подумав, що тоді, націливши на все життя Таміко, він від самого початку спровадив її на шлях поневірянь. Скільки втратив він від того, що покохав її, зазнав зради, суму й забуття?

...Саяма посидів і пішов.

Вони провели його.

Дорога йшла вділ. Юкіко ступала трохи остроронь, по-над канавою.

— Юкіко, — покликала мати, але дочка знову не підійшла.

«Мама Таміко померла. Юкіко».

Така телеграма надійшла в квітні наступного року.

— Юкіко... Отже, телеграму дала Юкіко. Дитина залишилася сама, тепер її буде тяжко. Чи не поїдеш допомогти? — сказала Токіе.

Ті п'ять звуків, «Юкіко», чомусь запали йому в душу.

Цікаво, що мала на гадці дівчинка, надсилаючи йому звістку про смерть матері. Адже в тому домі на Адзабу він був тільки раз, а потім від них не було ні слуху ні духу.

— Хтозна, коли похорон... А якщо йти до похорону, то, певно, треба взяти трохи грошей.

— Ну, що вдієш... але невже ти аж так... — роздратовано заговорила дружина. Що ж, вони не мають перед небіжкою гірі¹, який треба виконати, але, — дружина скаменулася: — Нема ради. Назвемо це останнім громадським обов'язком, так? Несподіване лихо, — мовила вона трохи усміхнено й принесла йому жалобне вбрання.

У домі Таміко були якісь люди, мабуть сусіди, та хтозна чи хтось із них знав його. Тому він покликав:

— Юкі-цян, Юкі-цян!

Вибігла Юкіко. Така метка, аж не подумаєш, що в неї померла мама.

Вона побачила його й наче дуже здивувалась, але в ту ж мить її обличчя засяяло невимовним щастям, а потім личко зашарілося.

О-о, добре, що прийшов, — Саяма аж відітхнув.

Він мовчки підступив до фігури Будди, а Юкіко за ним. Саяма поставив свічку.

Юкіко сіла в головах матері, схилилася й мовила:

— Мамцю, — тоді підняла біле рядно над лицем небіжки.

У ту мить над усе його вразила поведінка Юкіко. Вона сповістила матір про його прихід і показала йому її лице.

Саяма дивився на спокійну, жовту, як віск, Таміко.

— Гарне лице, — тихо мовив Саяма. Юкіко кивнула головою.

— Мамця...

— Що — мамця?

¹ Г і р і — персоніфіковане почуття обов'язку.

— Просила, щоб я вас не забувала, — раптом залилася слозами дівчина і затулила лице обома руками.

— Тому ти дала телеграму?

— Так.

— Добре зробила, дякую тобі, — Саяма поклав руку на її плече. — Юкі-цян, не плач, не треба. Як будеш плакати, то людям буде прикро.

Вона кілька разів згідно кивнула головою й втерла очі.

Він накинув на лицє покійної біле рядно.

Вже увімкнули світло.

Саяма не міг так відразу піти, але й стояти тут було незручно, бо опиниться в непевному становищі. Він підступив у куток кімнати, щоб трохи оббутись. Юкіко тут же принесла йому і дзабутон, і чай, і попільнничку. Вона кріпилася з усіх сил, але догоджала тільки йому, інших гостей мовби й не бачила. Вона вже не така мала, то що скажуть люди? З такою думкою Саяма попросив її вийти з ним надвір.

Але він не знов, як сказати Юкіко, що в печалі їй не ли-
чить опікуватись тільки ним, хоч вона це чинить несвідомо.

— Хто ті люди, що допомагають тобі?

— Покликати?

— Ні... Чим почастуєш людей, які залишаться на ніч?

— Не знаю,

— Конче треба щось замовити. Тут є десь ресторан?

— Є.

— То ходім.

Вони йшли вділ темною вуличкою. Саяма був сумний. Юкіко знову трималася краю канави.

— Йди посередині.

Юкіко стрепенулася і підійшла впритул до нього.

— Ой, сакура розцвіла!

— Сакура?

— Ага, он там, — і Юкіко кивнула на огорожу велико-
го особняка.

— Юкі-цян, ти мабуть не маєш грошей. — Саяма про-
стяг їй гроши, але вона не брала, мов це було щось страш-
не. — Може, будуть потрібні! — Він хотів усунути їх їй за
пазуху, але дівчина вивернулася й гроши розсипались на
бруківці.

Саяма вже схилявся.

— Я підберу! — Виразно мовила дівчина, уклякla й
залилась гіркими слозами.

Коли підвелася, то й далі ще плакала.

— То негарно, як ти не перестанеш плакати, коли повернемося додому.

Потім, уже вдома, сусіди в усьому радилися з Саямою.

Мабуть, розважили, що до Саями треба ставитися поважно або й в усьому звірятися на нього.

З села приїхав старенький батько померлої. Вбогий селянин, який одно просив пробачення, мов не знав, що тут діється.

А сусіди, щоб почуватися вільніше, наполегливо ради-ли Саямі піти поспати,

— Юкі-цян, ти також уже втомилася, вчора не спала, то йди відпочинь. Як не поспиш, то завтра зле почуватимешся. В сусідів нагорі є місце, відведи туди дядька.

Юкіко стояла і чекала обіч Саями, то він також пішов до сусідів нагору.

У кімнаті на шість татамі постелили на трьох. Скраю спала якась жінка, то Саяма ліг під стіною.

Посередині раз-у-раз переверталася з боку на бік Юкіко.

— Не спиться? — озвався Саяма, і дівчина тут же розридалася.

Він на віддалі легко обняв її за шию. Вона схопила його руку і припала до неї лицем.

Коли долоня намокла від її теплих сліз, Саяма вже нітрохи не сумнівався, що це до нього переходить сумне кохання Таміко.

— Не можеш заснути?

— Еге.

— Тобі сумно?

Юкіко похитала головою.

— Моя ковдра тхне, аж зло...

— Що-о?

Саяма нахилився й понюхав. Постіль мала сильний запах чоловічого тіла.

Він раптом відчув у ній жінку.

— То поміняймося. Тут спав хтось із чоловіків.

Вранці в крематорії Юкіко розплатилася грішми, які їй дав Саяма.

5

У день свого весілля Юкіко таки сама приготувала сніданок.

— Юкі-цян, годі! — озвалася Токіе таким тоном, як сварять дітей, аж Саяма прибіг глянути, що сталося. Юкіко лагодила бенто¹ дітям до школи.

— Не турбуйтеся, тітонько. Мені це приємно, бо вже востаннє.

Вона подала дітям бенто й мовила:

— Маєте.

Потім узяла дітей за руки й вийшла з ними з хати. Токіе глянула на них, усміхнулась:

— Це останній громадський обов'язок, пам'ятаєш?

— Так... до самого шлюбу, це й буде останнім громадським обов'язком.

— Так?.. А може, це ще не все?

...Вони взяли до себе Юкіко не так від домагань Саями, як від милосердя дружини.

Невдовзі по похороні він написав Юкіко, але лист повернувся з поміткою, що адресат вибув і його адреса невідома.

Одного разу Токіе пішла до універмагу і зустріла там у буфеті Юкіко. Та була тепер офіціанткою.

— Вона так зраділа, що я її признаю. Жаль, що покинула школу й живе в гуртожитку... Ти б запросив її перебратися до нас.

По тій розмові Юкіко прийшла в їхню родину.

Її послали вчитися в гімназію, а вдома вона щиро бралася до хатньої роботи — від догляду за дітьми до кухні. Дружина й забула, що це дочка давньої коханої чоловіка, і дуже вподобала собі дівчину.

А перед весіллям дівчину записали до родинної книги Саямів, щоб надалі вона була їхньою прийомною дочкою, — і це також з ласки дружини.

Один кравець з кіностудії, що для побічного заробітку висвітував дівчат, якось побачив Юкіко і приїхав з пропозицією. Токіе зацікавилася.

¹ Б е н т о — дерев'яне пуделько, в якому японці беруть із собою в дорогу чи на роботу рис із приправами та ін.; їжа, яку беруть із собою.

— Юкі-цян покірна, і це добре, але іноді чомусь сумна, тож добре б було видати її заміж. Та й, мабуть, не личить так довго тримати чужу дівчину, — сказала дружина.

Вакасуті, за якого сватали дівчину, зо три роки тому закінчив університет і тепер працював у банку. Він не мав близьких рідних, а для Юкіко це була добра пара.

Дівчина відповіла, що цілком звіряється на них.

Бранці в день шлюбу, коли Юкіко мала відходити з дому, по прощальному слові дівчини Токіе, стоячи за вро-чистим столом, мовила:

— Юкі-цян, якби тобі часом там було несолодко, то повертайся до нас.

Від цих слів з очей дівчини покотились сльози, вона плакала, затуливши лиць руками. Потім вибігла з кімнати.

— І нашо таке говорити?

— Ну, якби то рідна дочка, то я б не казала, — відтяла йому Токіе, — але не сказати того їй було б безсердечно.

— Як почнеш...

— Нічого не сталося. Майже кожна молода плаче, як іде з рідного дому. Гадаю, її сльози свідчать, що вона має себе за нашу дочку.

У великому сінтоїстському храмі в квартирі Ідабасі від молодого Вакасуті було чотирнадцять родичів, від молодої Юкіко — тільки двоє та подружжя Саями. У просторій затіненій шлюбній залі панував смуток.

На весільний бенкет, крім двох Саяміних товаришів з дружинами, запрошено ще з десять однокласниць молодої. Ці дівчата в барвистих кімоно дуже скрасили весілля.

Саяма, займаючи місце родичів молодої, сказав:

— Гарна молода, що й казати. Як царівна...

— Справді, коли її вдягали, я сказала, щоб трохи виповнили груди...

— Груди? Що, підмостили?

— Прикуси язика, — буркнула дружина.

Але його обсіли докучливі спогади про Таміко, й він не міг прикусити язика. Навіть озирається на вікна, чи, бува, душа Таміко не споглядає на дочку, яка з неї молода.

— Ти диви! Юкіко єсть усе, що їй подають.

— Ага. Я їй казала, щоб їла. Тепер молоді добре їдять. Думаю, було б гірше, якби не їла.

У весільну подорож вони її не проводжали. Токіе ради-ла провести до вокзалу, але Саяма був проти.

— Родичі молодої не проводжають.

Тяжкий сум огорнув їх у машині, як поверталися з весілля.

Спочатку їхали тихо, ні пари з вуст, а потім Саяма задумливо озвався:

— Весілля було дуже гарне.

— Так... Цікаво, чи цим я вже відбула свій обов'язок щодо Таміко?

— Ах, не жартуй.

— Ет... Тобі подобалася Юкі-цян?

— Подобалася, — спокійно відповів Саяма.

— Тобі було незручно переді мною, а інакше міг би ще не видавати її заміж... Ліпше побула б вона в нас ще тричотири роки. Я й не гадала, що стане сумно, — так само спокійно мовила Токіе.

— Що не кажи, а це жорстокість — видавати дівчину заміж.

— Жаль... Якби вона частіше бувала на людях до шлюбу, якби ліпше знала Вакасугі, то не було б так тяжко на душі...

— Можливо.

— Рідній дитині не хочу нікого радити. Хай сама когось покохає. Хай віддається з любові.

Старшою дитиною Саямів була дочка.

На третій день Саяма прийшов у новий дім Вакасугі та Юкіко, які вже повернулися з подорожі, щоб разом з молодими, як велить звичай, піти вклонитися сватові. Але тут на нього чекала несподіванка — в кімнаті сидів Негісі й кричав на Юкіко.

Негісі накинувся й на Саяму, мовляв, чому він видав Юкіко заміж без його відома. Певний час Негісі був вітчимом Юкіко, це так, але Юкіко не вписана в його родинну книгу, та й Таміко розлучилася з ним, отож з усіх сторін його домагання незаконні.

Негісі вліз у машину й сказав, що разом з ними поїде і до родичів Вакасугі і до свата. Саяма, щоб позбутися його, зупинив машину перед якоюсь кам'яницю й покликав у підваль на розмову. Коли повернувся, Юкіко в машині не було. Він подумав, що вийшла на кілька хвилин, та хоч скільки чекав, вона не приходила.

Він подумав, що вона могла втекти до нього, Саями, тож порадив Вакасугі повернутися додому.

Але того вечора Юкіко не прийшла і до Саяміного дому.

Чи вона щезла зі страху, що Нерісі не дасть спокою цій новій сім'ї? Чи не наклала на себе руки?

Саяма подзвонив найближчій шкільній приятельці Юкіко.

— Так, перед весіллям я отримала від неї довгого листа...

— Листа? Що вона пише?

— Чи слід говорити?

— Кажіть.

— А-а, я напевне не знаю, але чи не була вона в когось закохана?

— Що? Закохана? В кого?

— Не знаю... Але вона написала: мама її навчала, що ні шлюб, ні щось інше не може вбити першого кохання, та вона вирішила вийти заміж, як їй велять, і так далі.

— Що?

І тут Саяма заплющив очі, не випускаючи трубки з рук.

Наступного дня Саяма прийшов на кіностудію, бо мав спішну справу, а тут на нього вже з самого ранку чекала Юкіко.

Сказати, що то з його дурості чи з необачності? — Але він вирішив тепер цього не торкатися.

— Нерісі-сана вже можна не боятися.

— Та він тут ні до чого.

— Щось інше тебе гризе... Токіе сказала тобі, що як буде несолодко, то вертайся...

Юкіко втупилась у вікно.

— Тоді я думала, що ваша дружина щаслива.

Це було єдине зізнання Юкіко в коханні, єдиний докір Саямі.

Саяма й сам не знав, чи везти Юкіко до Вакасуті, чи ще куди?

У Саяміне серце блискавкою вдарило сліпуче кохання, яке від Таміко перейшло на Юкіко.

НАСНИЛОСЬ ДІВЧИНІ

I

Кухарі Кен'їці минало тридцять шостий, коли він негадано одружився.

Утім не сталося нічого несподіваного, бо парубоцтво не було його гаслом, та й справу полагодили, як годиться, через свата, але принаймні в колі його приятелів це жваво обговорювали. Може, тому, що наречена виявилася занадто гарною як на нього.

Серед його приятелів трапилися й такі, що каялись, бо зарано одружилися. Тепер усі дивились на Кухару зовсім інакше, мовляв, ти ба який спритний! Казали, нібіто на посаг дружини він нарешті почне власну справу. Всі вони були добрі приятелі, та вже давно прикидали, що Кухара так чи так відкриє власну клініку. Ні, казали інші, він цілиться на професора в альма-матер. Що не кажи, а дивно, як по одруженні Кухара привернув до себе таку увагу.

По закінченні стоматологічного факультету Кухара пішов асистентом у медичний університет. Хотів зробити ім'я, а потім набратись досвіду й, звичайно, здобути науковий ступінь. Але ж по захисті дисертації він ще довгі роки лишався в лабораторії. Здавалось, він вже забув і про практику, і про власну справу, а вирішив піти в патологі.

Кухара став взірцем дивака, який ніколи не одружиться. Навіть його давнім, ще з студентських літ, друзям годі було підступитися до нього. А що останнім часом він напустив на себе вигляду великого вченого, то й друзі почали триматися на поштивій віддалі.

Він і сам здивувався, що по одруженні привернув до себе таку увагу. Навіть давні друзі, приходячи в гості, ніби розмовляли тепер якось інакше. А коли йшов з дружиною, то, здавалося, всі, хто озирається, мають його за неабияку людину.

Кухара думав не про наслідки — матеріальні чи нематеріальні, а про те, що Харуко, народившись на світ, при-

несла з собою не тільки красу, а й щастя. Він також боявся, щоб своєю нерозважною вдачею не зранити її неторкнуту душу.

Водночас усі його приятелі дивувалися, що така дівчина, як Харуко, ледь не посивіла в дівках. Мала вигляд двадцять три-чотирирічної, хоча їй уже минало двадцять сьомий.

— Ще й тепер є закопані скарби. Отже, варто йти на пошуки скарбів, еге ж?

Кухара тільки усміхався на такі слова, що з них прозирало й заздрість, і кепкування. Він був подібний до людини, що спить спокійно, чекаючи своєї міті, й нікому не сказав, чому Харуко так пізно вийшла заміж.

Але в такі хвилини він мимоволі згадував дивні слова свата: «Згодом їй не раз влаштовували «мимовільні» побачення, й завжди хлопці з першого погляду закохувалися в неї по самі вуха».

Врешті й батьки махнули на все рукою, бо зрозуміли, що несподіваними зустрічами справу також не зрушиш, її серце опиралося самій думці про одруження. Останні три-чотири роки дівчині вже й не натякали на заміжжя.

Але сват сказав, що з Кухарою все інакше. Вони мовби випадково зустрілися в театрі. Його відрекомендували як лікаря, до якого зверталася її мати в університетській клініці. Проте то було таке ж, як і раніше, влаштоване побачення. Але цього разу вона не відхилила знайомства.

Для батьків то була радість, мов ясний день після довгої ночі.

Але Харуко наполягала, щоб Кухарі розповіли про ту давню історію... Харуко мала хлопця, який любив її без взаємності й помер.

Сват навмисне подав це як легковажну пригоду: через нещасливе кохання юнак учинив показне самогубство.

Так чи так, а Кухару здивувало, що дівчина, живучи в добрі й теплі, через якусь пригоду хотіла змарнувати свою молодість.

Звичайно, Кухара відповів, що це похвально, коли дівчина має чисті почуття... Так і до того казав не один жених.

— Я бачу, ви все розумієте... — потупив очі сват. — Якби це відбулося в давні часи, то дівчина, хоч і не безвинна, мабуть, пішла б у монастир.

І все-таки Кухара хотів почути все від самої дівчини. Не для того, аби потім визначити свою подальшу поведінку, бо вже остаточно все вирішив, та й у його віці чоловік одружується мовчки. Просто він відчував якусь насолоду в тому, що така красуня зізнаватиметься йому в своєму минулому.

2

У родині Харуко дівчат до заміжжя не тримали в чотирьох стінах. І коли дівчина, якій сповнилося аж двадцять сім років, сама йшла на побачення з тим, що сватався до неї, то для батьків це була радісна й приємна подія.

До того ж їх непокоїла думка: коли Харуко тепер не прийме пропозиції Кухари, то вже, мабуть, назавжди лишиться старою дівкою. Й батьки ходили довкола неї навшпинячки.

Кухара в її товаристві був під враженням якоїсь чарівної ніжності й ніяк не міг почати розмови про ту пригоду. А коли почав, мовляв, «сват мені казав, чому ви так довго не виходили заміж, але...» — то Харуко тільки кивнула головою, а вид споважнів, мовби вона вже давно чекала на таку розмову. Її повіки почервоніли.

Кухара побачив, що вона відразу перемінилася на безпорадну дівчину, й ніяково додав:

— Коли ви даєте мені згоду, то ваші почуття зміниться?

— Я й сама не знаю. Але, може, тому, що ви лікар.

— Тому що лікар?

На таку дитячу відповідь він отетерів. Чи вона собі клейть з нього дурника?

— Ах, так, вам лікар, мабуть, найбільше пасує, — не стримався Кухара, — бо з погляду медицини ваша відмова від заміжжя — то своєрідна душевна недуга. Але це зовсім легка й виліковна недуга.

По ній не було видно, що вона сприйняла ці слова як глузування. Дівчина мов поринула в якісь свої думки.

Кухарі аж моторошно стало: в думки закралася підозра, чи не має вона щось від мономанії або недоумкуваності.

Втім, очевидна річ, у її серці залишилася досить глибока рана, якщо через той випадок досі відмовляла всім женихам.

Спочатку треба було її розрадити, і коли той вузол сам по собі розв'яжеться, дати їй нитку розмови, яка мимоволі приведе до зізнання про ту давню історію.

Він сказав, що не має наміру порпатися в її минулому, а тільки хоче стерти його й тоді взяти шлюб з нею. Як ото кажуть, тяжко самому, легко вдвох. Він ще додав: шлункової недуги позбуваються блювотою чи промиванням.

— Справді, — кивнула Харуко. — Я також хотіла поговорити щиро. А там — як знаєте.

— Я почав цю розмову не для того, аби потім передумати, а щоб очистити вашу душу.

— Так, але... — Йому видалося, ніби вона знову пильно глянула на нього. Харуко зашарілася, потупила голову: — Даруйте за примху, але спочатку ви, може, розповісте про себе?

— Я?.. Про себе?..

Харуко кивнула. Ледь знизала плечима.

— Про що я маю розповісти?

— Як — нема про що? — Харуко була здивована. — Знаю: виправдуватись маю я, але якщо ви не маєте чогось розповісти, то це дуже прикро.

— Я й справді не маю чого розказувати.

Та вона, звичайно, не повірила йому. До того ж йому самому власні слова видалися неправдивими.

І що більше він стояв на своєму, то більше це викликало підоозру.

— Чому ви так ухиляєтесь, Кухаро-сан? У такому разі й мені важко говорити. Не знаю, що й казати.

Здавалось, двері до серця Харуко раптом зачинилися.

— Виходить, тільки на мою долю випав сум.

Того разу вони розійшлися без відвертої розмови.

А взагалі відмова Харуко була слушна.

Що й казати, нормальній чоловік, який до тридцяти шести років парубкував, таки знав хоч одну-двох жінок. Харуко міркувала за здоровим глузdom. Але може її уява сягнула поза здоровий глузd? Може, подумала, що коли він вирішив побратися з нею, хоч знав про самогубство того юнака, тó й сам має глибоку рану, через яку до трид-

цяти шести років уникав одруження? Чи не буде їхній шлюб, так би мовити, солідарністю?

Може, вирішила віддатися за товариша в біді, щоб утішати й прощати одне одному?

Так чи так, а його намір почути тільки її зізнання був нісенітницею.

І коли Харуко сказала, щоб спочатку він розповів про себе, Кухарі видалося, що його шпигнули в найболючіше місце.

Він, звичайно, не безвинне ягня, але коли зважився на одруження, то не лишав по собі жодної жінки, за якою б тужив або перед якою мав би якісь обов'язки.

Він не був ненависником жінок, та й не боявся жіночого духу, але йому якось не щастило на жінок, чи як там?

Мабуть, так уже є, що коли до певного віку чоловік не ожениться, то це ущерблює йому повагу, і врешті жінки уникають його. Може, тому він і не зчуває, як став кабінетним ученим.

Мабуть, тому його одруження з Харуко приятелі мали за несподіванку.

Сам Кухара дивився на все простіше, а як зважити на теперішні обставини, то що там за неласка в жінок, коли він врешті засяг такого великого щастя, як Харуко. Але її несподіваний удар примусив його озирнутися на минуле.

Хоч він тепер гордий і радий, що не має в чому зізнаватися їй, але хіба не виявив своєї нечесності, що відразу широ не сказав про це? Словом, він мучився думкою, що йому таки бракує щирості.

Може, в його щоденному житті є щось неправдиве?

По таких роздумах Кухара дійшов висновку, що Харуко цілком слушно не повірила йому, й стало смішно з самого себе.

Але якщо вона не зізнається йому, поки він сам не буде відвертий, то чи не вигадати якусь любовну історію й видати це за правду?

3

Отак через Харуко Кухара поринув у химери кохання. Він перебирає у пам'яті одну за одною всіх жінок, яких тільки зінав, — від подруг дитинства до пацієнток і медсестер клініки.

Це була безглузда забава. А коли намагався на місце коханої поставити Харуко, то в цих химерах не відчувається ні живих барв, ні щирості.

Так і сталося, йому не пощастило на вабець своїх вигадок витягти зізнання Харуко.

Та їй було слухати про самогубство юнака через Харуко, така собі нехитра історія.

Він і вона були двоюрідні брат і сестра, вона на два роки молодша. В дитинстві жили по сусідству, разом росли, а потім батько дістав посаду якогось начальника в провінції, то разом з родиною виїхав з Токіо. Вони листувались, а літні й зимові канікули проводили разом на морі чи в горах на лижах і були раді, що разом. У старших класах його листи вже були подібні на сентиментальні любовні послання. Потім, коли вчився в токійській гімназії, то жив у домі Харуко, й врешті освідчився їй у коханні. Вона відразу відмовила йому, бо між двоюрідними братом і сестрою шлюб неможливий. Тієї зими він уперше вибрався на лижі сам. Під час хуртовини нерозважно пішов у гори і впав в ущелину, його врятували, але від удару в груди опинився у лікарні. Там він і заподіяв собі смерть. Лишився довгий лист на ім'я Харуко. Уривки з нього були й в газетах. Якби він помер у палаті, то обійшлося б без розголосу, але він кинувся з урвища в море, то щоб не звинуватили лікарів, його передсмертного листа показано газетям, і про той випадок писали як самогубство через нещасливе кохання.

— Харуко-сан, скільки ви тоді мали років? — нарешті здобувся на слово Кухара, бо не зінав, що казати.

На загал ця історія була така банальна, що він мав сумнів, чи то не вигадка. Здається, Кухара не раз читав про таке в газетах.

Та, мабуть, усяке кохання видається трохи банальним, коли подають загальний зміст.

Звичайно, тільки від його хворобливої фантазії виникло сподівання, що коли така дівчина, як Харуко, досі не вийшла заміж, то за тим криється надзвичайна трагедія.

Щоб боляче вразити серце Харуко, досить банальної історії.

То не був шалений пал хвилевого кохання. Милі серцю спогади багатьох літ єднали їхні серця.

— Харуко-сан, ви любили його, хіба ні? — запитав він, а вона нелукаво кивнула:

— Так, якщо піти далеко назад... Але то було в дитинстві.

— Через те нещастя родичі мабуть погнівалися? — запитав він з відвертим натяком, а вона відповіла безперечним тоном:

— І дядько, і тітка не такі люди, щоб докоряти мені.

— Отже, ви свій обов'язок-гірі сповнили аж надто?

— Гірі?... А так, може то було гірі?

Але її справжнє зізнання на тім не закінчилося.

На час того нещастя вона мала дев'ятнадцять років, а за рік її вже сватали. Вона не перечила, і все вже було полагоджено, та, довідавшись про те самогубство, родичі нареченого відвернулися.

Те розірване сватання тяжче вразило її, ніж смерть брата в перших.

І, мабуть, тоді в саму душу запала думка, що вона вже не зможе вийти заміж, бо покохала Катагірі, за якого її сватали.

Може перше її кохання — саме Катагірі, а не той брат у перших. Може, саме тому, що кохала Катагірі, вона почала згадувати, чи не кохала й двоюрідного брата.

Так, вона боялася, що й друге сватання розладнається через те самогубство, та все ж іще чекала на Катагірі.

Невдовзі по формальній відмові Харуко потай зустрілася з Катагірі. Бо він обіцяв, що переконає батьків і одружиться з нею.

Харуко не мала наміру приховувати від Кухари сватання Катагірі. Якби був запитав, то розповіла б і про це.

Але по розповіді про того брата він усім своїм виглядом натякнув, що цього йому досить, тож Харуко змовчала.

Все-таки їй тяжко було згадувати Катагірі. Тим більше, саме тоді, коли посватає Кухара, вона довідалася, що Катагірі вже давно одружився з іншою, й почувалася заневаженою.

4

Наступної по шлюбі ночі в готелі, коли вони були в весільній подорожі, Харуко привидівся сон про покійного брата в перших.

Вона не добрала, чи то було в його домі в селі, чи в її родинному домі. Входить до кімнати, і раптом бачить його схиленим над столом. Вона стала як стій. Гліп — а вона майже гола. Харуко прокинулася на свій крик.

Її лице пашіло невимовним соромом.

Раптом усе її тіло пройняв холодний дрож. Вона скопила чоловіка за руку. Аж тепер, коли отямилася, що двоюрідний брат давно небіжчик, переляканана на смерть, промиррила:

— Пробач...

І досі тремтячи, вона всім тілом припала до чоловіка.

Тієї ночі їй спало на думку, ніби своїм заміжжям учинила злочин проти померлого брата, та коли повернулись у минуле, то цей сон був мов страшне перелюбство.

Але й брат у перших, і Катагірі, так би мовити, вже примарніші, ніж сон, щезли, мов далекі тіні. Пізні квіти мають тільки барви, і вона без жалю віддала Кухарі свою незмарновану юність.

Він сказав:

— Думаю, таким, як ми, що терпеляче чекають, поки знайдуть бажану пару, прислуговує сама природа. — Але Харуко не спромоглася відповісти йому чимось зі свого минулого.

А втім, притаманна їй людська чеснота переповнила вінця і, здається, принесла велике щастя в цей новий дім.

Аж ось одного разу Кухара мимоволі згадав:

— Пам'ятаєш того передсмертного листа? Чи не було в ньому чогось дивного?

— Ну, якщо ти завів про це мову, то, може, щось і було, — спокійно відповіла вона.

— Знаєш, мало б щось бути. В лікарні, де був твій двоюрідний брат, працює товариш моого товариша, я попросив його подивитись історію хвороби. Той мав страшне нервове виснаження. Більше того, був на порозі неврозу й знав про це. Здається, то зовсім не було самогубство через нещасливе кохання. Може, це сталося тому, що він не вистояв перед душевною недугою і вже не знав, що робить. А ти в тім не винна.

— Ой, що ти кажеш? Коли ти довідався?

— Вже давно.

— То чого ж відразу не сказав, а щойно тепер? — Проникливо глянула Харуко на чоловіка, і в ту мить її поїняла думка, що якби знала про це раніше, то могла б вийти заміж за Катагірі.

Вона здивовано відігнала ту думку й скривилася сумною посмішкою. А Кухара мало не вроцисто докинув:

— Але ми одружилися також завдяки безглуздю.

— Таки так.

— А ти тяжко пережила, тобі було нелегко, й на це треба зважати...

Відтоді вона почала спокійно згадувати про небіжчика. В її пам'яті ожили літні канікули на морі і зимові прогулянки на лижах.

Але тепер у ній почав щезати повів того, що називають даним природою щастям.

ЛИСТ ПРО РОДИМКУ

Дивний сон про ту родимку я бачила минулої ночі.

Пишу «родимку», а ти вже все зрозумів. Так-так, про ту родимку, за яку я стільки наслухалася від тебе.

Та родимка, що в мене на правому плечі, а радше там, де починається шия, не просто велика, а ще й опукла, не дарма ти часом брав мене на крини:

— Та вона більша від бобу. Не мацай, бо зараз пустить пагони....

А я з дитинства мала погану звичку перед сном мацати свою родимку. Коли ти вперше завважив ту звичку, мені було дуже соромно. Я аж розплакалася і вразила тебе своїми сльозами.

— Ей, Сайоко, ти знову... Не мацай, бо ще більша виросте, — не раз картала мене мати, але тоді я ще не мала й чотирнадцяти-п'ятнадцяти років. Потім це стало поганою звичкою, а звичка є звичка, знаєш, що не треба, а робиш.

Чоловіки не зрозуміють, чому я, тоді дівчина, ще більше, ніж уже заміжня жінка, відчула такий сором, коли ти зробив мені зауваження. Здається, то був навіть не сором, а жах. Мені аж подумалося, що заміжжя — щось страшне.

Я чомусь подумала, що тепер не маю жодної таємниці... і мене брав страх: хоч би які мала таємниці, навіть ті, яких сама не знаю, ти однаково побачиш усе наскрізь... Я не знаходила собі місця.

Бувало, ти заснеш спокійним сном, а я, трохи сумно, мов полегшено, зітхнувши, мимоволі тягнуся рукою до родимки, та враз спохоплююся.

Одного разу мені спало на думку, чи не написати матері в листі: «Не можу спокійно мацати родимку». І в цю ж мить мое лице запашіло.

— І чому тобі так уилася в серці та родимка? — запи-тав ти владним тоном, а я задоволено кивнула головою. Ale тепер думаю, що було б ліпше, якби ти був милостивіший до моєї поганої звички.

Родимка не так-то і в'їлася в моє серце, бо хто там жінці заглядає під комір. Кажуть, крива дівчина вільно дихає, тільки коли замкнеться в кімнаті, але родимка, хоч яка велика, не каліцтво.

І все-таки чому та погана звичка так причепилася до мене?

А з другого боку, чому та погана звичка так узяла тебе за живе?

— Слухай, — не одну сотню разів сварився ти, — нащо ти так відтягуєш ліву руку.

— Ліву руку?.. — здивовано перепитувала я.

Та й справді. Тоді я вперше завважила, що завжди мають себе лівою рукою.

— А що?..

— Родимка на правому плечі, то, мабуть, і мацати треба правою.

— Хіба? — І я простодушно спробувала сягнути правою рукою до родимки. — Так незручно.

— Чому незручно?

— Простіше лівою рукою.

— Хіба права не ближче?

— Ближче, але треба вивертати.

— Вивертати?

— Еге, довкола шиї або за голову, — на той час я вже так просто не здавалася. Але тоді раптом завважила, що коли закидаю ліву руку за праве плече, то виходить, мовби обороняюся від тебе. Чи мовби сама себе обнімаю.

І тут я збагнула, що цим відсторонююсь від тебе, тож лагідно запитала:

— А чому лівою зле?

— Лівою чи правою, все одно погана звичка.

— Еге.

— Я вже не раз казав, піди до лікаря і випали ту родимку.

— Ні-ні, соромно.

— Кажуть, це зовсім легко.

— Хіба йдуть до лікаря, щоб вивести родимку?

— Ще й як.

— Так? Але хіба тоді, коли родимка на самому лиці. Думаю, ще ніхто не виводив родимку з такого місця, як у мене. Тож лікар лише посміється. Він напевне здогадається, що то чоловікова забаганка.

— Лікареві скажеш, що маєш погану звичку мацати її.
— Еге! — Обурилася я. — Її не видно, якась там плямка, ні, ти вже пробач.

— Та хай собі буде, але не мацай.
— Я ж не навмисне.
— Але вперто. Скільки тобі говори, а ти не хочеш позбутися тої звички.

— Хочу, але не виходить. Я навіть пробувала спати в сорочці з комірцем під шию.

— Але недовго?
— Та хіба мацати родимку таке вже велике зло? — не поступалась я.

— Нічого злого в тому нема. Але мене це дратує, то й кажу — перестань.

— А чого це тебе дратує?
— Сам не знаю. Паскудна звичка — мацати без потреби, то ліпше перестань.

— Я ж не кажу, що не перестану.
— Коли мацаєш родимку, твое обличчя змінюється, стає якесь непрітомне й дивакувате. А сама набуваєш жалюгідного вигляду.

— Жалюгідного?.. — Може, й так, це вже мене вразило і я кивнула головою. — Добре, як ще буду мацати, то пацни по руці чи щоці.

— Так і зроблю. Але хіба тобі не соромно, що за два чи три роки не можеш позбутися такої простої звички?

Я мовчки роздумувала над тим словом «жалюгідний». Мені й самій здавалося, що коли закидаю перед себе руку, то маю якийсь сумний вигляд. Не кажу «самотній», це все-таки гарне слово, мій вигляд більш понурий і не-привабливий. Мабуть, я гідка жінка, яка вперто боронить свою маленьку істоту. І було, як ти кажеш, моє лице якесь непрітомне й дивакувате.

Може, це був знак, що я, мов глибока яма, не хочу відкрити тобі свою душу? Може, коли так беззятно за давньою звичкою торкаю родимку, то на моєму обличчі проступає справжній образ мого духа?

Мабуть, ти звернув увагу на таку дрібну жіночу звичку саме тому, що невдоволений мною. Бо якби був удоволений, то просто всміхнувся б і не подав жодного знаку.

Мені майнула думка, що може десь є чоловік, якому до вподоби така звичка, і в ту мить стало страшно, я аж спре-пенулася.

Коли ти вперше завважив цю мою звичку, я подумала, що це від кохання. Тепер цілком певна, без крихти сумні-ву, що це було так. Але потім між нами перебігла тінь, і така дрібничка стала тим зерням, що пускає зле коріння. Це таки правда, що чоловік і жінка не терплять звичок одне одного, але ще гірше, коли трапляються такі, що ма-ють протилежну вдачу. Я зовсім не маю на думці, що чоловік і жінка, які вже звикли одне до одного, — любляться, а ті, що вічно сваряться, — ворогують. Та це не означає, що я таки хотіла, аби ти дозволив мені мацати ту родимку.

Враження було таке, що місиш мене руками й ногами. Я плакала: за такий жорстокий погляд, через якусь родим-ку, чому ти дивився так на мене? Та це лиш з вигляду, я добре розуміла твій настрій, коли ти третмливим голосом казав:

— І що зробити, аби ти відвикла? — Я знала, що ка-жеш це без зlostі. Якби поділилася з кимось такими дум-ками, то людина подумала б, що мій чоловік безоглядно грубий. Але між чоловіком і жінкою буває, що якась дріб-ниця так уразить, аж обoe не знаходять собі місця, і коли ми вже були в такому стані, ти легко пацнув мене.

— І що я маю з собою робити? Зв'яжи мені руки. — Я молитовно стулила руки і простягla їх тобі. Мовляв, ві-даю всю себе.

Трохи спантеличений і здивований, ти розв'язав мою стрічку й спутав нею руки.

Я милювалась твоїми очима, коли ти дивився, як я зв'я-заними руками поправляю волосся. І я знову подумала, що це дуже давня звичка і хтозна чи позбудуся її.

Та якби в ту мить хтось бодай волосинкою торкнувся моєї родимки, була б біда.

Невже ти розлюбив мене, коли побачив, що навіть так не виб'єш твої звички? Чи просто опустив руки, мовляв, як собі хочеш? Ти вже не озивався ні словом і вдавав, ніби не бачиш, коли я мацаю родимку.

А потім сталося несподіване. Якось непомітно щезла та звичка, якої годі було вивести й докорами, й ляпасами. Я не збулася її насильно, вона зникла сама собою.

— Останнім часом, здається, вже не мацаю родимки? — сказала я, мов згадала щось важливе. А ти байдуже кинув:

— Еге.

Я обурилась, чом же ти так докоряв мені, якщо тепер тобі так байдуже. Й навпаки, ти, здається, хотів сказати, чом же я раніше не відкинула звичку, якої так легко збутися. Але ти був незворушний.

Увесь твій вигляд промовляв: як собі знаєш, хоч скач, хоч плач, а коли так подобається, то цілий день мацай свою родимку. Мені було прикро, аж узяла зліть, і тепер заманулося навмисне помацати родимку, щоб ти бачив, але рука чомусь не тяглася до неї.

Стало сумно й гірко.

Потім я спробувала доторкнутися до родимки потай від тебе, але рука все одно не сягала туди. Я відчувала, що це вдаване й нещире, то пригнічено потупила голову й прикусила губу. Чекала, коли ти спитаєш: «Ну, як там твоя родимка?» — Чекала, що згадаєш, але те слово вже щезло між нами.

Мабуть, разом з ним не стало багато дечого.

Чому ж я не могла збутися тої звички, поки ти докоряв мені? Я таки нікчемна жінка.

Недавно повернулася в село. Й ось ми з мамою пішли до ванни, вона й каже:

— Сайоко, ти також уже не та, хіба ні? Літа беруть своє. — Я здивовано глянула на матір. Вона зовсім не змінилася, була така ж пухкенька, а тіло біле, аж сяє. — Й родимка вже не така гарна.

Я не сказала їй, що через ту родимку досить натерпілась, а мовила:

— Кажуть, лікарі легко їх виводять.

— Лікарі?.. Знак, певно, лишається. — Мама говорила про це спокійно. — Знаєш, сусіди сміялися, що ти й при чоловікові мацатимеш родимку.

— Таки мацала.

— Так ми й думали.

— Погана звичка, еге ж? Цікаво, відколи вона в мене?..

— Справді. Цікаво, коли з'являються родимки. Коли ти була ще з'євсім маленька, її, здається, майже не було видно.

— Мої діти ще не мають.

— Так? Рік у рік родимки збільшуються. Не маліють. Але така велика — то щось особливє. Може, вона була змалку. — Мати глянула на мое плече і засміялася.

Тоді я подумала, що в дитинстві мати й старші сестри, мабуть, не раз тицяли пальцями в ту родимку, таку чорненьку цятку. І певне з того й сама взяла собі за звичку мацати її.

Перед сном я помацала родимку й спробувала згадати своє дитинство й дівоцтво.

Давно вже не торкалася тої родимки. Скільки літ?

Тут, в отчому домі, де я народилася, тебе нема поруч, то, здавалося б, мацай собі, скільки хочеш.

Овва!

Коли палець торкнувся родимки, на очах виступили холодні слізози.

Я хотіла згадати своє минуле й задля того згадала давнью звичку, але в думках були спогади тільки про тебе.

Як ти напастував мене, що я нездала жінка й що, може, ліпше розлучитись, — і я навіть не сподівалася, що тепер, мацаючи в ліжку родимку, болісно згадуватиму тебе.

Я перевернула вже мокру подушку... а потім ту родимку побачила вві сні.

Мені приснилося, ніби збудилась і не можу збегнути, де я. Але крім нас, у кімнаті є ще якась жінка. Я випила саке, дуже сп'яніла і вперто домагалася чогось від тебе.

Тим часом ожила та нікчемна звичка і я звикло закинула ліву руку за праве плече... Й тут подумала, чи не забрати пальцями ту родимку. Вона легко піддалася, мов так і мало бути. І я тримала в пальцях родимку, як зварений біб.

Ти сказав, щоб я ту родимку поклала у впадину збоку на твоєму носі, і я дала собі волю: притискала затиснуту в пальцях родимку, тягнала тебе за рукав, хапала за груди й ревно голосила.

Прокинулася на мокрій як хлющ подушці. Сльози не стихали.

Я знемоглася до краю. Але на душі було легко, мов з пліч упав тягар.

Потім лежала й щасливо посміхалася: цікаво, чи справді щезла та родимка? Та я вже більше не мацала того місця.

На цьому історія з моєю родимкою закінчується.

В моїх пальцях і досі залишилося відчуття, що вони тримають родимку, як шкірку бобу.

Мене ніколи не турбувало, що ти маєш на носі маленьку родимку, і я ні словом не озвалася про неї, і все-таки вона чомусь запам'ятала мені.

Ото була б цікава пригода, якби твоя маленька родимка раптом розрослась від того, що ти прикладав до неї мою, велику.

Й ти, мабуть, також був би дуже радий, якби побачив сон про мою родимку.

В тій історії зі сном... я дещо пропустила.

Про мою звичку мацати родимку перед сном ти казав:

— Це так жалюгідно. — Й ті слова я справді вважала за знак твоєї любові і навіть була вдячна за них. Але мені було соромно, що мое нікчемне нутро так виявляється в доторку до родимки.

Втім, я мала добре виправдання, бо, як уже казала, чи не прийшла та звичка від пестощів матері й сестер.

— Колись давно, як я мацала родимку, чому мене дуже сварили? — одного разу запитала я маму.

— Еге ж... І не так давно.

— А чому, мамо, ви мене сварили?

— Чому? То ж така негарна звичка.

— А що ви думали, як бачили, що я мацаю родимку?

— Що? — Мати аж голову похилила набік. — Просто це негарно.

— Добре-добре, але як негарно? Що — я була жалюгідна? Чи вперта?

— Ой, та я про таке й не думала, просто мені здавалося, що сонливому ліпше не мацати родимку.

— Трохи дратувало?

— Ага, здавалося, що ти про щось увесь час думаєш.

— А коли я була мала, то хіба ви, мамо, з сестрами не бавилися зі мною й не тицяли пальцями в мою родимку?

— Може, й так.

То, може, мої мимовільні доторки до родимки були потягом до споминів про мамині й сестрині пестощі дитинства? Може, щоб згадати дорогих мені людей, я мацала родимку? От про що я хотіла повісти тобі.

Може, ти взагалі хибно розумів мою звичку?

Про кого іншого я думала, коли лежала обіч тебе й мацала родимку?

Мені вже аж тяжко на душі, бо не відступає думка, що тою манерою, яку ти так ненавидів, я виявляла невимовну любов до тебе.

Звичка торкатися родимки — то дрібне, і нема за що вибачатися, та, може, всі мої вигадки на себе, ніби я погана дружина, як і та родимка, йшли від бажання виявити свою любов до тебе, та через твої непотрібні причіпки я врешті спрощі стала поганою дружиною?

Я сама знаю, що погана дружина з примхи звинувачує в обопільній неприязні, але й ти повинен це знати.

ДІВЧИНКА З «ЛАСТІВКИ»

Коди поїзд Осака — Токіо, що мав назву «Ластівка», вийшов з тунелю Осака-яма в провінції Омі, більшість пасажирів у вагоні-салоні спали. А хто не спав, то принаймні зажмурив очі.

У вагоні було сім-вісім уже немолодих чоловіків, і всі, видно, з тих, котрі щодня їздять на роботу з Канто в Кансай.

На ще зелених нивах подекуди лежали й овочі, а ген за полем розляглося весняне озеро, цим краєвидом милувалася тільки молода пара Макіт.

З жінок, окрім Акіко, тут була ще тільки дівчинка-европейка.

В ту мить з озера в річку Сетакава входив попід залізним мостом пароплав, і Макіта завважив:

— Мабуть, прогулянковий.

Акіко кивнула, і майже до Адзури вони мовчали.

Вздовж вікон тяглися два ряди крісел на взір фотелів. Пасажири їхали поодиноко й не озивалися ні словом. Спадало на думку, що чоловіки позаплющували очі, щоб не дивитися на пару, адже відразу було видно: це молоде подружжя. Що не скажеш — почують, тож Макіта не мав охоти до розмови.

Показався замок Хіконе.

В салоні вагону вікна велиki, і пополудневе сонце падало на Акіко аж нижче пояса-обі, який горбком видіявся під накидкою-хаорі. Макіта побачив її освітлену шию і його серце чомусь забилося сильніше. Він мовби стороپів, що побачив частину тіла, яка мала бути заслонена. Власне, в ту мить Макіта наподив сильно відчув усе її тіло.

Йому було дивно, що отак коротким поглядом можна, мов на дотик, відчути все жіноче тіло. Аж дух заперло від радості, близької до запаморочення.

Потім він побачив, що від сонця на шкірі, яку він мав за бездоганно гладеньку, з'явилися бліді ямки при волосин-

ках. Звичайне людське тіло, і йому стало дивно, що спочатку мав цю жінку за неподібну до себе істоту.

Про що думає вона тепер, по весільній подорожі? Макіта не знав. І ця невідомість приємно хвилювала.

Перед шлюбом вона, мабуть, і пух на карку поголила, а за подорож ані взялася за бритву.

Шия знов поросла, мов узялась пилом.

Цей пух війнув на нього поруком її тіла. Під час подорожі Акіко була покірна й лагідна.

Її волосся здавалося рудаво-бурим. Такий відтінок давало сонце. Макіта задумався, коли ж то й де він завважив, що чорне жіноче волосся, освітлене сонцем, стає рудавим. Не пам'ятав, щоб колись бачив жінку з таким волоссям.

Він примружжив очі, і млосна втома охопила все тіло, а перед очима мерехтіли безліч медуз.

Їх він бачив, коли відпливали з Йокогами.

Весільна подорож Макіти й Акіко тривала лише тиждень: міжнародним лайнером вони допливли до Кобе, а звідти поверталися через Осаку, Нару й Кіото.

Один з приятелів, що проводжали його аж до каюти, нахилився до вуха й шепнув:

— Слухай, ви будете окремо, один — там, другий — тут, еге ж?

Він мав на увазі спальні місця. Часто в одній каюті пливуть двоє незнайомих, тому спальні місця розташовані під протилежними стінами й заслонені шторами.

А другий приятель, старший по службі, мабуть почув цей шепт і сказав уголос:

— Це добре, що спальні місця окремо, хіба ні? Якщо ти не у весільній подорожі...

Макіта подивився на нього. Ці слова довго бриніли йому у вухах.

В ту мить Акіко стояла перед матір'ю, двома пальцями тримаючись її за полу кімоно нижче від пояса-обі. Здавалася у безтямі. Скажи слово — й розплачеться.

Макіта мовчав і по тому, як провадці зійшли на пристань і чекали, коли пароплав рушить. Він одно мав на думці — щоб Акіко не заплакала. А вона хіба що справді намагалася не плакати.

Портові повії повилазили на поруччя, пороззываючи свої верші й щось безглуздо викрикували.

З огляду на весільну подорож Макіта не наважився навіть помахати хусточкою.

Коли корабель рушив, люди на пристані побігли. І пасажири, щоб не втратити з очей близьких, подалися за ним. Макіта відчув тепло тіла дружини, і йому чомусь стало сумно. Здавалось, це не його настрій, а сум, що передався від Акіко, яка розлучається з батьками і відпливає кораблем з майже незнайомим чоловіком. Макіта вийняв з кишені хусточку й подав дружині.

Вона помахала нею, що його здивувало. Врешті ж отямилася, опустила очі й мовила:

— Ой, медузи...

Макіта й собі глянув вниз — у каламутній воді, збурений за кормою, плавало безліч медуз. Медузи були досить великі, ціла хмара. Вони раз у раз розтягали й стискали свої прозорі тіла в збурених хвилях.

Велика хмара медуз, що то виринала, то щезала, бо її підминало під себе черево корабля — годі й сказати, гарно це чи бридко — нагадувала зловісну демонічну силу, яка женеться за кораблем.

Макіту мучило, що часто, коли стулить очі, перед очима з'являється та хмара медуз.

Коли зникло з поля зору озеро, поїзд уїхав між невисокі гори, і вже недалеко була Секігахара.

— Та дівчинка, мабуть, метиска, — тихо мовив Макіта, дивлячись на дівчинку попереду. Акіко озвалася здивовано:

— Невже?

— Її рудо-буру волосся не таке, як у японців.

— Так?

— Може, вона й схожа на тутешню, але, мабуть таки, метиска.

— Я, тільки-но побачивши її, подумала, що вона подібна на японку. Мабуть, через убрання.

Дівчинка тримала на руках японську ляльку і мала пакунок-фуроскі.

— Може, й метиска. А тримається вільно, — додала Акіко.

— Лице зовсім європейське.

— Цікаво, скільки їй?

— Може, сім. А сукенка бавовняна. Вже по-літньому.

— А може, конопляна?

Минуло щойно двадцяте квітня, а дівчинка була вже майже в літній сукенці. На синьому тлі яскраві дрібні квітчасті взори, рукави й поділ короткі. З-під подолу виглядала помаранчева шовкова сорочка, а на ногах були гарні мешти такого ж кольору.

Волосся мала заплетене на дві коси, а на кінцях біліли якісь бантики, та глянеш краще й бачиш, що то фарфорові шпильки. Така сама шпилька й у гривці.

— Невже вона їде сама? — мовила Акіко.

— Я також дивлюся, чи вона, бува, не сама. Спочатку думав, що, певно, коло неї сидить батько, але щось не схоже.

— То не її батько.

Крісло було дуже велике для маленької дівчинки, тому вона відкинулася глибоко до спинки й ноги підняла на крісло. На ногах тримала розгорнуту японську книжку з малюнками. Дівчинка сиділа спокійно, спершись лікtem з того боку, що й колінами, мовби сперлась на чоловіка в сусідньому кріслі. Тому Макіта спочатку подумав, що це її тато.

Але сусід байдуже спав собі, а дівчинка сама забавлялася.

— Гарно... — Акіко, здається, відчула приязнь до дівчинки.

Ввійшов провідник і сказав до Макіти:

— Звільнилося купе, може, візьмете?

Макіта тільки кивнув, але не встав.

Вагон першого класу ділився на три частини. Перед салоном обертові крісла, а далі — відділ купе. В купе дві лавки одна проти одної, а на дверях — фіранка. Провідник хотів прислужитися йому, але Макіта не мав бажання переходити до купе, подібного на скриню для пополудневого сну, він навіть знітився на таку пропозицію.

— Де ліпше — на кораблі чи в поїзді?

— На кораблі, — відповіла Акіко й додала: — Мій батько, кажуть, сам хотів поїхати у весільну подорож кораблем. — Її голос, здається, трохи тремтів.

— Твій батько?

— Ага. Казав: пливіть кораблем, пливіть кораблем.

— О, то батько також вибиравсь у весільну подорож кораблем?

— Та ні, таке буває лише раз.

Макіта засміялася.

— Видно, батьки бажають дітям того, на що самі не спромоглися, — мовила Акіко.

Макіта ствердно кивнув головою, і в цю мить мало не ахнув. Відколи вони відпили з Йокогами, він ані разу не згадав про її батьків.

А зі слів Акіко було видно, що вона, мабуть, увесь час думала про своїх батьків, які лишилися вдома, до того ж Макіта зауважив — адже це природно думати про батьків, — і вперше виявив очевидну різницю між собою й нею.

Макіта тепер глянув на себе так, мов учинив злочин, бо за всю подорож ні разу не згадав про її батьків.

— Добре, що ми попливли пароплавом?

— Авжеж.

— Ти багато листів написала додому?

— Листів? А чи ти не бачив?

— І все?

— Агі, — дорікнула йому Акіко таким тоном, мов протестувала проти його думки, ніби вона мала писати листи потай від нього.

Акіко давала йому читати не тільки листівки, які писали спільно, а й листи, що їх писала в готелях.

— А більше я не писала.

— Про решту розповімо, як повернемося?

— Знаєш, чомусь... — потішно мовила Акіко, — коли вже було видно, що я виходжу заміж, батько став мрійником і почав собі вигадувати всяке про мене.

— А що саме?

— Різне... Мама навіть сміялася з нього чи він сам не збирається заміж.

— Ну, а ти що?

— Я? Батько виповідав свої вигадки, а я на все казала, що не знаю, як то буде, бо ще добре не знаю свого нареченого. Ще не знаю, як нам поведеться... Мені хотілося, щоб батько мовчав. А йому було прикро, коли я це казала.

— Але тобі хотілося, щоб збулися батькові забаганки, хіба ні?

— Де там. Таке вже... Це неможливо. Та й не потрібно, — якось з притиском мовила Акіко.

Він так і думав, і все-таки його цікавило, яке подружнє життя для дочки малював у своїй уяві тесть.

— Цікаво, чому батько так казав? Чи тому, що одружився щасливо або нещасливо?

— Гм?.. — Макіта запнувся, бо не знав, що казати. А потім кинув навмання: — Мабуть, справа не в ньому, просто він дбає про свою дитину й тішиться.

Вони перешіптувалися так тихо, що їхні слова майже тонули в стукоті коліс, але Макіта чув її добре, хоч сам говорив глухо й майже нечутно.

Часом Макіті здавалося, що якби не її чистий дівочий шептіт, то думав би, наче вона переляканя. Було враження, ніби її шептіт тримтить, але в тому тремі він відчував жінку. Акіко ще нічого не знала і спокійно шептала.

* * *

А дівчинка облишила книжку й тепер розв'язувала та зав'язувала клунок-фуросікі. Її рухи були невправні. Бачилася, як вона милюється простою, стриманого кольору хусткою-фуросікі.

У хустці був тільки папір з кольоровими візерунками.

Та ось вона вийняла папір і склала ковпак.

Той ковпак натягla на голову менший з двох своїх ляльок. Але він упав на підлогу.

— Ах, — вигукнула вона, підняла ковпака і знов почала насаджувати, але він не тримався.

«Ластівка» прибула в Нагою. Дві години від Кіото без жодної зупинки.

Пасажири, які, здавалось, спали, розплющили очі, а дехто піднявся й вийшов. Кілька пасажирів увійшло, знов-таки самі чоловіки.

Дівчинка підтюпцем побігла до другого салону, схопила європейку за плече й щось сказала.

— Ото її мама, — мовила Акіко.

— Так, але та не відізвалася до неї.

На слова дитини мати тільки кивнула головою й далі читала книжку, навіть не піднявши очей.

Дитина відразу повернулася на своє місце.

Тепер вона складала журавля.

Акіко усміхнено приглядалася до тієї японської забави.
Дорогою до Мікави мелькали гарні черепичні дахи.
Дівчинка знову розв'язала фуросікі й поклала папір до пуделка.

— Вона таки метиска. На краю фуросікі написано «Теракава». — А потім Акіко з наподив глибоким почуттям мовила одним духом: — Ale такий жахливий шлюб, еге ж? — I заки чоловік ще не отямився, докинула: — Мабуть, та європейка приїхала в далеку Японію, тут вийшла заміж за японця й тепер живе на чужині.

— Так. Якщо добре подумати...

— Народити чужоземну дитину... — Це вже, мабуть, до глибини душі вразило Акіко.

А втім, і в нього це викликало певні думки.

Європейка, яка сиділа в другому салоні спиною до них, мала кремезні плечі, і в них угадувалася печаль середніх літ. Це було дуже дивно, отак, через одруження, збувати віку на чужині й залишити по собі дитину змішаної крові.

Від тої думки дівчинка, що була перед ним, видалася тепер чарівно божистою істотою.

— Цікаво, чому європейські діти такі милі? Навіть якщо личко зовсім негарне...

Дівчинка мала запалі сині очі, чоло й вилиці нерівні, губи копиливо випиналися. Ale її постава навіювала почуття лагідності, мовби то був янгол. Ноги, відкриті аж до стегон, приемно біліли.

Від японських дітей її різнила зваба, яку дає самотня свобода, і якась скульптурна самостійність.

Минули затоку Ацумі, а потім й озеро Хаман у провінції Тотомі.

В тутешніх місцях кожна сільська хата була обгорожена живоплотом з подокарпу, і всі живоплоти вже брунькували. Молоді жовті пуклі здавалися хмарою метеликів, що сіли на кущі.

Поїзд не зупинився до Сідзуоки. А згодом зупиниться тільки в Нумадзу й Йокогамі.

Дівчинка вийняла з фуросікі здуті паперові кульки, їх було три — різного кольору. Найбільшу вона спробувала натягти собі на голову. Ale кулька впала їй на коліна. Вона глянула в бік Макіти. Він усміхнувся, але дівчинка не звер-

нула уваги й знову спробувала натягти кульку на голову, орудуючи двома руками. При цьому роззиралася на всі боки.

— Як гарно бавиться сама. Мама й не бачить, — мовила Акіко.

— Європейські діти всі такі. Від народження їх залишають самих. Дитина сама, а спокійна. У самоті приходить добра думка.

— Але мені чомусь жаль її, аж боляче дивитися.

Дівчинка приклада губи до мішечка, та не змогла його добре надути. Акіко не витримала, підійшла й сама надула мішечок.

Дівчинка без слова віддала мішечок, а брала також байдуже, мовляв, не пхайся до чужих справ. Вона ані не збентежилася, ані не всміхнулася ввічливо.

Дівчинка не мала з ким бавитись, але ні на хвилину не вгавала, як пустунка, й щоразу знаходила собі розвагу.

Сусід був розплющив очі й щось буркнув, та вона вдаля, ніби не чує.

— Отак приглянешся, й потроху вона перестає подобатися, — спокійно мовила Акіко.

Над чайними полями за вікном сонце хилилося до заходу. Чай також брунькував.

Рештки цвіту сакури у горах і цвіт абрикосів у селі віддавали лагідними надвечірніми барвами. В таку пору молоде листя дерев дуже помітне.

Дівчинка знову пішла до матері, але відразу повернулася й цього разу вскочила в крісло біля Акіко.

З пуделка, де був кольоровий папір, вона вийняла мішечок з кульками.

— О, кульки! — здивовано мовила Акіко, мов побачила щось рідне.

Мішечок був шовковий з делікатним візерунком.

У надвечір'ї молодого листя за вікном цей японський мішечок із кульками ряхтів так, мовби в очі падали гарні бризки.

— Де ти живеш?

— У Йокогамі, — відповіла дівчинка, але видно було, що не має бажання балакати. Вона незграбно відкидала мішечок.

Врешті їй і це надокучило, то взяла полінієний папір і почала малювати.

Папір був бланком із штемпелем йокогамського торгівця шовком-сирцем Теракави.

Поїзд зупинився в Сідзуоці.

Тепер дорога лежала вздовж берега моря до Нумадзу.

Акіко дивилася тільки на дівчинку, та раптом обернулася до чоловіка:

— Цю дівчинку ми, певно, запам'ятаємо на все життя, як ти думаєш?

— Запам'ятаємо.

— Нізащо не забудемо. Хтозна чи ще зустрінемось.

— Еге ж.

— В дорозі додому ми, крім цієї дівчинки, здається, нічого й не бачили. Трохи дивно.

Перед Токіо Макіті знову видалося дивним, що там почнеться їхнє родинне життя.

— В Токіо будемо рівно о дев'ятій? Чи не хотіла б ще трохи помандрувати?

— Можна б. Але вже й додому хочеться. Там повно роботи.

— Якої роботи?

— Всякої. — Акіко всміхнулася. — Може, вкрадемо цю дівчинку?

— Хіба її вкрадеш. Вона дасть собі раду, — відповів він, і тут йому спало на думку: а що як у них народиться дитина з синіми очима й рудавим волоссям.

Йому спало на гадку, чи в далекому майбутньому настане час, коли люди різних рас вільно одружуватимуться.

Дівчинка вже нудилася, вона встала й, щось тихо напівіуючи й пританцюючи, підійшла до книжкової полиці, взяла якусь книжку й повернулася на місце.

Море омивалося сонцем, а за ним у вечірньому небі велично височіла Фудзі.

ЧОЛОВІК КАЖЕ — ЖІНКА СЛУХАЄ

1

Макіяма приходив зі школи й роздягався, піджак знімав сам, а краватку довіряв дружині Нобуко. Потім витягав обидві ноги поперед себе, Нобуко знімала шкарпетки й натягувала їхому хатні. Навіть застібала підв'язки.

Бранці, коли він ішов на роботу, вона також натягала їхому шкарпетки. Очевидна річ, вдягала його в сорочку й камізельку. Й тільки краватку він пов'язував сам. Без дзеркала, досить добре. Він не любив, щоб вона бодай торкалася краватки. Макіяма кохався в краватках, і не було такої крамниці з краватками, щоб він туди не заглянув. Як на вчителя, він був великий чепурун.

Капелюха брав на порозі від Нобуко, яка проводжала його. Коли приходив з роботи, також на порозі передавав капелюха дружині.

Нобуко не бачила нічого особливого в тому, що в їхніх стосунках повелося так, що вона опікується його ногами, але іноді застановлялася над тим, що їй було б незручно, якби хтось бачив це. Та Макіяма спокійно випинав ноги перед нею.

Серед сучасних родин середніх класів, мабуть, небагато є таких, де жінка застібає чоловікові навіть підв'язки шкарпеток. Нобуко це робила, бо її мати робила так татові.

Тато помер рано. Вона ніколи не згадувала про те, що мати знімала й натягала батькові шкарпетки, але коли її засватали, це згадалося. В пам'яті, мов жива, постала мати, що роздягає батька, і в Нобуко аж сльози закипіли на очах.

Мабуть, біль розлуки з рідним домом таївся в таких взаєминах батька з матір'ю. Й жаль було матері, яку залишила саму, та, може, ті спогади давали розраду.

«Як і давно колись, мамині білі руки обвивалися навколо великих батькових ніг», — хоча то не були делікатні ноги, що не ходили босоніж, але мали приємний вигляд, а

на грубому великому пальці, та й на інших, росло волосся. Короткі пальці невпинно рухалися.

По одруженні Макіяма взяв прізвище дружини, працював у Токіо, то й дружину забрав туди. Коли від матері пішла єдина дочка, та взяла до себе дочку батькової коханки.

За прикладом матері Нобуко знімала й одягала чоловікові шкарпетки, і непомітно це ввійшло їй у звичку. Отож це була не тільки послуга, для неї це був і спогад про батька-матір.

Іноді вона потай дивилася на чоловікові ноги і свої руки, а в уяві перебігали батькові ноги й мамині руки. Свої руки їй подобалися. А чоловікові ноги здавалися якимись чудернацькими.

Нобуко, з якоєсь безтязької і вразливої любові, казала:

— Гаразд, — і вдаряла чоловіка по спині, тамуючи мимовільний сміх.

Коли ще котрась жінка й знімає чоловікові шкарпетки, то хтозна чи так уважно розглядає його ноги. Люди живуть, не приглядуючись навіть до власних ніг.

Звісно, ніг інших чоловіків Нобуко так зблизька не розглядала, але подумала, що Макіяма, мабуть, має звичайні собі ноги. В його ногах, здається, не було тої свавільної сили, що відчувалася в ногах батька, який виріс у великій сільській хаті з гнітючими звичаями. В сільській хаті й у батькові ще зберігалося багато феодального, і там було звично, що батько вимагав, аби мати вдягала йому шкарпетки.

— Цікаво, чи й ноги мають вдачу... — мовила Нобуко, знімаючи чоловікові шкарпетки.

— Гм.

— Кажуть же про обриси лиця й про лінії рук. Може, з вигляду ніг можна зрозуміти вдачу людини?

— Мабуть, можна, — відповів він, байдуже простягаючи ноги, щоб вона роздягла їх.

Коли закінчилось перевдягання, він, мовби щось згадавши, сказав:

— Ану покажи свої, — і знизу глянув на її ноги.

— Ой, ні! — Нобуко похитала головою й сковала ноги під кімоно. Навіть почервоніла.

— Не показуєш, бо, певно, маєш якусь ваду.

— Хто ж так поважно розглядає ноги. Жіночі ноги ліпше не розглядати.

— Гм.

Нобуко подумала: невже він не пам'ятив, які вона має ноги, таж не один рік торкається і мав би добре знати, які вони.

Макіяма спочатку мовчав, посьорбуючи гарячий чай, а потім сказав:

— Знаєш, колись я чув таку історію. Поїзд ударив машину, й кільком чоловікам, яких з кузова викинуло на колію, відтяло ноги. То була група хлопців, вони їхали з моря, всі навстоячки, повний кузов. Стався переполох, бо що не приглядалися, не могли добрести, котра нога чия. Та казали, що як прибігли рідні, то відразу повізували ноги своїх.

— Ого! — Нобуко насупила брови.

— Мабуть, упізнали.

— Який жах!

Перед її очима виразно постали ноги покійного батька.

Вона розповіла чоловікові, як мати знімала батькові й вдягала шкарпетки. Нобуко вперше звірилася йому, що дівчиною ніколи не згадувала цього, а коли її посватали, то відразу згадала.

— Може, як будуть діти, то більше згадуватимуть своє дитинство.

— Невже аж так?

— Аякже! Я щаслива на саму думку, що коли дивитимусь на своїх дітей, то, мабуть, згадаю таке з дитинства, чого тепер не пам'ятаю.

— Ти ж і тепер дуже добре пам'ятаєш своє дитинство. Тільки про те й говориш.

— А ти кривишся. Видно, не хочеш слухати.

— Річ не в тім. Я ж нічогісінько не пам'ятаю.

— Жінка має скурене життя, тому й пам'ятає до найменших подробиць своє нуждення існування.

— Не в тому річ. Жінка любить тільки себе. І в тому сила жінки.

— Де вже їй там думати про себе. Вона любить лише інших, а про себе забуває. Інакше не могла б бути ні другиною, ні матір'ю.

— Мабуть, свою любов тільки до себе вона виявляє в любові до кревних.

Нобуко не погоджувалася. Його слова мала за нерозважні. Та ѹ скидалося на те, що чоловік собі на потіху дратує її й заповзято відмахується від її любові.

— Власне, я й до науки маю погану пам'ять. А вчителем спромігся стати тому, що знов про свою слабу пам'ять і взяв собі за правило найменшу дрібничку звіряти з тим, що написано в книжках, — мовив Макіяма. — Я хочу, щоб ти все пам'ятала замість мене.

— Що?..

— Та ж наше життя. Хіба це не буде мила розрада на старість, коли оповідатимеш мені різні історії з нашої молодості?

— Що ж, — кивнула Нобуко. Ці несподівані слова зворошили її. — В такому разі я вестиму щоденник.

— Щоденник? Та ну, — задумано відповів Макіяма. — Що таке щоденник? Може, не буде цікаво читати записане колись. Ліпше почути те, що ти зберегла в своїй пам'яті.

— Кажи... Я також багато не запам'ятаю. Вести щоденник певніше. Моя пам'ять дуже ненадійна. Ще запам'ятаю не так, як було насправді. Ризиковано собі довіряти.

— Така вже людська пам'ять. Все може вийти не так, як було. Але досить, як запам'ятаєш на свою вподобу. На старості літ послухаєш і подумаєш: невже це так було?

— Що ж, буду запам'ятовувати все, що зможу, — усміхнено відповіла дружина. — Але ѹ ти мусиш запам'ятовувати, бо буде нецікаво.

— Де вже мені до цього. Як щось і запам'ятаю, то врешті вийде, що самі дрібниці.

— Ну, що ти!.. — Нобуко не збагнула справжнього змісту його слів. — Скажеш таке, — та ѹ ледь торкнулася його руки край пічки-хібаци.

Макіяма, отже, сказав, що на старості охоче слухатиме спогади Нобуко й думатиме, що так вони й прожили своє життя, ѹ дружина повірила, ніби він задоволений своїм родинним життям і не затаює нічого.

Він же, безперечно, сказав: думатиме, що прожили так, як запам'ятала Нобуко, бо щиро її любив.

Вона була щаслива, та водночас їй здавалося, що повинна більше щадити чоловіка.

З другого боку, хоч це не така-то й велика неправда, що він має погану пам'ять, та чоловік свавільний самолюб, доручив жінці: ти сама вже пам'ятай наше спільне життя. Може, своєю поведінкою, тим, що навіть підв'язки шкарпеток йому застібає, допровадила чоловіка до такої самозакоханості.

Нобуко подумала собі, що їхнє подружнє життя, мабуть, видаватиметься щасливішим, якщо на старості вони дивитимуться на нього так, як запам'ятали собі вона, а не він. І здивувалася.

Подумала, що з таких міркувань побачила різницю не тільки між чоловіком і жінкою, а й між удачею чоловіка й своєю.

Хто приходив до них у гості, всі дуже похвалили дружину. Але який же гість не хвалить господарів?

— Господина гарна, бо господар поганий, — жартома відповідав Макіяма, а гості казали, що навпаки — вона гарна, бо господар добрий. Але Макіяма супився.

2

Померла мати Нобуко. Дочку батькової коханки вона взяла до себе в Токіо.

Макіяма, звісно, був проти. Був проти й тоді, коли мати взяла дівчинку до себе в село. Він допитувався, чи то теща сама хоче взяти клопіт на свою голову — адже по смерті батька справу з дівчинкою Кейко було полагоджено й та нічого не вимагала.

— По-перше, чи твоя мама має якусь гордість? Та ж вона мусила б ненавидіти її.

Та й по тих словах Нобуко не зненавиділа Кейко. Може, тому, що жили окремо, вона навіть співчувала їй, просто як сестрі.

Більше того, Нобуко бачила, що матері тяжко, то потай від чоловіка посылала крам чи ще щось. Уважала, що він мав би розуміти, яка мати самітна, коли вже взяла до себе дитину чоловікової коханки.

Мати просто змирилася з тим, що батько мав коханку. Вона не мала до нього жіночої зневаги, як казав Макіяма.

Наприкінці кожного навчального року носила пасербиці Кейко поздоровлення з переходом до наступного класу.

Макіяма вперше побачив Кейко на похороні тещі й здивовано сказав:

— Вона не дуже гарна.

— А ти думав — красуня?

Нобуко не сподобалося, що чоловік міг думати, ніби дитина від коханки гарніша від дитини законної дружини.

Кейко була висока й кощава, їй бракувало жіночої лагідності. Тіло мала темніше від лиця, але густе волосся — гарне. В усмішці чимось нагадувала батька.

Попросиши її допомогти на кухні, зробить усе неохайно. І тепер Нобуко відчула мамину терплячість — нелегко їй довелося з Кейко, бо мати дорожила старими речами і, певно, сама витирала кожну порошинку.

Макіяма радив продати сільську хату, бо якщо взяли Кейко, то хата вже зайва. Та й поле і ліс, казав, тепер можна продати.

— А хіба вони нам заважають? — здивовано мовила Нобуко таким серйозним голосом, аж чулось третіння. А тіло пройняв страх. — Ще трохи почекаємо...

— Ти не хочеш відразу розстатися з тим, що належить тобі?

— Хіба то тільки моє? Воно ж і твоє, — несміливо озвалася Нобуко. — Все-таки токійське життя трохи неспокійне, чи ні? Я, селючка, не довірюю отим акціям і всікому такому. Чи не спокійніше, коли на селі маєш поле й ліс? Як позбудемося сільського маєтку, то будемо, мов те перекотиполе.

— Ти так кажеш, бо в селі минули твої найкращі роки. Й тобі шкода марева тих любих років. А я з дитинства тяжко гарував і не піддамся на оману маєткового сну. Треба дивитися тверезо.

Нобуко не знала, що сказати. Що ж, Макіяма звик до ощадності, бачить, де вигода, а де збитки. Але їй важко збегнути потребу продати батьківську хату, землю, поки нема нагальної скрутки. Ще якби він був купець чи підприємець. Чого йому бракує в житті інтелігента?

Макіяма, щоб розвіяти її страхи, сказав:

— Якби я наторгував грошей і вже дійшов до акцій, то можна було б продати?

— Ну, тоді вже не було б ради, — Нобуко також усміхнулася. Макіяма навряд чи коли до того дійде. На тім розмова й закінчилася.

Кейко, перешовши до них, з Нобуко поводилася просто, а з Макіямою була як з чужим.

Макіяма також ніколи не звертався до неї, а в разі потреби все полагоджував через дружину.

— І що то за дівча — мовчить та й мовчить, як німа. Здогадуйся, що вона там собі думає, — казав він, щоб показати, як вона обтяжує його.

— Зовсім ні! Вона досить говірка.

Але дружина не дуже розповідала йому про Кейко, бо відчувала, що він чомусь зневажливо ставиться до приймачки.

Коли Нобуко вдягала чоловіка в шкарпетки, Кейко сідала собі збоку і на диво нахабно, хоч сама приймачка, дивилася й підсміхалась.

Господині це було неприємно. Їй здавалось, ніби Кейко холодно насміхається не лише з неї, а й з матері.

Цікаво, чи й тоді, коли батько ходив до коханки, мати також застібала йому підв'язки на шкарпетках? З вигляду Кейко Нобуко подумала, що таки ні.

Чи в брудному, неприбраному домі батькові давали кімоно з брудним коміром і чи спав він там у неладі? Чи його годували локшиною та горохом з якоїсь непевної крамнички по-сусіству?

Іноді їй здавалося, що Кейко народилася з якоїсь батькової нижчої риси.

Та з певного часу завважила, що погляд Кейко змінився. Тільки-но вона бралася за чоловікові шкарпетки, як та потуплювала очі додолу. І тут Нобуко щось запідозрила.

Вона згадала свої спомини про матір, коли сама вже була засватана. Може, Кейко також у когось закохалася?

Так і є, Нобуко не помилилася... Приймачка призналася їй, що обіцяла Сагаві вийти за нього заміж. І додала, що, мабуть, у неї буде дитина.

Нобуко порадилася з чоловіком. Той відразу викликав Сагаву терміновою поштою.

Сагава був асистент Макіями. Він часто навідувався до них. А нещодавно за рекомендацією чоловіка влаштувався в провінції вчителем.

3

Нарешті Сагава приїхав. Чоловік сказав жінці, щоб і вона прилучилася до розмови. Нобуко сіла перед дзеркалом, а чоловік, стоячи, сказав:

— Я послав терміновою поштою, а він так довго не з'являвся, видно, то нелегка для нього розмова.

— Так, але наразі ліпше, аби він зінав, що дитини не буде.

— Що? — витріщив очі чоловік. — А то нащо?

— Дурний ти.

Коли Нобуко ввійшла до вітальні, то побачила, що Сагава став в оборонну позу, накинувши на себе ворожу неприступність.

— Я мав би приїхати відразу, тільки-но дістав вашого листа, але хотів усе обдумати... — сказав він і поблід.

— Гм, чи не дивно? Ти серйозна людина й мав би спочатку порадитися з нами. То ж, мабуть, нелегка буде розмова.

— Так, — Сагава сидів похнюплоно. — Коли дістав листа, я подумав, що це дуже відповідально, й хотів ще подумати.

— Ще подумати — про що?

— Про дитину.

— Про дитину? Дитини не буде.

— Що?.. — немовби вистрелив Сагава. — Справді? — промирив він і скоса глянув на Нобуко.

Макіяма, здається, відчув зміну його настрою:

— Але обіцянки дотримаєшся?

— Обіцянки?.. Я нічого не обіцяв Кейко...

— Кейко каже, що ви вирішили одружитися.

— Ані гадки. Кейко-сан сама мала б розуміти. Я з самого початку не мав такого наміру.

— А які твої наміри?

— Що ж, я відповідаю за себе, але, думаю, ю Кейко-сан не безвинне ягня, як відповідати, то пів-на-пів.

Макіяма помовчав, а потім сказав:

— Добре, що дитини не буде. А якби була, ти одружився б?

— Ні. Такого безглуздя не зроблю. Навіть якби була дитина, то не оженився б. Отих кілька днів я й сушив собі голову, що робити з дитиною.

— А про Кейко ти не думав?

— З Кейко-сан я вже попрощався. Я вирішив покінчити з цим, бо то була наша помилка.

Макіямі з гніву затремтіли губи. Він насліду здобувся на спокійний голос:

— Побавився й тепер відкидаєш дівчину з дому, якому ти зобов'язаний, ще й нахабно показуєш свою підлість.

— Ви мене не так зрозуміли. Я сподівався таких докорів і взяв із собою щоденник.

— Щоденник? — чоловік перезирнувся з жінкою.

— Думаю, коли прочитаєте, то зрозумієте. Я й сам перечитував, та ніяк не доходжу думки, що відповідати повинен тільки я.

— Ти ведеш щоденник?

— Так.

— Дивно, що ти такий передбачливий. Ану покажи.

— Добре. Як уже маю показати, то нехай прочитає ваша дружина. — Й Сагава передав щоденник Нобуко.

Вона не те що дивувалася, була просто сама не своя від жорстокої поведінки Сагави, який не виявив ні крихти поступливості.

В такому настрої Нобуко розгорнула щоденник. Де-неде були загнуті сторінки — чи там ідеться про зустрічі з Кейко?

Та по кількох рядках Нобуко поблідла й міцно стиснула докути коліна, щоб не затремтіти.

...Сагава кохав Нобуко. Він став асистентом Макіямі і приходив до них не тому, що хотів вибитися на вчителя, а тому, що був зачарований Нобуко.

Тільки Кейко помітила це. Вона спіймала його в свої сіті, погрозивши, що розповість про все Нобуко, або ж чоловікові, отож обкрутила його і прибрала до рук. Сагава не витримав перед домаганнями Кейко, яка благала його з плачем. Він покинув їхній дім і осів у селі. Там нарешті відчув полегкість.

Чоловік бачив, що жінка, читаючи щоденник, аж міниться на лиці, і нерішуче запитав:

— То що? Кейко сама винна?

— Та так, — Нобуко навіть не підвела очей.

— Так? То, може, покличемо Кейко і нехай буде так, як вони самі домовляться.

— Авжеж.

Нобуко хотіла вийти, але Сагава перепинув її:

— Пані, прошу повернути мені щоденник.

— Ой, вибачте... — Й вона повернула йому щоденник.

— Мабуть, ліпше буде без нас. — Чоловік разом з жінкою вийшли з вітальні. — Що з тобою? Тобі зле?

Вона раптом заплющила очі, схопила чоловіка за рамена, мов боялася впасти, і два-три рази хитнула головою.

За мить Макіяма заглянув до вітальні.

— Ходи сюди, Нобуко. Сагава пішов. Ходи сюди, Нобуко! — покликав він. — Otto нахаба. Втік і навіть не пощадився. Як це назвати?

Коли вона ввійшла до вітальні, Кейко обняла її за ноги — і в сльози:

— Сестро, прости! Прости, сестро!

Нобуко розгубилась, а коли відчула на своїх щоках щось гаряче, то отямилась і почала гладити Кейко по плечах.

Це чи не вперше між сестрами виникло почуття любові.

Ввечері, коли знімала чоловікові шкарпетки й перев'язала його в піжаму, Нобуко запитала:

— Можна, я з Кейко поїду трохи в село, в наш дім? Вона така нещасна, треба, щоб трохи відпочила.

— Добре. Але я не розумію тої дівчини. Треба, щоб Сагава ще надумався, а ні, то видати її заміж у селі, так я кажу?

— Еге.

Нобуко не могла заснути.

Невже вона така байдужа, що навіть не згадала про кохання Сагави! Чи аж так до останку віддала своє серце чоловікові?

Незбагненні сльози змочили подушку. Нобуко була щаслива. Мабуть щаслива від того, що кохає чоловіка.

Але вона не могла не занестися думкою, що через Сагаву те життя, яке пам'ятає, різниться від життя, яке пам'ятає чоловік. Чи наважиться оповісти чоловікові про Сагаву, коли на старості згадуватимеме пережите? Все-таки, подумала вона, треба буде щиро все розповісти.

Вона заперечила йому тільки раз — коли йшлося про продаж сільської хати та землі. А тепер поїхала разом з Кейко в село порадитися з родичами й зробити так, як каже чоловік. :

ДИТИНА

Мотода з першого погляду впізнав, що ницьма на ліжку та в муках — то Йосіко.

За вікном палати росла велика шовкова акація. І хоч до палати по той бік двору так далеко, що крізь віття акації не побачиш візерунки кімоно, та здавалося, що й сюди чути, як Йосіко вивертає і вже навіть не має чим блювати, то випльовує чи то слину, чи то якусь жовту тягучу рідину. Мотоду аж самого занудило.

— То що? Почекаємо ще три-чотири дні, а коли вже буде загроза материнському організмові, то доведеться щось робити. Тоді, як скажете... — мовив лікар Мотоді.

— Що ж.

Мотода уникав погляду лікаря й дивився в бік палати Йосіко.

Йому здавалося, що лікар, мабуть, не має їх за одружених. І тоді, коли він вперше привів її до лікарні на медогляд, у його словах, що вже трохи пізно, почувся сумнів щодо їхніх стосунків. Маленька Йосіко допіру цієї весни закінчила школу й здавалася зовсім дівчинкою. Навіть волосся ще не виросло, щоб з нього можна було зробити весільну зачіску. Це напасть, що її так виснажує нудота. Йосіко ніяк не хотіла йти до лікарні. Мотода також соромився й відтягав з дня на день.

Коли Йосіко вже заходила до кабінету лікаря, то раптом повернулась на два-три кроки, зупинилася й глянула на Мотоду. Вона, здавалось, хотіла всміхнутися, та враз скаменулась, що поводиться якось дивно, і зашарілась. Навіть медсестра озирнулася на Мотоду.

Коли її поклали до лікарні, він мав намір повідомити, що вони одружені офіційно, але не мав нагоди зробити це.

— Може, вона так мучиться, бо трохи замолодою вийшла заміж? — спробував прояснити справу Мотода.

— Ні, думаю, річ не в тім. Така вже будова її тіла, — лікар також глянув у бік її палати.

В на диво погідному як для сезону дощів небі мерехтів блідорожевий цвіт шовкової акації. Крізь молоде листячко видніло вікно, Йосіко в ньому здавалася зовсім дівчинкою.

Вона стиснула обіруч живіт, налягла грудьми на коліна, нахилилася з ліжка і так трясла головою, мов її хапали корчі, аж здавалося, що зараз упаде сторчма.

Мотода схвилюваний вийшов з лікарської кімнати. В палаті він обняв і посадовив Йосіко, і вона безвладно ткнулась лицем у його груди і аж захлиналася стогоном.

— А де медсестра?

— Не хочу сиділки, не хочу сиділки!.. — Трясучи головою, Йосіко вчепилася у його руку. Холодний піт виступив навіть на її долоні. Мотода витер їй чоло. Вона взяла поділ свого кімоно й утерла рота. Він вже хотів перевдягти її в нічну сорочку, та вона попросила трохи почекати, випростала ноги й лягla на бік.

— Мучить? — запитав він.

— Ага, — Йосіко всміхнулася: — Що таке?.. Мені вже легше. Чого це? Чи не дивно? Я вже здорована. Чи не тому, що ти прийшов?..

Мотода подав їй чайничок, з якого п'ють лежачи, і вона, зажмуривши очі, смачно пила чай. Раптом весело засміялася, мов засвистіла.

— Може, ще щось з'єси?

— Е, не кажи про їжу. Бо мені знов буде зло.

Він приніс у мисці воду й обтер її тіло. Вона сиділа на ліжку, але здавалося, відразу впаде, якщо не тримати її рукою. Його пальці відчували її делікатні кістки на плечі, а на побіллі потилиці, яка швидко втратила школлярську засмагу, й на спині проступав пушок.

Вона попросила затягти фіранку на вікні й потримати двері за клямку. Він тримав двері й з жалем думав про слова лікаря, що її ніжки не для пологів... Коли медсестра міряла їх, Йосіко не призналася, що їй боляче.

Вона перевдяглась в нове кімоно-юкату й потерла між пальцями ніг. Виступив чорний бруд. Мотода скрививсь, а вона підвела очі:

— То що? Говорив з лікарем?

— Говорив.

— І що?.. Що він каже? Погано? Сказав — погано? — допитувалася Йосіко, а з очей струміли слізози. — Ні, я

таки народжу. Хоч би мала вмерти, дозволь мені народити. Чуеш, обіцяй... Хоч умру, а народжу... — її вуста тремтіли, як у корчах.

— Гаразд. Усе гаразд. Тільки чогось попоїж.

— Так? Буду їсти, що дадуть, — тільки-но сказала ці слова і знов поблідла, як гуска, здавалось, зараз буде вивергати. Поволі лягла на бік.

— Чуеш, візьми ту світлину...

Це було групове фото шкільного випуску. Вона навіть до лікарні взяла його.

— Я таки вмру.

— Перестань, дурненъка.

— Але глянь, тут тільки я, мов покійниця. Чи ні? Таки вмру.

Коли робили те фото, Йосіко не було. Всі випускниці стояли, а над ними вже потім уставлено Йосіко.

Вона не була на випускній церемонії, бо втекла з дому й жила в Мотоді.

Її батько торгував вином у провінційному містечку, і відразу по закінченні школи на неї чекало сватання. Вона призналася матері, що заручилася з Мотодою. Оскільки ж він був сином торгівця татамі й попри нестатки закінчив університет, то це, звісно, пара не для неї і дозволу вона не дістане. Батько мав удачу старосвітського голови родини, він прокляв дочку на всі спусти й заставки, аж не тямив себе від гніву. І дочка втекла до нареченого.

Мотода прийшов з роботи додому, а тут негадано Йосіко з заплаканими очима. Вона не здогадалася дати телеграму з поїзда або подзвонити йому на роботу, а плакала, мабуть, з переляку. Зустріла його в настрої печальної радості, як зустрічають того, хто міг і не прийти.

Вона нагадувала не коханку, що зважилася на ризикованій крок, а швидше — порожню шкарапалупку цикади. Він обняв її.

Мабуть, у її родині й гадки не мали, що дочка здатна зважитися на втечу. Її старша сестра приїхала до Мотоді, здається, вже по тому, як переппитали родичів і приятелів, аж на четвертий чи п'ятий день. Все-таки сестра забрала Йосіко.

А місяців за три спішно справили весілля, бо виявилося, що буде дитина. Весілля відбулося в Токіо напівтаємно.

І все-таки мати приїхала, щоб купити дочці віно й улаштувати домашнє господарство нової сім'ї.

Власне, можна сказати, що їхнє подружнє життя почалося з того, що Йосіко дуже знудило.

Містечко було маленьке. Про вчинок Йосіко відразу дізналися в школі. Всі іспити вона склада на відмінно, але на випускній церемонії не була, бо втекла до коханця й під час вручення атестатів зрілості це спричинилося до легкого замішання.

Коли дивиться на пам'ятну випускну світлину, то завжди згадується це. Її фото, наклеєне окремо на вільному місці вгорі, було пам'яткою про їхній шлюб, а також мовби піснею перемоги палкого кохання.

Її нещасний вигляд, коли чекала на Мотоду в його квартирі, тепер видався навіть ліричним, і обоє вірили, що то був спалах нестремного кохання.

Вона часто виймала й розглядала цю світлину, й це свідчило, що спогади про школу були їй ще дорогі.

Але й Мотода не міг відбутися тільки усмішкою, коли Йосіко сказала, що на світлині тільки вона — мов покійниця. Й раніше годі було не звернути уваги, що Йосіко на фото не така, як усі, але це сприймалося, мов натяк на незвичайну долю чи нещаслива прикмета. Та річ утім, що був звичай отак на пам'ятній світлині вміщувати образ небіжчика.

Мабуть, її нудота була якась злоякісна. Йосіко так ослабла, що довелось уколами вводити живлення. А будова тіла така, що хоч і мине нудота, та ще за місяць доведеться робити кесарів розтин. Мотода не знов, що робити. Лікар казав, що коли так потриває ще три-чотири дні, то материнський організм буде в небезпеці.

Може, її слова про те, що бажає народити, хоч би мала вмерти, не так вияв материнської любові, як маячня від збурень у голові.

Але й Мотода добре розумів її бажання виносити дитину. Якби не дитина, то вони не змогли б одружитися. Та й шлях до одруження з дитиною під серцем був для неї великою мукою. Якщо зреクトися такої дитини, то потім настане порожнеча, нестерпна порожнеча. В тім був страх провини, та ще сильніший — звичайний людський неспокій. Йосіко сліпо хапалася за ту дитину.

— В актовому залі школи висять усі випускні фотографії з часу заснування школи. З мене, мабуть, сміються. А цікаво, чи пожаліли б мене, якби я вмерла?..

Вона відклала світлину і зажмурила очі. Було видно, як під запалими повіками неспокійно рухаються очі. Й слізи текли без упину. Мов било живе джерело.

— Як умру тепер, то заберу з собою дитину, і мені здаватиметься, що й ти помер разом зі мною. Пробач, але я щаслива, — промовила вона і взяла з-під подушки клапоть паперу. Він побачив, що Йосіко докладно описує, де в шафі і в якій шухляді лежить його кімоно та білизна, окремо літня й зимова. Вона склала і список.

— Недобре, як зберуться люди, а ти розгубишся, то я все записала.

— Невже ти думаєш, що я розгублюся?

Йому запекло в грудях. Чи не жалогідний заповіт? Написано старанно олівцем рукою шкільної відмінниці.

Врешті Мотода вирішив покликати лікаря, її рясні слози мов виходили з самого дна, він злякався, що то тінь смерті.

Мотода втер її тіло від поту і при цьому торкнувся маленького перса — воно було холодне. Він нахилився до неї і підбадьорив поглядом.

Потроху нудота стихла, зовсім полегшало. Може, подіяли ліки, але враження було таке, що з неї вийшов якийсь лихий дух.

Тепер Йосіко їла донесхочу і поправлялася на очах. Хоч яка вже була, а від ранку до вечора працювала, не покладаючи рук. Хто б сказав, що вона народилася в заможній родині, здавалось, їй і не в думці, що під серцем дитина, весело ходила по хаті, наспівуючи, мов школярка. Він ще не бачив дружину такою бадьорою.

А коли сідала, стегна набирали тілистості, так несподівано, вона перемінилася на справжню молодицю. І руки стали міцні й вправні. В любощах почала розгорятися сила ненаситної жінки.

Думки про пологи не обсідали її. Їхне життя засвітилося несподіваним щастям.

Та одного ранку Мотода розплющив очі на її голос, бо подумав, що вона задихається, аж бачить — вона в постелі курить цигарку.

— Ти що!.. — він хотів відібрести, але вона не дала:

— Хіба не можна?

Він докоряв, що не личить жінці зранку курити в постелі.

— Ношу дитину, то хочу спати за двох, — вона відвернулася спиною й далі пахкала. — Це я останнім часом почала.

Він був обурений її примхою, якусь мить дивився, потім сказав:

— Дурепа, — й ляснув її по плечу.

Вона зірвалася з ліжка. Похапцем склала свою постіль, а потім стягла його ковдру й через силу підняла матрас. Мотода скотився на підлогу.

Він був ошелешений такою силою дружини, але спокійно сказав, що можуть настати передчасні пологи.

— То й що? Все одно народиться дитина з цвінтаря, — фіркнула вона, та й взялася до роботи, яку завжди виконувала служниця — навмисне без потреби силоміць запихала до шафи ковдри й матраси. — Я бачила поганий сон, мені стало якось марктіно, то я й закурила собі. На цвінтарі було чути плач немовляти, дитина народилася з черева мертвової матері. Місяць освітив зелене, мов у жаби, черево, і мені стало моторошно, — аж здригнулася Йосіко.

Він подумав, чи це не провіщає нової нудоти. Та вона говорила мовби навмисно байдуже, і не вірилося, що справді бачила такий сон. Може, видалося за сон прочитане в якійсь книжці.

Останнім часом у її голосі не чулося щирої приязні до нього, тепер це був упертий голос з ознаками того, що вона може без докору сумління набрехати.

Й на кухні, хоч була служниця, Йосіко робила все сама. Того дня на сніданок подала сире яйце, норі¹ й смажену дрібну рибу, а юшки з місо² не було. Мотода упімнув, а вона відказала:

— Мене нудить від самого запаху місо. Скажи служниці, вона приготує, але коло мене не їж. — На нього й не глянула. А сама плямкаючи спотрошила кілька чашок политої чаєм соленої морської капусти. Ото вже нахабство.

Він звернув увагу на її одноманітну їжу, сказав, що то недобре для розвитку плоду.

¹ Н о р і — юстивні морські водорості.

² М і с о — густа маса з переброджених соєвих бобів.

— Як плід буде менший, то може легше буде народити, — відтяла Йосіко.

Його шкарпетки були діряві. Манжети сорочки затерлися.

— Ти ж на роботі не роззуваєшся? Чіпляєшся за всяку дрібницю. Син торгівця татамі, а такий чепурун.

— Що?

— А хіба ні? Хіба ти не син торгівця татамі?

Він вийняв із шухляди столу її «заповіт», знайшов те місце, де йшлося про шкарпетки та сорочки, й тицьнув під ніс:

— Згадай оце!

Де поділася та лагідна Йосіко?

Поки він перевдягав шкарпетки, вона на дрібні кусочки порвала «заповіт» і викинула в садок, де так гарно сяяло ранкове сонце в розповні літа. З-під розлогого коміра його літнього кімоно виглядали розвинені плечі й шия, а шкіра була така гладенька, мов змащена духмяною олією. Раптом його шибнула думка, що бачить не свою Йосіко, а вуличну повію, ѹ він заплюшив очі.

Кілька днів вони майже не розмовляли.

Коли вже, кажуть, плід — то священне, то вона стала бридлива. Молодий чоловік, який щойно торік закінчив університет, потурав їй.

Тепер вона не вживала скрас, і лице було споважніле. Вилиці випнулися. Майже чоловічим поглядом Йосіко дивилась йому просто в очі. Вона мов корилася грубій силі, що то випирала з неї, то змушувала робити найважчу роботу.

Мотода сказав служниці, щоб не давала господині перепрацьовуватись. А чотири-п'ять днів опісля служниця прибігла до нього з плачем, що Йосіко звільнила її. Служницю вона взяла з рідного містечка, дівчина вірно служила їй. Мотода заступився за служницю, а дружина відгарикулась:

— То сором, коли служниця з плачем іде до тебе скаржитися. Про що ви там перешіптуєтесь?

Він уперше постеріг, що їй долягають хворобливі ревнощі. Поділився своїми думками з колегами на роботі, виходило, всі її вибрики саме через це.

Мотода подумав, що має бути обачний, але в таких безглуздих ревнощах тайлося щось зло. Колись то було

простодушне дівча, яке всі любили, а тепер вона вовком дивиться на всіх. І щирої душі не стало. Й шляхетної гідності нема. Певно, в рідному домі вона так не поводилася.

Йосіко могла цілий тиждень їсти тільки сасімі¹ з тунця, поправлялась день у день і почувалася здорововою. Але його непокоїла думка, що, може, це не правдиве здоров'я, а вдаване. Ануж раптом усе зійде нанівець. Може, народити дитину їй не під силу? Йосіко знала своє й нічого іншого не хотіла слухати. Це була, так би мовити, крайність, здавалось, те інше життя вона тримає як свою зброю. Він зінав, що ці його міркування — дитячі вигадки, та коли вже дитина зростає в її лоні, то його лякала думка, що то буде за дитина, якщо переміна в поведінці дружини хоч трохи пов'язана з удачею немовляти.

Так чи так, а родинного спокою й радості не стало. Хоч би що він сказав, дружина знизуvalа плечима й перечила йому, і в такій щоденній бридкій гризні його серце також зворохобилося.

Мотода подумав, може це з незвички спека великого міста так упливає на її вагітність, тож порадив їй поїхати в село до батьків, а вона запідозріла, що він хоче позбутися її, зчинила страшений галас і почала бити посуд.

Та ось, лежачи під сіткою від москітів, Йосіко промовила, що дитина рухається, й мимоволі всміхнулася, мов розпущена квітка. Потім спокійно заплющила очі.

— Так?.. Хе-хе, хе-хе, — він також засміявсь, а вона пронизливо закричала:

— Перестань! — і відіпнула його руку. — Ти зовсім без серця. Без жалю до дитини, я знаю тебе. В лікарні зі слізами на очах просила тебе дозволити мені народити, хоч би мала вмерти, а ти того ж дня сказав лікареві, що дитини не треба. Мені було так прикро. Я хотіла вмерти разом з дитиною, та коли вона виросте, я їй усе розповім. Так-так, лікар усе мені переповів.

Потім, коли нудота стихла, лікар, згадуючи про її тяжкий стан, сказав, що чоловік такою мірою був непевний за неї. Злорадність, з якою Йосіко тепер сказала, що розповість усе дитині, коли та виросте, його нестерпно боліла.

¹ Сасімі — страва з сирої риби.

— Тобі не подобається, що я така вийшла за тебе. Але ти сам винен. Я прийшла тоді на пораду безневинною дитиною, всією душою звірившись тобі, і хіба не ти зробив так, що я вже не могла повернутися додому. І батько найбільше гнівався за це. Казав, коли дівчина ще неповнолітня, то порядний чоловік спочатку повертає її неторкнутою батькам, а вже потім просить її руки... Зі мною ти так не вчинив, та я не перечила тобі, приїхала в Токіо не для того, щоб вийти заміж як зbezчещена жінка, хотіла вийти заміж так, аби було що згадати. А спогади неприємні.

Він не здобувся й на слово. Йосіко не повинна була так казати. Це вже кінець. Мотода відчув холодний жаль.

Може, в глибині її душі затаїлася думка, ніби жінка повинна берегти свою чесноту, ѹ жаль за зневажену чесноту аж тепер прорвався нагору. Але для нього найбільшим ударом було те, що вона завжди з ненавистю думала про самий початок їхнього подружнього життя.

Мотода й не хотів нічого говорити. Він уперше відчув у душі відразу. Йосіко лежала долілиць і плакала, здавалась непринадною жінкою, що втратила почуття сорому. Досі йому була дорога та Йосіко, що втекла до нього. Це були сумні спогади, та не бридкі.

Тепер йому спадало на гадку, що може в бунті дружини тайтися справжня зnenависть.

Вона, здається, й сама перелякалася такої душевної переміни в собі, порадилася з чоловіком і почала читати релігійні книжки. Тепер ставила в токоному-нішу квіти, а іноді й чай.

Одного разу Йосіко порпалася в кошику коло чоловікового столу й переглядала викинуті папери. Й ось натрапила на листа служниці й прочитала його. Якби в ту мить у шибу вдарив грім, вона не почула б нічого.

Невдовзі вона звільнила служницю. Та поїхала додому з плачем і дуже жаліла, що покидає їх, але потім Йосіко перелічила всі її вади. Мотода був уражений, що вона має таке зло око.

А потім, коли Йосіко побачила листа, якого мала послати додому, він уже не сумнівався, що дружина спала з глузду. Вона писала на його столі і він звернув увагу на блокнот з поштовим папером. Уже те, що лаштувалася послати недописаного листа, було дивне.

Йосіко писала, що розлучиться, бо хоч вона вагітна, чоловік з нею жорстокий. Більше терпіти не годна. Він тільки раз ляснув її того ранку, коли курила в ліжку, а вона пише, що безжалюно б'є її руками й ногами. Мотода не міг забагнути, чи вона навмисне так перебільшує, а чи уявила себе мученицею. Так або так, а не було іншого виходу, як поїхати в село до батьків. Якщо вона не народить дитину тут, писала Йосіко.

Цього разу по неї знову приїхала старша сестра.

Мабуть, служниця, яка повернулася в село раніше, вже дещо розповіла про стан Йосіко, бо сестра не дуже ганила Мотоду, тільки сказала:

— Коли жінка чекає дитини, її ніхто не може втішити. Кажете, з самого початку нічого не було? Це тому, Мотодо-сан, що ви молодий, а Йосіко взагалі ще дитина... — усміхнулася сестра.

Йосіко, здавалось, забула про те, що писала про бажання розлучитись, і слізно повторяла йому, що хоче, аби він конче приїхав, коли вона народжуватиме. Прийшла й показалася йому, що добре наrum'янилась і одяглася, скопила його за руку й не відпускала. Він чомусь був під враженням, що сам винен. Її волосся вже добре підросло, але гривка здавалася трохи рідшою, ніж колись.

— Що, смішно? Як вона гарно закруглилася, — мовила сестра.

Йосіко знову залишила в шухляді столу «заповіт», але йому нічого про це не сказала. Його душу роз'ятрило не-збагненне жіноче серце. Вона докладно записала навіть про свої кімоно й комірці. Та чи має намір повернутися в цей дім?

Скільки листів він написав, а відповіді від Йосіко не було. Служниця, що колись була в них, писала, що всі його листи отримує мати і не показує дочці.

Він картав себе, чи така розлука не означає короткого, як лихоманний сон, краху подружнього життя, і не знав, за що має обурюватись. Коли пробуджувався серед ночі, то його доймав тяжкий розпач, мовби Йосіко вже вмирає.

ЙОСІКО СИНА ЛЕГКО НАРОДИЛА ЧЕКАЄ

Була пізня осінь, коли він отримав таку телеграму.

Коли ввійшов у палату, Йосіко весело усміхнулась і спокійно дивилася на нього, а потім раптом заправила за

вухо розпущене волосся і ледь завваженим порухом дала немовляті ссати.

— Молоко є?

— Мало, треба брати коров'яче... — спокійно відповіла вона. Її лице було мирне й щасливе, мовби нічого й не було, й гарне, мов щойно вмите.

— Така маленька, маленька мама, як гарно... — з такими словами увійшла її мати.

Справді, Йосіко стала меншою і знову здавалася дівчиною.

Між плодами хурми за грядкою хризантем зійшов місяць.

— Гарно, еге ж?

— Так, цього року хурма вродила... — й мати разом зі зятем глянула на дерево.

Він дивувався: оце й усе? Він не йняв віри.

Нова істота, яка, мов чарівник, так змінила Йосіко, невинним мавпеням смоктала молоко матері, яка ще недавно стояла на краю безодні й навіть опинилася була на поrozі божевілля.

ВОНА ВЖЕ ЙДЕ

Під землею загуготіло, дім задрижав, шибки задзень-котіли.

— О, вже! — радісно вигукнув Сакіо й вискочив на веранду.

В садку, що був часткою змішаного лісу, пронизливо закричав фазан.

То був перший цього літа досить великий вибух вулкану Асама.

Видно було, як у клубах диму, що стовпом знявся з кратера, феєрверками бухає вогонь. Чи то блискавки? Чи розпечене каміння?

Батько й мати Сакіо спостерігали виверження, спокійно сидячи у кріслах. З вікна тої кімнати добре було видно вулкан Асаму й не конче виходити на веранду.

В Каруйдзаві навіть ціна на земельні ділянки залежала від одного: видно чи не видно Асаму. Вже стало звичаєм, що й орендарі вілл та відвідувачі спочатку, мов привітання, говорили, що видно Асаму.

Ця віддавна славна гора не тільки окутувала хмарами й туманом, а й разом з порами року та дня змінювала свій колір, хоч це був звичайний незгаслий вулкан, а сама гора зовсім лиса.

Вілла Сакіо стояла на осонні пагорба, а що з заходу, звідти видно Асаму, також починається схил, то змішаний ліс було вирубано тільки там. Для затінку від західного сонця залишили один великий в'яз.

В'яз стояв самотньо, ніщо не заступало його віття, що просло вільно й розлого, тягнуло на захід, трохи обвисло, й здавалося, що він більший від самого дому. Дрібне листя тремтіло навіть від такого легкого повіту, якого не відчуває людина.

В дитинстві Сакіо щоліта закохано милувався тим в'язом. Він називав його зеленою парасолею щастя. Пам'ятав, як колись давно мати сідала в плетене крісло під тим

в'язом, брала на руки його, а він дивився на небо, що проглядало крізь листя.

Ще змалку, коли Асама вивергалася, він завжди вискачував на веранду, ѹ батько сміявся з нього. Він і сам не зінав, чому так чинить.

І веранда їхного дому заходила з півдня на захід, щоб було видно Асаму.

В'яз був трохи на південний захід, Асама — праворуч від нього, трохи на північний захід.

Того разу, коли Сакіо вискочив на веранду, була місячна ніч.

У спокійне небо, що в місячнім сяйві ясніло далеко, знялися клуби диму.

Вони мовби злились у велетенську скелю. Мовби двигнули м'язами землі.

Спочатку здавалося, що то не дим, а страшною силою спресоване якесь тверде тіло.

Потім виверження, знявшись на висоту кількох тисяч сяку, заслонило небо й розсипало попіл на віддалі не одного рі¹. Здавалось, то постріл з гармати Землі, а в ньому вся її сила. Хтозна чи є ще інша форма, в якій можна було б побачити таку велику потугу.

Та й це не цунамі, що вдаряє об скелю, тут можна спокійно дивитися на такий згусток сили.

Фотографи, коли чатують на виверження Асами, мовби змагаються в тому, щоб схопити мить вибуху. Сакіо також намагався не пропустити цього.

Згодом дим перестав витягатися й розповзатись на всі боки, вибуху наче й не було. Напруга ослабла, все стало тепер не таке чарівне. Феєрверків-бліскавок у клубах диму вже не було. Коли бачиш мить вибуху, то забуваєш про страх, груди переповнює почуття радості, а коли дим за-слонить небо аж над головою, то відразу бере страх.

Це так, мовби людина, зненацька відчувши силу Великої Природи, і сама набирає сили, а потім слабне.

Цього разу Сакіо мав нагоду надзвичайно добре побачити виверження, бо вибіг одразу на підземний гуркіт.

Місячне небо плоскогір'я підсилювало відчуття тягара тих клубів диму, подібних до кам'яних брил.

¹ Рі — міра довжини, 3,927 км.

А що допіру звечоріло, то багато людей бачили це. Але його огорнула самота, здавалось, тільки він бачить це виверження. Мов у безлюдний світ пустелі прийшов гнів духа Землі.

Раптом усе затихло, як на мертвім полі.

Сакіо обняв одною рукою круглий стояк веранди й німо дивився.

Клуби диму корчилися, скручувались і потроху витягалися.

Дим клубочився плавно, але йшов угору метрів двадцять на секунду. За хвилину вже був на висоті тисячі метрів.

Вітру не було, й клуби диму знялися рівним стовпом, а голова розкрилася, як гриб чи парасоля.

Потім дим розійшовся довкола.

Заступив небо просто над Сакіо.

Дим ішов із заходу, а місяць був напроти — на сході, і там, де стикалися клуби диму з місячним сяйвом, залишається тъмяне світло, мов смуга туману.

Сакіо відчув, що та хмара гострого світла, об яку розбивається товща диму, сіє страх.

І в цю мить його плеча торкнулася рука Хіроко.

Йому блиснула думка, чи запах тої жінки не є запахом виверження.

Він так зачудовано спостерігав виверження, що серце його лишалося відкритим.

Сакіо був під враженням, що запах її тіла вдихнув глибоко-глибоко у свої груди. Плече затремтіло.

— Страшно, еге? — мовила Хіроко і прихилилась до нього.

— Зовсім ні.

Сакіо видалося, що його голос прозвучав пронизливо, і він похилив голову.

В садку, десь поряд з криками фазана, ледь пробивалося місячне світло, а земля була темна.

Він знову глянув угору.

— Страшно, еге? — знову прошепотіла Хіроко.

Хмара чорного диму, як зловісна запона, заслонила місячне сяйво й потроху спадала вділ.

— Зовсім ні, — непривітно озвався він.

— Невже? Сакіо-сан, ви так любите дивитися на виверження?

— Я не казав, що люблю.

— Але навіть ваша мама щойно так сказала. А коли вискочили, вона засміялася, що ви дивна дитина.

Хіро코 говорила так, як у дитинстві, але голосом закоханої людини. Клуби диму полонили й її, а відчуття страху було більше, ніж вона сама відчула.

Сакіо мовчав.

Його серце полонила дівоча лагідність її голосу, та чомусь огорнув смуток, мабуть, від спогадів дитинства.

Хіроко, поклавши пальці на його плече, мовби дала знак:

— Ходім до хати.

— Еге.

Він стояв.

— Доки будете так дивитися? Цікаво?

Але й вона не йшла.

— Сакіо-сан, ваша мама дуже недобра жінка, — Хіроко ледь усміхнулася. — Спочатку оглядала мене, а потім здивовано сказала, що я добре засмагла. І додала, що якби була жива моя мама, то цього року казала б мені грати в теміс чи щось таке. Нащо було згадувати про мою маму. Тож я встала й прийшла сюди. Вона отямилася, що забагато наговорила, але... Негарно, що я встала і пішла. Мені ніяково, то ходімте разом до кімнати.

— Коли померла твоя мама?

— Мама? — Хіроко відповідала мовби пальцями на його плечі. — Коли я мала сім років. Того року, як я пішла до школи. Бо народилася в першій половині року.

Він тілом відчув навіть м'якість її пальців. Здавалось, вони гарячі.

Щоки запашіли від відчуття, що її пальці торкаються його ключиці, а він був тільки в сорочці поверх літньої білизни.

— Невже те, що я їм сказала, було таке несподіване для батька й матері Сакіо-сана? — мовби міркувала вголос вона.

Він не відповів. Не мав, що відповісти, а ні, то мусив побороти дитячий сором.

— Вони, здається, дуже здивувалися. Чи я не прийшла, щоб сказати все?

Сакіо далі мовчав. В ньому вже заворушилося невиразне обурення, але тут по бляшаному дахові заторохкотіло. Це

нагадувало сильний град, але звук був дрібніший і глухіший.

— Ой! — Вона перелякано обняла його за плечі. — Як моторошно.

Удари дужчали. На дах падало каміння. Било й по листях дерев.

— Стережіться, Сакіо-сан! — Вона хотіла відтягти його, але він не поступався.

— Дарма, все гаразд. То тільки вулканічний пісок.

— Пісок? То не пісок, а каміння.

— Ні, то ще називається вулканічним піском. Менше як три міліметри — вулканічний пісок.

— Ого! — вона була здивована.

І дах, і садок озивалися метушливим перестуком. Звук був нерівний, і від того ставало ще моторошніше.

Хіро코 заціпеніла.

— Сакіо! Сакіо!.. — гукала мати.

— Сакіо-сан! — трепетливо промовила Хіроко й поклала другу руку на його плече, мовби тягнучи назад: — Тут справді небезпечно.

— Нічого, нічого, — він мало не силою вивернувся.

— От біда! — Хіроко похитнулася. — Такий дивак.

А потім звіддалік глянула йому в обличчя.

— Ой, Сакіо-сан! Ви плачете? Чому?

Сльози бігли з його очей.

— Чому? Пробачте. Через мене?

— Ні.

— А що завдало жалю?

— Я не маю жалю.

— А чому?

Сакіо й сам не зінав. Він навіть не усвідомив, що плаче.

Може, коли почув, як падає на дах дрібне каміння, щось перевернулося в душі?

Йому на очі найшли сльози тільки тому, то навіялося щось чисте й ніжне з дитинства, про що вона й гадки не мала.

Втім, Сакіо подумав, що це від зарозуміlostі п'ятнадцяти-шістнадцятирічного юнака.

Вона стояла, припавши до нього, а на душі було неспокійно.

— Попіл падає, — мовив Сакіо.

Тихим шерехом попіл падав на листя дерев.

Дрібне каміння вже де-не-де стукотіло.

— Так. Попіл падає. Скоро буде спокійно, — мовила вона.

— Еге ж.

— Сакіо-сан, ви вже також спокійні.

Він на це нічого не відповів, тільки сказав:

— Мабуть, далеко сягає той попілопад, — і глянув на небо.

Місячна ніч, скаламучена, мов важкий сірий туман, тепер здавалася непривітною півтемрявою. Обоє насторожено слухали, як на садок сиплеється попіл.

— Гарно шелестить? — тихо мовила вона, поглядаючи на нього. — Що ж, я йду. Ви не будете плакати?

Він мовчав.

Вона попрощалася з його батьками через вікно.

Мати вийшла на веранду й радила перечекати, поки перестане падати попіл. Сакіо озвався:

— Мамо, парасолю.

— Ага, — мати покликала служницю й звеліла принести парасолю.

— Мамо, ще одну.

— Так, Сакіо!

— Ні, не треба. Все гаразд, тьотю, — мовила Хіроко, вийшла в садок і рушила дорогою вділ.

Сакіо пішов навздогін.

Вона, почувши його кроки, зачекала під великим горіхом.

— Дякую, я до міста, — Хіроко тримала парасолю над Сакіо. — Знаєте, мені парасолі не треба.

— Я понесу.

— Не треба.

— Понесу.

— Так?

Хіроко передала парасолю Сакіо.

— Минулого літа, коли було велике виверження, я поставив цю парасолю в садку верхом до землі.

— Набралося попелу?

— Так. Третина відра.

Вони ішли розмовляючи, й Хіроко знову легко обняла його за плечі.

Під одною парасолею так іти було зручніше, але він замовк.

Хіроко лагідно озвалася:

— Що сталося? Знову жаль?

Вони перейшли з лісової стежки кладкою й вибралися на широку дорогу. Падало тьмяне місячне світло.

— Хіроко-сан, чому ви виходите заміж? — несподівано запитав він.

Вона здригнулась, але ясно всміхнулася.

— А що? Що дивного в тому, що я виходжу заміж?

— Йти в дім людини, якої добре не знаєш, — випалив він і додав трепетливим голосом: — Хоча Хіроко-сан подобається багатьом... Я знаю.

— Йти в дім людини, якої добре не знаєш, так? — наспівом повторила вона, як папуга. — Отаке скажете.

— Для мене це якось дивно, — роздратовано сказав він і, знизвавши плечима, скинув її руку.

Він вважав за неввічливе, що дівчина, яка виходить заміж, так просто обнімає його за плечі.

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЄ ВИДАННЯ

Кавабата Ясунарі

СПЛЯЧІ КРАСУНІ

Повість, новели

За редакцією Василя Габора
Коректор Мар'яна Рубцова
Художнє оформлення Андрія Кіся
Комп'ютерна верстка Ярини Новосад
Відповідальний за випуск Олег Говда

Літературна агенція «ПІРАМІДА»
Україна, 79006 а/с 10989

м. Львів, вул. Промислова, 45, тел./факс 241-31-31
E-mail: piramida@utel.net.ua
www.piramidabook.com

Здано на складання 08. 06. 2007.
Підписано до друку 07.07. 2007.
Формат 84x108/32. Гарнітура Baltica.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Умовн, друк. арк. 11,92. Обл. вид. арк. 11,02
Тираж 2000 прим.

Генеральний директор ВАСИЛЬ ГУТКОВСЬКИЙ
Віддруковано в друкарні ЛА «Піраміда»
Свідоцтво державного реєстру: серія ДК № 356

К44 Кавабата Я. Сплячі красуні: Повість, новели / Перекл. з япон. Мирон Федоришин. — Львів: ЛА «Піраміда», 2007. — 208 с. (Видавничий проект сучасної літератури «Приватна колекція». Серія: «Майстри Українського Перекладу»).

ISBN 978-966-441-022-6

Ясунарі Кавабата (1899—1972) — один із найвидатніших японських письменників ХХ століття. **Лауреат Нобелівської премії за 1968 рік**, присудженої йому за «письменницьку майстерність, що з винятковою яскравістю виражає суть японського способу мислення».

Автор оповідань, повістей та романів: «Танцівниця з Ідзу» (1926), «Веселі дівчата з Асакуса» (1929), «Крайна снігу» (1947), «Тисяча журавлів» (1951), «Стогін гори» (1953), «Сплячі красуні» (1960), «Давня столиця» (1961), «Краса і смуток» та ін.

Мирон Федоришин (нар. 1944 р.) — відомий український перекладач. Перекладає з японської, англійської та французької мов. Автор низки перекладів з класичної японської поезії (танка й хайку), новел сучасних японських письменників, роману Нацуме Сосекі «Серце» та п'єси Санеацу Мусянокодзі «У персиковім гаю». У його перекладі окремим виданням вийшли «Японські прислів'я та приказки» (К., 1989). **Лауреат премії ім. Миколи Лукаша за 2004 рік.** Нагороджений премією за високомистецьке відтворення українською мовою новел Ясунарі Кавабати, роману Нацуме Сосекі «Серце» та п'єси Санеацу Мусянокодзі «У персиковім гаю».

**МАЙСТРИ
КРАЇНСЬКОГО
ПЕРЕКЛАДУ**

